

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Parisuhdeväkivalta ja rangaistuksen ankaroittaminen

Näkökulmana Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat Suomessa

OTMU3018 Rikosprosessi ja yhdenvertaisuus
Tutkielma

Laatija:
Eeva Havas

Marraskuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Rikosoikeus; Oikeuden ja sukupuolen tutkimus

Tekijä: Eeva Havas

Otsikko: Parisuhdeväkivalta ja rangaistuksen ankaroittaminen: Näkökulmana Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat Suomessa

Ohjaaja: Johanna Niemi

Sivumäärä: XVIII + 75

Päivämäärä: 11.11.2021

Parisuhdeväkivallasta tuomittavia rangaistuksia on Suomessa pidetty väkivallan luonteeseen nähden matalina. Parisuhdeväkivalta on tyypillisesti jatkuvaa, toistuvaa ja monimuotoista. Kyse on usein uhriin kohdistuvasta vallankäytöstä. Parisuhdeväkivalta on haavoittavaa, sillä se tapahtuu läheisessä suhteessa ja usein kotona. Parisuhdeväkivalta on merkittävässä määrin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.

Tutkielman tarkoituksena on selvittää, ovatko parisuhdeväkivalta ja sen erityispiirteet huomioitavissa rikoslaissa pahoinpitelyrikoksista tuomittavia rangaistuksia ankaroittavasti. Tutkielman tarkastelu rajataan pahoinpitelyn törkeään tekemuotoon, rangaistuksen koventamisperusteisiin sekä rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteeseen. Tutkielman keskeinen näkökulma on Istanbulin sopimuksen (Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta) rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset ja niiden soveltaminen Suomessa. Tutkielmassa tarkastellaan erityisesti Istanbulin sopimuksen raskauttavia seikkoja, joihin lukeutuvat muun muassa perhe- ja lähisuhdeväkivalta, toistuvuus, uhrin haavoittuvuus ja lapsen läsnäolo.

Tutkielma on lainopillinen. Keskeisenä kritiikin välineenä tutkielmassa hyödynnetään feminististä tutkimusta sekä sukupuolistuneen väkivallan näkökulmaa. Tutkimuskysymykseen vastataan lainsäädännön ohella kansallisen lainvalmisteluaineiston, kirjallisuuden ja oikeuskäytännön avulla. Istanbulin sopimuksen tulkitsemisessa hyödynnetään Istanbulin sopimuksen selitysmuistiota sekä sopimuksen toimeenpanoa koskevia maakohtaisia raportteja.

Tutkielman perusteella voidaan todeta, ettei parisuhdeväkivalta ilmene pahoinpitelyn kvalifiointiperusteissa tai rangaistuksen koventamisperusteissa. Jossain määrin uhrin haavoittuvuutta voidaan huomioida kvalifiointiperusteissa ja rikosten toistuvuutta koventamisperusteissa. Istanbulin sopimuksen raskauttavien seikkojen ei katsottu edellyttävän kansallisia lainsäädäntötoimia Suomessa, vaikka rikoslaki on niiden osalta osin aukollinen. Raskauttavia seikkoja on katsottu voitavan huomioida yleisperiaatteen välityksellä, joka mahdollistaa tuomareille laajemman harkintavallan huomioida erinäisiä rangaistuksen ankaruuteen vaikuttavia seikkoja. Toistaiseksi raskauttavista seikoista korkein oikeus on huomioinut yleisperiaatteen kautta vain uhrin haavoittuvuuden sekä teon luonteen perhe- ja lähisuhdeväkivaltana. Näitä on jossain määrin huomioitu rangaistusta ankaroittavasti jo ennen Istanbulin sopimusta. Tutkielmassa katsotaan, etteivät kansallinen lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö vielä vakuuta, että kaikki raskauttavat seikat tulisivat huomioiduiksi rangaistusta ankaroittavasti.

Avainsanat: parisuhdeväkivalta, sukupuolistunut väkivalta, pahoinpitely, pahoinpitelyn kvalifiointiperusteet, rangaistuksen mittaaminen, rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate, koventamisperusteet, Istanbulin sopimus, raskauttavat seikat

Sisällys

Lähteet.....	IV
Lyhenteet.....	XVIII
1 Johdanto.....	1
2 Parisuhdeväkivallan sääntelyn haasteet ja feministinen kritiikki	8
2.1 Rikoslainsäädännön sukupuolineutraalius.....	8
2.2 Parisuhdeväkivallan yksityisyys.....	11
2.3 Suomalainen humaani ja rationaali kriminaalipolitiikka.....	15
3 Rangaistuksen ankaroittaminen kansallisessa lainsäädännössä	21
3.1 Pahoinpitelyrikokset	21
3.1.1 Pahoinpitelyrikoksista yleisesti	21
3.1.2 Pahoinpitelyn törkeäksi tekevät perusteet.....	24
3.2 Rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset.....	28
3.2.1 Rangaistuksen määräämisestä yleisesti	28
3.2.2 Rangaistuksen koventamisperusteet.....	31
3.2.3 Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate	36
4 Rangaistuksen ankaroittaminen Istanbulin sopimuksessa	42
4.1 Istanbulin sopimus.....	42
4.1.1 Istanbulin sopimuksesta yleisesti	42
4.1.2 Istanbulin sopimuksen rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset	45
4.2 Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat Suomessa	50
4.2.1 Voimaansaattaminen ja sen arviointiprosessi	50
4.2.2 Korkeimman oikeuden kannanotot raskauttavien seikkojen soveltamisesta	54
4.2.3 Raskauttavat seikat rikoslaisissa	61
5 Johtopäätökset	73

Lähteet

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis, Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 35–56, teoksessa Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. Werner Söderström Lakitieto Oy 1997.
- Alaattinoğlu, Daniela – Niemi, Johanna, Legal education – challenging the Finnish criminal law syllabus, s. 118-129, teoksessa Howe, Adrian – Alaattinoğlu, Daniela (toim.) Contesting Femicide: Feminism and the Power of Law Revisited. Routledge 2019.
- Alaattinoğlu, Daniela – Niemi, Johanna, Sokea rikosoikeus ja feministinen kritiikki, teoksessa Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Yli-Hemminki, Esko (toim.), Rikosoikeuden filosofia. Ilmestyy 2021.
- Alaattinoğlu, Daniela – Kainulainen, Heini – Niemi, Johanna, Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa. Turun yliopisto, oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2020.
- Code, Lorraine, Encyclopedia of Feminist Theories. Taylor & Francis Group 2000.
- Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus, Keskeiset rikokset. 4., uudistunut laitos. Edita Publishing Oy 2018.
- Heiskanen, Markku – Piispa, Minna, Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus 1998.
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2011.
(https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/225264/hirvonen_mitka_metodit.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Luettu 31.10.2021)
- Hong, Tuuli, Valtion huolellisuusvelvoite kunniaan liittyvän väkivallan vastustamisessa, s. 305-323, teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017.
- Hong, Tuuli, Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria? Lakimies 3-4/2017, s. 362-386.

- Honkatukia, Päivi, Heikompien asialla? Rikosten uhrien parissa työskentelevien näkemyksiä haavoittuvuudesta. *Oikeus* 2 (40) 2011, s. 199-217.
- Isotalo, Anu, Nuoriin kohdistuva seurusteluväkivalta poliisin rikosilmoitusaineistoissa. *Oikeus* 4 (46) 2017, s. 442-462.
- Kainulainen, Heini – Niemi, Johanna, Parisuhdeväkivallan tunnistaminen rikosoikeudellisessa järjestelmässä, s. 138-155, teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017.
- Kaittila, Anniina, Rahakonfliktit ja taloudellinen väkivalta parisuhteissa. Turun yliopiston julkaisuja 2017.
- Kelly, Liz – Hagemann-White, Carol – Meysen, Thomas – Römkens, Renée, Realising Rights. Case studies on state responses to violence against women and children in Europe. Child and Woman Abuse Unit. London Metropolitan University 2011.
- Kempainen, Heikki – Tapani, Jussi, Rangaistuksen määrääminen ja ennakkopäätöksiä koskeva tulkintaoppi. *Lakimies* 7-8/2020, s. 1035-1059.
- Kimpimäki, Minna, Positiiviset ihmisoikeusveloitteet, lähisuhdeväkivalta ja rikosoikeus. *Lakimies* 3-4/2020, s. 324-347.
- Kivivuori, Janne, Feministinen väkivaltatutkimus: akateeminen liike ja ongelmallinen teoria. *Tieteessä tapahtuu* 5/2012, s. 24-38.
- Kotanen, Riikka, Näkymättömästä näkökulmaksi. Parisuhdeväkivallan uhrin ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. *Unigrafia* 2013.
- Kotanen, Riikka, Näkymättömästä näkökulmaksi. Parisuhdeväkivallan uhrin ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. *Oikeus* 3 (42) 2013, s. 335-338.
- Kotanen, Riikka, The rise of the Crime Victim and Punitive Policies? Changes to the Legal Regulation of Intimate Partner Violence in Finland. *Violence Against Women* 24 (12) 2018, s. 1433-1453.
- Kotanen, Riikka – Smolej, Mirka, Lähisuhteissa tehtyjen lievien pahoinpitelyiden syyteoikeuden muutos 2011. Lakimuutoksen tavoitteet ja poliisitutinnan ongelmat tapauksissa, joissa lähisuhdeväkivalta on toistuvaa. *Oikeus* 1 (43) 2014, s. 7-29.
- Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia – Lappi-Seppälä, Tapio, Seuraamusjärjestelmä 2019. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto 2021.

- Lappi-Seppälä, Tapio, Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 1987.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, Rikosoikeus. Alma Talent Oy 2009, jatkuvasti päivitettävä versio.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Criminology, crime and criminal justice in Finland. *European Journal of Criminology* 9 (2) 2012, s. 206-222.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Penal Policy in the Nordic Countries 1960-2010. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 13/2012, s. 85-111.
- Lidman, Satu, Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Gaudeamus 2015.
- Melander, Sakari, Kriminalisointiteoria. Rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen lakimiesyhdistys 2008.
- Melander, Sakari, Rikosoikeus vuonna 2010 – kriminalisointiteoria ja rikosoikeuden nykytila. *Lakimies* 7-8/2009, s. 1181-1187.
- Melander, Sakari, Sääntelytarkkuus rikosoikeudessa, s. 23-49, teoksessa Tala, Jyrki (toim.), Sääntelytarkkuuden ongelmia. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 2010.
- Melander, Sakari, Yhdenvertaisuus rikosoikeudessa. *Oikeus* 2 (40) 2011, s. 175-198.
- Melander, Sakari, Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja rikosoikeudellinen tulkinta. *Defensor Legis* 4/2015, s. 644-661.
- Melander, Sakari, Rikosvastuun yleiset edellytykset. *Tietosanoma* 2016.
- Mestre i Mestre, Ruth M., Exploring intersectionality: female genital mutilation / cutting in the Istanbul Convention, s. 157-172 teoksessa Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes - Stoyanova, Vladislava (toim.), *International law and violence against women. Europe and the Istanbul Convention*. Routledge 2020.
- Niemi, Johanna, Koti – vaarallisin paikka vai rauhan tyysija? *Lakimies* 7-8/2010, s. 1249-1265.
- Niemi, Johanna, Keskustelua sukupuolittuneesta väkivallasta, *Oikeus* 2/2013, s. 237-242.
- Niemi, Johanna, Onko 'oikeus ja sukupuoli' oikeudenala? *Lakimies* 7-8/2015, s. 1022-1039.

- Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi, Johdanto, s. 11-16, teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017.
- Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes – Stoyanova, Vladislava, Introduction. The Istanbul Convention as a response to violence against women in Europe, s. 1-22 teoksessa Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes - Stoyanova, Vladislava (toim.), International law and violence against women. Europe and the Istanbul Convention. Routledge 2020.
- Niemi, Johanna – Verdu Sanmartin, Amalia, The concepts of gender and violence in the Istanbul Convention, s. 77-94, teoksessa Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes - Stoyanova, Vladislava (toim.), International law and violence against women. Europe and the Istanbul Convention. Routledge 2020.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. WSOY 2004.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Rikosoikeuspolitiikka ja sukupuoli. Oikeus 3 (34) 2005, s. 225-240.
- Nikupeteri, Anna – Lappi, Carita – Lohiniva-Kerkelä, Mirva – Kauppi, Arto – Laitinen, Merja, Potentiaalisesti tappava parisuhde? Eroilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä. Oikeus 3 (46) 2017, s. 290-309.
- Nousiainen, Kevät, Sukupuolierosta oikeudessa. Lakimies 6-7/1998, s. 1014-1026.
- Nousiainen, Kevät, Tasa-arvo- ja kriminaalipolitiikka. Aina eri paria? Oikeus 1 (40) 2010, s. 218-225.
- Nousiainen, Kevät, Kepein vai porkkanoin? Edilex 2012. (www.edilex.fi/lakikirjasto/8546.pdf, Luettu 31.10.2021)
- Nousiainen, Kevät – Chinkin, Christine, Legal implications of EU accession to the Istanbul Convention. European Commission 2015.
- Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja, Rise and fall of the CEDAW in Finland: time to reclaim its impetus, s. 557-587, teoksessa Hellum, Anne – Sinding Aasen, Henriette (toim.), Women's Human Rights. CEDAW in International, Regional and National Law. Cambridge University Press 2013.
- Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja, Väkivallan vastaisen sopimuksen kivinen ratifiointi Suomessa. Oikeus 4/2013, s. 455-462.

- Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja, Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä. Suomi alisuorittajana, s. 51-67, teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017.
- Nousiainen, Kevät – Pylkkänen, Anu, Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2001.
- Nuutila, Ari-Matti, Rikoslain yleinen osa. Kauppakaari Oy. Lakimiesliiton kustannus 1997.
- Nyqvist, Leo, Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liitto 2001.
- Ovaska, Inka, Istanbulin sopimuksessa säädettyjen rangaistusta raskauttavien seikkojen täytäntöönpano Suomessa – Näkökulmana fyysinen parisuhdeväkivalta. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2019.
- Peutere, Laura, Rasistinen motiivi rangaistuksen koventamisperusteena – Tutkimus Helsingissä vuonna 2008 poliisin tietoon tulleista rikosepäilyistä. Oikeus 4(39) 2010, s. 350-368.
- Piispa, Minna, Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa. Tilastokeskus 2004.
- Piispa, Minna – Heiskanen, Markku, Sukupuoli ja väkivalta tilastoissa. Miksi tarvitaan tietoa väkivallan yleisyydestä? s. 68-86, teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017.
- Piispa, Minna – Heiskanen, Markku – Kääriäinen, Juha – Sirén, Reino, Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2006.
- Pirjatanniemi, Elina, Kansainvälistyvä rikosoikeus. Rangaistusteoreettisia pohdintoja. Lakimies 7-8/2007, s. 1089-1101.
- Pirjatanniemi, Elina, Haastavatko ihmisoikeudet Suomen kriminaalipolitiikan? Oikeus 2 (40) 2011, s. 154-174.
- Pylkkänen, Anu, Perhe yksityisalueena. Lakimies 7-8/2006, s. 1104-1117.
- Pylkkänen, Anu, Onko oikeuden henkilöllä sukupuolta? Oikeus 2 (36) 2007, s. 147-163.

- Pykkänen, Anu, *Trapped in Equality – Women as Legal Persons in the Modernisation of Finnish Law*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2009.
- Qvist, Tiina, *Mitä parisuhdeväkivallan sovittelu on Suomessa? Sovitteluperiaatteiden ja -käytäntöjen kohtaamattomuuden aiheuttamat jännitteet*. *Oikeus* 3 (41) 2012, s. 441-461.
- Qvist, Tiina, *Parisuhdeväkivallan sovittelu Suomessa*. Lapin yliopisto 2019.
- Rantala, Marjo, *Finland on trial*, s. 130-142, teoksessa Howe, Adrian – Alaattinoğlu, Daniela (toim.) *Contesting Femicide: Feminism and the Power of Law Revisited*. Routledge 2019.
- Ronkainen, Suvi, *Mitä väkivalta on? Erontekojen tärkeydestä, yhteyksien näkemisestä*, s. 19-35, teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), *Sukupuolistunut väkivalta*. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017.
- Ruuskanen, Minna, *Kuinka naisen ääni kuuluu oikeusjärjestelmässä?* *Oikeus* 3 (30) 2001, s. 373-379.
- Ruuskanen, Minna, *Hätävarjelu ja parisuhdeväkivalta*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 2005.
- Salmi, Venla, *Kohti monimuotoisempaa parisuhdeväkivaltatutkimusta*, *Oikeus* 2 (38) 2009, s. 119-137.
- Sosa, Lorena, *The Istanbul Convention in the context of feminist claim*, s. 25-42, teoksessa Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes - Stoyanova, Vladislava (toim.), *International law and violence against women. Europe and the Istanbul Convention*. Routledge 2020.
- Stark, Evan, *Looking Beyond Domestic Violence. Policing Coercive Control*, *Journal of Police Crisis Negotiations* 12/2012, s. 199-217.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, *Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano*. 3., uudistettu painos. Talentum 2016.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, *Rikosoikeuden yleinen osa*. 3., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019.
- Tolvanen, Matti, *Rangaistusteoriat – Mitä ne ovat ja mihin niitä tarvitaan?* *Oikeus* 3 (38) 2009, s. 358-379.
- Törmä, Sinikka – Pentikäinen, Merja, *Tavoitteena naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja perheväkivallasta vapaa Suomi. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen*

ohjelmasta Istanbulin sopimuksen toimeenpanoon. Sosiaali- ja terveysministeriö 2016.

Utriainen, Terttu, Raiskaus rikosoikeudellisena ongelmana. 2., täydennetty painos. Lapin yliopistokustannus 2013.

Virallislähteet

Baseline report by the Government of Finland on measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. 2018.

Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe 2011.

Grevio's Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Austria. GREVIO/Inf(2017)4.

Grevio's Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Belgium. GREVIO/Inf(2020)14.

Grevio's Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Denmark. GREVIO/Inf(2017)14.

Grevio's Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Finland. GREVIO/Inf(2019)9.

Grevio's Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Italy. GREVIO/Inf(2019)18.

GREVIO's Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Montenegro. GREVIO/Inf(2018)5.

GREVIO's Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Netherlands. GREVIO/Inf(2019)19.

GREVIO's Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Portugal. GREVIO/Inf(2018)16.

GREVIO's Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Serbia. GREVIO/Inf(2019)20.

GREVIO's Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Sweden. GREVIO/Inf(2018)15.

HE 125/1975 II vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta.

HE 40/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 213/2000 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 78/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta.

- HE 317/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirjan, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rassististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia, hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain ja tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain 15 §:n muuttamisesta.
- HE 155/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta ja ulkomaalaislain 54 §:n muuttamisesta.
- HE 7/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta. Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2021. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2017:16.
- Lausuntotiivistelmä, Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö 28.3.2013. Ulkoasiainministeriön muistio 26.9.2013.
- LaVM 22/1994 vp – HE 94/1993 vp. Lakivaliokunnan mietintö N:o 22/1994 vp rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- LaVM 13/2001 vp – HE 213/200 vp. Lakivaliokunnan mietintö 13/2001 vp. Hallituksen esitys laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö. Ulkoasianministeriö 2013.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020-2023. Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 2020:15.
- Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistuva ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31.

Report of the 2nd Meeting. Strasbourg 25-27 May 2009. Ad Hoc Committee on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence (CAHVIO). CAHVIO (2009) 31.

Report of the 5th Meeting. Strasbourg 29 June – 2 July 2010. Ad Hoc Committee on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence (CAHVIO). CAHVIO (2010) 11.

Rules of Procedure. Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO). GREVIO/Inf(2015)RoP-amdt3.

Internetlähteet

Amnesty International 2018. Finland: Insufficient implementation of the Istanbul Convention. Amnesty International submission to the group of experts on action against violence against women and domestic violence (Grevio) on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence in Finland. <https://rm.coe.int/amnesty-international-submission-for-the-grevio-of-finland-final/16808b161d> (Luettu 31.10.2021)

Amnesty International 2021. Amnesty International report 2020/21. The State of the World's Human Rights. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/amnesty-fi/2021/04/06123744/Amnesty_AnnualReport_2020.pdf (Luettu 31.10.2021)

Amnesty International Suomen osasto 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22-a429e66254a8/18168945-104f-42e2-8919-596cc82f1ebc/LAUSUNTO_20201005094131.PDF (Luettu 31.10.2021)

Baseline report by the Government of Finland on measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. <https://rm.coe.int/baseline-report-finland-2018/16807c55f2> (Luettu 31.10.2021)

Edilex uutiset 2019. Hovioikeus: 1 v 6 kk rangaistusta ei tullut tuomita ehdollisena. <https://www-edilex-fi.ezproxy.utu.fi/uutiset/62377?allWords=istanbulin+sopimus&offset=1&perpag>

e=20&sort=timedesc&typelds[]=127%3Afi&typelds[]=127%3Afi%2C151%3Afi
&typelds[]=151%3Afi&searchSrc=1&advancedSearchKey=862889 (Luettu
31.10.2021)

Edilex uutiset 2020a. Perheväkivalta: Hovioikeus huomioi Istanbulin sopimuksen
rangaistuksen mittaamisessa. [https://www-edilex-
fi.ezproxy.utu.fi/uutiset/62887?allWords=istanbulin+sopimus&offset=1&perpag
e=20&sort=timedesc&typelds\[\]=127%3Afi&typelds\[\]=127%3Afi%2C151%3Afi
&typelds\[\]=151%3Afi&searchSrc=1&advancedSearchKey=882358](https://www-edilex-fi.ezproxy.utu.fi/uutiset/62887?allWords=istanbulin+sopimus&offset=1&perpage=20&sort=timedesc&typelds[]=127%3Afi&typelds[]=127%3Afi%2C151%3Afi&typelds[]=151%3Afi&searchSrc=1&advancedSearchKey=882358) (Luettu
31.10.2021)

Edilex uutiset 2020b. Hovioikeus: Rangaistusta ei ollut perusteita määrätä
ankarammaksi ns. Istanbulin sopimuksen perusteella. [https://www-edilex-
fi.ezproxy.utu.fi/uutiset/63223?allWords=Istanbulin+sopimu&offset=1&perpage
=20&sort=timedesc&typelds\[\]=127%3Afi&searchSrc=2&advancedSearchKey=
896284](https://www-edilex-fi.ezproxy.utu.fi/uutiset/63223?allWords=Istanbulin+sopimu&offset=1&perpage=20&sort=timedesc&typelds[]=127%3Afi&searchSrc=2&advancedSearchKey=896284) (Luettu 31.10.2021)

European Union Agency for Fundamental Rights 2014a. Being Trans in the European
Union. Comparative analysis of EU LGBT survey data. [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-being-trans-eu-comparative-
0_en.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-being-trans-eu-comparative-0_en.pdf) (Luettu 31.10.2021)

European Union Agency for Fundamental Rights 2014b. Violence against women: an
EU-wide survey. [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-
vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf) (Luettu 31.10.2021)

Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain muuttamisesta (luonnos 17.6.2020).
[https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=052613ed
-cbc0-40b1-954d-9e0226b4dad2](https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=052613ed-cbc0-40b1-954d-9e0226b4dad2) (Luettu 31.10.2021)

Helsingin käräjäoikeus 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen
esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta. [https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22-
a429e66254a8/0ae0fe30-390b-4443-ac5d-
d1ba934e965c/LAUSUNTO_20201001105156.PDF](https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22-a429e66254a8/0ae0fe30-390b-4443-ac5d-d1ba934e965c/LAUSUNTO_20201001105156.PDF) (Luettu 31.10.2021)

Itä-Suomen yliopisto 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen
esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta. [https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22-
a429e66254a8/dd2f9f76-9801-4fad-aa04-
8348133eca6d/LAUSUNTO_20200918070903.PDF](https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22-a429e66254a8/dd2f9f76-9801-4fad-aa04-8348133eca6d/LAUSUNTO_20200918070903.PDF) (Luettu 31.10.2021)

- Miesjärjestöjen keskusliitto MJJKL ry 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta.
https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22-a429e66254a8/85032e42-5c01-4fdc-800a-be82ef462f18/LAUSUNTO_20201001115729.PDF (Luettu 31.10.2021)
- Miesten tasa-arvo ry 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta.
https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22-a429e66254a8/b930be3d-2853-46e9-9dc8-76da30cc2ba6/LAUSUNTO_20200930070632.PDF (Luettu 31.10.2021)
- Seta ry 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta.
https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22-a429e66254a8/679d3416-27e2-4800-92de-1654b986619e/LAUSUNTO_20201005104145.PDF (Luettu 31.10.2021)
- Sisäministeriö 2020. Lausunto. Sisäministeriön poliisiosaston lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta.
https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22-a429e66254a8/c7f96736-7853-459d-91a4-a40519676eff/LAUSUNTO_20201001111656.PDF (Luettu 31.10.2021)
- Suomen Asianajajaliitto 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta.
https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22-a429e66254a8/f21a7b4d-4f46-418e-a62c-23086554e054/LAUSUNTO_20201009072808.PDF (Luettu 31.10.2021)
- Suomen virallinen tilasto 2019. Rikos- ja pakkokeinotilasto (verkkojulkaisu).
http://www.stat.fi/til/rpk/2019/13/rpk_2019_13_2020-05-14_kat_001_fi.html
(Luettu 31.10.2021)
- Suomen virallinen tilasto 2020. Rikos- ja pakkokeinotilasto (verkkojulkaisu).
http://www.stat.fi/til/rpk/2020/15/rpk_2020_15_2021-06-01_tie_001_fi.html
(Luettu 31.10.2021)
- Tasa-arvovaltuutettu 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta.
<https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22->

a429e66254a8/4e6cac57-c314-4f20-86af-

535b8cc8de64/LAUSUNTO_20201005103142.PDF (Luettu 31.10.2021)

Tatu Hyttinen 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta.

<https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22->

a429e66254a8/97aa36a5-e481-43d0-b969-

897cf59bde45/LAUSUNTO_20200929140837.PDF (Luettu 31.10.2021)

Trasek ry 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta.

<https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22->

a429e66254a8/22858ef5-e21f-4a67-b5ba-

de96b39fcae9/LAUSUNTO_20201005090249.PDF (Luettu 31.10.2021)

Tuomioistuinvirasto 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta.

<https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22->

a429e66254a8/87160503-34bb-4b17-8e07-

af3064528bb4/LAUSUNTO_20201001114712.PDF (Luettu 31.10.2021)

Turun hovioikeus 2020. Lausunto. Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta.

<https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54a5998d-2eb6-4a91-9f22->

a429e66254a8/4efd7078-118d-4b0f-8031-

5a153c911dc7/LAUSUNTO_20201001115914.PDF (Luettu 31.10.2020)

Yle uutiset 2021. Naisviha näkyy arkisissa käytännöissä ja pahimmillaan väkivaltana – tutkijan mukaan siitä vaietaan, vaikka ei pitäisi. <https://yle.fi/uutiset/3-11793132> (Luettu 31.10.2021)

Oikeustapaukset

EIT, Opuz v. Turkki, 9.6.2009, 33401/02

KKO 1996:65

KKO 2002:2

KKO 2009:79

KKO 2010:3

KKO 2012:9

KKO 2018:22

KKO 2020:20

KKO 2020:37

KKO 2021:20

KKO 2021:54

KKO 2021:57

VaaHO 2016:7

VaaHO 2017:10

Lyhenteet

BrB	Ruotsin rikoslaki, brottsbalk (700/1962)
CAHVIO	Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista käsittelevä tilapäinen komitea (Ad Hoc Committee for preventing and combating violence against women and domestic violence)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
Grevio	Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence)
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
PL	Perustuslaki (731/1999)
RL	Rikoslaki (39/1889)
VaaHO	Vaasan hovioikeus

1 Johdanto

Euroopan unionin perusoikeusviraston vuonna 2014 teettämän tutkimuksen perusteella Suomi on väkivallan näkökulmasta yksi Euroopan unionin vaarallisimmista maista naisille.¹ Myös parisuhdeväkivalta on tilastoissa merkittävässä määrin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Tässä tutkielmassa parisuhteella tarkoitetaan nykyistä sekä entistä avio- ja avoliittoa.² Suomessa vuonna 2020 viranomaisen tietoon tulleissa parisuhdeväkivaltatapauksissa uhrina oli nainen yli 80 prosentissa tapauksista.³ Viranomaisilta piiloon jäävää rikollisuutta selvitetään rikosuhritutkimusten avulla, jotka nekin tukevat käsitystä parisuhdeväkivallan naisuhreista.⁴ Tuoreimpien naisuhritutkimusten mukaan Suomessa jopa kolmannes naisista on kohdannut fyysisistä tai seksuaalista väkivaltaa nykyisen tai entisen kumppaninsa taholta.⁵ Vuonna 2020 koko maailman yllättänyt pandemia ei ole ainakaan ollut omiaan helpottamaan parisuhdeväkivallan huolestuttavaa tilannetta Suomessa. Vuoden 2020 ensimmäisellä puoliskolla koronarajoitusten ollessa tiukimmillaan ja pariskuntien eristäytyessä koteihinsa, ilmoitukset parisuhdeväkivallasta lisääntyivät Suomessa huimasti.⁶

Naisiin kohdistuva väkivalta on tunnistettu merkittäväksi ihmisoikeusongelmaksi Suomessa.⁷ Parisuhdeväkivallalle on tyypillistä sen prosessinomaisuus. Parisuhdeväkivalta on usein toistuvaa sekä jatkuvaa ja vakavoituu ajan myötä.⁸ Lisäksi fyysinen väkivalta kietoutuu parisuhteessa usein myös muihin väkivallan muotoihin.⁹ Uhrien parissa työskentelevät toimijat ovat katsoneet parisuhdeväkivallan uhrien olevan erityisen haavoittuvassa asemassa.¹⁰ Uhrin

¹ European Union Agency for Fundamental Rights 2014b.

² Ks. määritelmästä esim. Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 24. Käsitteen ulkopuolelle jää siten esimerkiksi seurustelusuhteissa tapahtuva väkivalta. Esimerkiksi Anu Isotalo on kirjoittanut nuorten seurustelusuhteissa tapahtuvasta väkivallasta, joka on sekin luultua yleisempää. Ks. esim. Isotalo Oikeus 2017.

³ Suomen virallinen tilasto 2020.

⁴ Piispa – Heiskanen 2017, s. 74-75.

⁵ European Union Agency for Fundamental Rights 2014b. Ks. myös Heiskanen – Piispa 1998; Piispa ym. 2006.

⁶ Amnesty International 2021, s. 162.

⁷ Ks. esim. Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020-2023, s. 14.

⁸ Ks. esim. Nyqvist 2001, s. 122; Piispa 2004, s. 41-45.

⁹ Ks. esim. Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 35-42.

¹⁰ Honkatukia Oikeus 2011, s. 209-210.

haavoittuvuutta lisäävät uhrin luottamuksellinen ja riippuvainen suhde tekijään.¹¹ Lisäksi parisuhdeväkivalta tapahtuu usein kotona, jonka soisi olevan turvallinen paikka jokaiselle.¹²

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa on kirjaukset naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vähentämisestä sekä naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen, lyhyemmin Istanbulin sopimuksen, toimeenpanon edistämisestä Suomessa.¹³ Hallitusohjelmassa tai sen mukaisesti valmistellussa naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmassa ei kuitenkaan oteta kantaa parisuhdeväkivallasta tuomittaviin rangaistuksiin.¹⁴

Parisuhdeväkivallan rangaistustasoa on Suomessa kritisoitu parisuhdeväkivallan luonteeseen nähden matalana.¹⁵ Suomi on saanut myös kansainvälisesti kritiikkiä siitä, miten sen matala rangaistustaso viestii välinpitämätöntä suhtautumista parisuhdeväkivaltaan.¹⁶ Suomi on ratifioinut Istanbulin sopimuksen, jonka 46 artiklassa säädetään sellaisista seikoista, jotka tuomarien on voitava ottaa huomioon rangaistusta raskauttavasti. Näihin rangaistusta raskauttaviin seikkoihin kuuluvat muun muassa rikosten tekeminen toistuvasti tai lapsen läsnä ollessa sekä rikoksen kohdistuminen entiseen tai nykyiseen puolisoon tai kumppaniin tai henkilöön, jonka erityiset seikat ovat tehneet haavoittuvaksi. Suomessa Istanbulin sopimuksen toimeenpanon yhteydessä 46 artiklan ei katsottu edellyttävän lainsäädäntömuutoksia, vaikka monet raskauttavista seikoista eivät nimenomaisesti ilmene rikoslaista. Monissa muissa Istanbulin sopimuksen ratifioineissa valtioissa kyseiset seikat sen sijaan on kirjattu nimenomaisesti rangaistusta ankaroittavina tekijöinä kansalliseen lainsäädäntöön. Esimerkiksi

¹¹ Ks. esim. HE 78/2010 vp, s. 10; Kainulainen – Niemi 2017, s. 140.

¹² Niemi LM 2010, s. 1265.

¹³ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, s. 60, 78, 90.

¹⁴ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, s. 90; Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020-2023.

¹⁵ Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 458-459; Törmä – Pentikäinen 2016, s. 39; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 62.

¹⁶ Greivio's Baseline Evaluation Report Finland 2019, kohta 185.

teon luonne parisuhdeväkivaltana on useissa Euroopan maissa Istanbulin sopimuksen myötä – tai jopa jo ennen sitä – huomioitu lainsäädännössä rangaistusta ankaroitavasti.¹⁷

Tarve rangaistuksen ankaruuteen vaikuttavien säännösten tarkastelulle parisuhdeväkivallan näkökulmasta on ollut pitkään esillä Suomessa, mutta se on yhä ajankohtainen.¹⁸ Suomessa keskustelua rangaistusten ankaroitamisesta parisuhdeväkivaltatapauksissa on hankaloittanut omaksuttu kriminaalipolitiikka. Suomalainen kriminaalipolitiikka on pitänyt ankaria rangaistuksia tehottomina ja korostanut esimerkiksi sosiaalipoliittisia keinoja vaihtoehtona perinteisille vapauteen ja talouteen kohdistuville rangaistuksille.¹⁹ Ongelmana keskustelussa on tuntunut olleen myös se, että sitä on ylläpidetty nimenomaan naisiin kohdistuvasta väkivallasta käsin. Tämä on vaikuttanut johtavan lähinnä väsymättömään kiistelyyn siitä, mikä sukupuoli väkivaltaa tekee ja kokee eniten.²⁰ On syytä huomioida, etteivät ankarat rangaistukset parisuhdeväkivaltatapauksissa ole myöskään yksiselitteisen kannatettavia. Esimerkiksi suuret sakkorangaistukset voivat vaikuttaa kielteisellä tavalla perheen talouteen, ja vankeusrangaistusta tehokkaampia keinoja väkivaltaisuudesta parantumiseen ovat luultavimmin hoitoon panostavat ohjelmat.²¹ Keskustelua tekojen tuomittavuudesta ja sitä myöten oikeasuhtaisista rangaistuksista on kuitenkin voitava käydä – eikä vähiten Suomeen kohdistuvista kansainvälisistä velvoitteista johtuen.

¹⁷ Parisuhdeväkivalta on huomioitu nimenomaisesti lainsäädännössä rangaistusta raskauttavana seikkana esimerkiksi Espanjassa, Itävallassa, Portugalissa, Belgiassa, Italiassa ja Alankomaissa. Ks. Kelly ym. 2011, s. 73; Grevio's Baseline Evaluation Report Austria 2017, kohta 146; Grevio's Baseline Evaluation Report Portugal 2019, kohta 179; Grevio's Baseline Evaluation Report Belgium 2020, kohta 165; Grevio's Baseline Evaluation Report Italy 2020, kohta 206; Grevio's Baseline Evaluation Report Netherlands 2020, kohta 237

¹⁸ Esimerkiksi Johanna Niemi-Kiesiläinen on vuonna 2004 kirjoittamassaan teoksessa ”Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta” kritisoinut rangaistuksen ankaruuteen vaikuttavia säännöksiä parisuhdeväkivallan näkökulmasta. Vuonna 2020 Minna Kimpimäki on Lakimies-lehdessä katsonut, että lähisuhdeväkivallan erityispiirteiden huomioiminen rangaistuksen mittaamisessa on yhä ajankohtainen kysymys Suomessa. Hän on tuonut esille tarvetta selvittää, miten naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteet voitaisiin aiempaa paremmin huomioida tuomittavaa rangaistusta ankaroitavasti. Ks. Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 371-383; Kimpimäki LM 2020, s. 343-345.

¹⁹ Nousiainen Oikeus 2010, s. 220; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 164, 166; Kotanen 2013, s. 83; Kainulainen – Niemi 2017, s. 141.

²⁰ Nousiainen Oikeus 2010, s. 225; Nousiainen 2012, s. 441.

²¹ Niemi- Kiesiläinen 2004, s. 377-378.

Väkivaltaa on useissa tutkimuksissa hahmotettu vallankäyttönä.²² Vallankäyttöä tapahtuu yksilöiden ja rakenteiden tasolla, joten tässä tutkielmassa väkivaltaa hahmotetaan sekä yksilöllisenä että rakenteellisena ilmiönä. Yksilöllisen väkivallan tasolla viitataan yksittäisten ihmisten valintoihin sekä yksilöiden välisissä suhteissa tapahtuvaan väkivaltaan.²³ Tutkimuksissa on havaittu, että yksilöllisessä väkivallassa on usein kyse vallankäytöstä sekä uhriin kohdistuvista alistamis- ja kontrollointipyrkimyksistä.²⁴ Rakenteellinen taso taas on yhteydessä yhteiskunnallisiin, oikeudellisiin ja kulttuurisiin käytänteisiin, jotka luovat väkivaltaa tuottavia valta-asetelmia.²⁵ Tutkimuksissa merkittävässä määrin naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan on selitetty liittyvän yhteiskunnassa vallitsevaan patriarkaaliseen valta-asetelmaan sekä yhteiskunnan ylläpitämiin sukupuolirooleihin. Parisuhdeväkivalta on nähty siten yhteydessä sukupuolten väliseen rakenteelliseen epätasa-arvoon.²⁶

Rakenteellista naisiin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan hahmottaa viime aikoina paljon puhutun naisvihän käsitteen avulla.²⁷ Naisvihalla ei tarkoiteta ainoastaan yksilön suoranaista vihaa naisia kohtaan, vaan kyse on laajemmasta rakenteellisesta naisiin kohdistuvasta syrjinnästä ja alempiarvoistavasta asenteesta, jonka äärimmäinen muoto naisiin kohdistuva väkivalta on.²⁸ Miehiin kohdistuu vakavia parisuhdeväkivallan tekoja, jotka ovat yksilöllisellä tasolla aivan yhtä lailla haavoittavia ja tuomittavia.²⁹ Mieheen kohdistuvassa parisuhdeväkivallassa voi yksittäistilanteissa olla myös kyse yksilön vihasta miessukupuolta kohtaan. Merkittävä erottava tekijä on kuitenkin se, että miehiin parisuhteessa kohdistuvat väkivallanteot liittyvät muuhun kuin sukupuolten väliseen rakenteelliseen epätasa-arvoon.³⁰ Samanaikaisesti on kuitenkin

²² Ronkainen 2017, s. 21.

²³ Lidman 2015, s. 57-58.

²⁴ Ks. esim. Piispa 2004, s. 25-26.

²⁵ Lidman 2015, s. 57-58.

²⁶ Ks. esim. Nyqvist 2001, s. 122; Piispa 2004, s. 46; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 227; Niemi LM 2010, s. 1264; Qvist 2012, s. 442; Niemi Oikeus 2013, s. 240; Kotanen – Smolej Oikeus 2014, s. 17; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 16.

²⁷ Ks. esim. Yle uutiset 2021. Dosentti Tuija Saresma sekä professorit Marita Husso ja Johanna Niemi kommentoivat uutisartikkelissa naisvihän suhdetta parisuhdeväkivaltaan.

²⁸ Ks. käsitteestä esim. Code 2000, s. 346.

²⁹ Salmi Oikeus 2009, s. 124.

³⁰ Stark J Police Crisis Negot 2012, s. 206; Nousiainen – Chinkin 2015, s. 43.

korostettava, että sukupuolivähemmistöt sen sijaan ovat tutkimusten mukaan alttiimpia joutumaan väkivallan kohteeksi kaikilla elämänsä osa-alueilla juuri sukupuolensa vuoksi.³¹

Tutkielmassa parisuhdeväkivaltaa tarkastellaan rikoslain pahoinpitelyrikosten näkökulmasta. Tutkielman keskiössä on kysymys, ovatko parisuhdeväkivalta ja sen erityispiirteet huomioitavissa rikoslaissa pahoinpitelyrikoksista tuomittavia rangaistuksia ankaruuttavasti. Tutkimusmetodiksi on valikoitunut lainoppi eli oikeusdogmatiikka. Tutkielman tavoitteena on siten tulkita ja systematisoida rangaistuksen ankaruuteen vaikuttavien oikeusnormien sisältöä ja merkityksiä.³² Lainopin tarkoituksena ei ole ainoastaan kuvailla voimassa olevaa oikeutta, vaan sen tehtävänä on myös tuottaa kannanottoja oikeuden sisällöstä.³³ Näin ollen tutkielmassa esitetään myös perustelluksi katsottua kritiikkiä nykyistä oikeustilaa kohtaan.

Kritiikin välineenä tutkielmassa hyödynnetään sukupuolistuneen väkivallan näkökulmaa, joka on peräisin feministisestä tutkimuksesta.³⁴ Feministisen tutkimuksen käsitteen alle niputetaan tutkielmassa sellaisia tutkimuksia, joille on yhteistä väkivallan ja oikeuden tarkasteleminen erityisesti naissukupuolen näkökulmasta.³⁵ Istanbulin sopimus tunnistaa parisuhdeväkivallan feministisen tutkimuksen mukaisesti sukupuolistuneeksi ilmiöksi, joten Istanbulin sopimusta hyödynnetään tutkielmassa rikoslain rangaistuksen ankaruuteen vaikuttavien säännösten arvioinnin keskeisenä välineenä.³⁶ Tutkielma pyrkii keskustelevuuteen feministisen tutkimuksen ja perinteisen rikosoikeustieteen välillä. Väkivallan sukupuolistuneisuuden huomioimisella pyritään tutkielmassa ennen kaikkea siihen, että merkittävässä määrin naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan erityispiirteet tulisivat huomioiduiksi rangaistuksen

³¹ Ks. esim. European Union Agency for Fundamental Rights 2014a.

³² Aarnio 1997, s. 36.

³³ Hirvonen 2011, s. 25-26.

³⁴ Niemi – Kainulainen – Honkatukia 2017, s. 11-12; Ronkainen 2017, s. 29. Ks. myös Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 146. Ks. myös Lidman 2015, s. 64.

³⁵ Ks. esim. Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 2. Feminististä parisuhdeväkivallan tutkimusta on myös kritisoitu. Esimerkiksi Venla Salmi on kritisoinut feminististä sukupuolistuneen parisuhdeväkivallan näkökulmaa liian kapeaksi. Hänen mukaansa suomalaisessa parisuhdeväkivaltatutkimuksessa ei ole riittäväällä tavalla huomioitu konfliktilähtöistä näkökulmaa parisuhdeväkivaltaan. Tämän näkökulman mukaan parisuhdeväkivalta on yleensä molemminpuolista, eikä voittopuolisesti miehen naiseen kohdistamaa. Ks. Salmi 2009. Ks. myös. Kivivuori 2012. Toisaalta useat parisuhdeväkivaltaa koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että tällainen diskurssi on ollut hyvin tyypillinen esimerkiksi tuomioistuimissa ja sovittelutoimistoissa. Ks. esim. Ruuskanen 2005; Qvist 2019.

³⁶ Ks. myös Hong 2017, s. 309; Niemi – Verdu Sanmartin 2020, s. 94.

mittaamisessa.³⁷ Valikoituneesta näkökulmasta huolimatta tutkielman tarkoituksena ei ole poissulkea kokemusta muiden sukupuolten parisuhteessa kokemasta tai tekemästä väkivallasta. Tutkielmassa parisuhdeväkivalta näyttäytyy kuitenkin pitkälti naisiin heterosuhteissa kohdistuvan väkivallan kontekstissa. Esimerkiksi samaa sukupuolta olevien parisuhteissa tapahtuvasta väkivallasta on vain vähän aiempaa tutkimusta.

Tutkielma lähtee toisessa luvussa liikkeelle parisuhdeväkivallan ja siitä tuomittavien rangaistusten sääntelyyn liittyvistä haasteista. Feministiseen tutkimukseen tukeutuen haasteiksi hahmotetaan erityisesti rikoslainsäädännön sukupuolineutraalius, käsitys parisuhdeväkivallasta yksityisasiana sekä suomalainen humaani ja rationaali kriminaalipolitiikka. Tarkoituksena ei ole väittää, että nämä muodostaisivat tyhjentävän listauksen parisuhdeväkivallan sääntelyn haasteista, vaan tarkoituksena on tuottaa hyödyllisiä näkökohtia tutkielmassa käytävälle rangaistusten ankaroitamista koskevalle keskustelulle. Tutkielman kolmannen luvun kiinnostuksen kohteena ovat erityisesti rikoslain säännökset, jotka vaikuttavat pahoinpitelystä tuomittavaan rangaistukseen ankaroitavasti. Luvussa keskitytään pahoinpitelyn törkeään tekemuotoon sekä rangaistuksen koventamisperusteisiin ja rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteeseen. Tarkastelussa kiinnitetään huomiota parisuhdeväkivallan erityispiirteisiin. Neljännessä luvussa kansallisten säännösten arvioinnin mittapuuna on Istanbulin sopimus ja sen rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset. Luvun ensimmäisessä osassa käsitellään yleisesti Istanbulin sopimusta ja sen rangaistuksen mittaamista koskevia säännöksiä, kun taas toisessa osassa keskitytään erityisesti 46 artiklan raskauttavien seikkojen toteutumiseen Suomessa. Istanbulin sopimuksen raskauttavien seikkojen huomioiminen on jätetty pitkälti tuomioistuinten harkintavallan varaan, joten keskeinen osa luvun jälkimmäistä puoliskoa on asiaa koskeva korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö.³⁸ Luvun lopussa analysoidaan sitä, tulevatko Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat parisuhdeväkivaltatapauksissa huomioiduiksi rikoslain säännösten kautta.

Tutkielmassa käytetään lähdemateriaalina lainsäädännön ohella pääsääntöisesti lainvalmisteluaineistoa, oikeuskirjallisuutta ja oikeuskäytäntöä. Kirjallisuuden osalta tutkielmassa hyödynnetään sekä perinteisen rikosoikeustieteen kirjoituksia että feminististä tutkimusta. Koska feminististä tutkimusta käytetään rikoslainsäädäntöön kohdistuvan kritiikin

³⁷ Lidman 2015, s. 64.

³⁸ Ks. HE 155/2014 vp, s. 59-60.

keskeisenä välineenä, asettuu tutkielma lähemmäs feministisen oikeustieteen jatkumoa. Kansallisen lainvalmisteluaineiston lisäksi tutkielmassa on käytetty aineistona Istanbulin sopimuksen selitysmuistiota sekä Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa koskevia maakohtaisia raportteja, joilla on ollut merkittävä rooli sopimuksen keskeisten säännösten tulkitsemisessa. Oikeuskäytännön osalta keskeisiä ovat korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut KKO 2020:20 ja KKO 2021:20, joissa molemmissa korkein oikeus on ottanut kantaa Istanbulin sopimuksen raskauttavien seikkojen soveltamiseen parisuhdeväkivaltatapauksissa.

2 Parisuhdeväkivallan sääntelyn haasteet ja feministinen kritiikki

2.1 Rikoslainsäädännön sukupuolineutraalius

Yksi keskeinen väkivallan merkityksiä ohjaava tekijä on sukupuoli.³⁹ Parisuhdeväkivalta näyttäytyy tilastojen perusteella merkittävässä määrin naisiin kohdistuvana väkivaltana. Sukupuoli ei kuitenkaan ole ainoastaan tilastoissa ilmenevä lopputulos, vaan feministisen tutkimuksen mukaan se saa merkityksiä väkivallan ja siitä mahdollisesti seuraavan oikeusprosessin kaikissa vaiheissa.⁴⁰ Parisuhdeväkivallan käsittely on ollut haastavaa lainsäätäjälle sekä perinteiselle rikosoikeustieteelle, jotka ovat lähestyneet lainsäädäntöä sukupuolineutraalista näkökulmasta.⁴¹ Parisuhdeväkivaltaan puuttuvien lainsäädännöllisten keinojen löytäminen on ollut hankalaa parisuhdeväkivallan sukupuolistuneisuudesta johtuen.⁴²

Sukupuolineutraaliudella tarkoitetaan sitä, ettei sukupuolta käytetä erotteluperusteena tai edes mainita lainsäädännössä.⁴³ Sukupuolineutraali lähtökohta perustetaan erityisesti perus- ja ihmisoikeuksienkin laajasti tunnustamalle yhdenvertaisuuden periaatteelle.⁴⁴ Esimerkiksi Suomen perustuslain (731/1999) mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen perusteella (PL 6.1-2). Näin ollen sukupuolet ja niihin liittyvät eroavaisuudet julistetaan ikään kuin oikeudellisesti merkityksettömiksi perusoikeuksien tasolla.⁴⁵

Feministiset tutkijat ovat korostaneet kirjoituksissaan sitä, ettei lainsäädäntö ole syntynyt tyhjiössä. Modernin oikeuden kehittyessä oikeudelliset instituutiot on rakennettu miehisen henkilöyden varaan, kun taas naisten oikeuksia ei pitkään tunnustettu. Kun naisten oikeuksia on sittemmin 1900-luvulta lähtien alettu parantaa, on naisia lähinnä sovitettu miehiseen

³⁹ Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 238; Ronkainen 2017, s. 20

⁴⁰ Niemi – Kainulainen – Honkatukia 2017, s. 11-12; Ronkainen 2017, s. 29. Ks. myös Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 146. Ks. myös Lidman 2015, s. 64.

⁴¹ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 73, 100; Pylkkänen LM 2006, s. 1104; Niemi LM 2010, s. 1254; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 159; Lidman 2015, s. 29, 46-47; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 3. Ks. myös HE 78/2010 vp, s. 10.

⁴² Niemi LM 2010, s. 1254.

⁴³ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 47.

⁴⁴ Melander Oikeus 2011, s. 175; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 112.

⁴⁵ Nousiainen LM 1998, s. 1021. Ks. myös Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 167.

oikeuden henkilöön.⁴⁶ Edes perus- ja ihmisoikeusjärjestelmät eivät ole miehisestä henkilöydestä irrallisia.⁴⁷ Feministisen kritiikin mukaan tätä oikeuden miehisyyttä ei ole Suomessa laajasti kyseenalaistettu.⁴⁸ Esimerkiksi Kevät Nousiainen onkin peräänkuuluttanut rikoslainsäädännön tarkempaa analyysia sukupuolten tasa-arvon sekä syrjinnän näkökulmista.⁴⁹

Johanna Niemi-Kiesiläinen on tutkimuksillaan nostanut esille sitä, miten suomalaisen väkivaltarikoksen taustalla tuntuu yhä vaikuttavan lähtemättömästi ajatus miesten välisistä humalatappeluista. Tyypillinen väkivaltarikos nähdään siis kahden fyysisesti ja henkisesti tasavertaisen osapuolen välisenä kertaluontoisena välienselvittelynä.⁵⁰ Myös uhrille entuudestaan tuntematon tekijä on leimallinen piirre miehiin kohdistuvalle väkivallalle. Miehet kärsivät fyysisiä ja psyykkisiä seurauksia pääsääntöisesti nimenomaan tuntemattomien tekemästä väkivallasta.⁵¹ Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä tuntemattomien henkilöiden tekemää sekä ilman uhrin aiempaa provosoivaa käytöstä tapahtuvaa pahoinpitelyä onkin pidetty psyykkisesti erityisen haavoittavana tekona. Tämä on tuomioistuimen perusteluissa toiminut myös syynä yleistä rangaistustasoa korkeammalle rangaistukselle.⁵²

Naisiin kohdistuvalle väkivallalle ominaista on se, että rikoksen tekijä on naiselle tuttu henkilö. Tutkimusten valossa parisuhdeväkivalta aiheuttaa yli kaksi kertaa enemmän fyysisiä ja yli kolme kertaa enemmän psyykkisiä seurauksia naisille kuin miehille.⁵³ Naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan seuraukset ovat vakavia.⁵⁴ Parisuhdeväkivallasta tuomittuja rangaistuksia

⁴⁶ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 48; Pylkkänen Oikeus 2007, s. 152.

⁴⁷ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 167.

⁴⁸ Pylkkänen Oikeus 2007, s. 155-156.

⁴⁹ Nousiainen Oikeus 2010, s. 219-220. Ks. myös Nousiainen – Pentikäinen 2013, s. 456; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 58.

⁵⁰ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 82, 102; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 227-228. Ks. myös Kainulainen – Niemi 2017, s. 139; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 13.

⁵¹ Piispa – Heiskanen 2017, s. 80-81.

⁵² Tapani – Tolvanen 2016, s. 54-55.

⁵³ Piispa – Heiskanen 2017, s. 80-82.

⁵⁴ Piispa ym. 2006, s. 64-68.

on pidetty usein parisuhdeväkivallan luonteeseen nähden matalina.⁵⁵ Minna Ruuskanen tutki vuosituhanen alussa parisuhdeväkivaltaa koskeneita tuomioistuinaineistoja ja totesi, että tuomioistuimet hahmottavat parisuhdeväkivaltaa niin kutsutun perhedynaamisen mallin avulla. Mallissa parisuhdeväkivalta hahmotetaan tasavertaisena ja molemminpuolisena riitelynä – jopa uhrin provosoivana käyttäytymisenä – joka lopulta eskaloituu fyysisiin väkivallantekoihin. Parisuhdeväkivallalle haetaan usein selityksiä myös alkoholista.⁵⁶ Kuva parisuhdeväkivallasta rakentui siten tuomioistuimissa ainakin vuosituhanen alussa hyvin samanlaisten lähtökohtien varaan kuin tyypillinen miesten välinen väkivalta.

Erotuksena tuntemattomien tekemään väkivaltaan, Minna Ruuskasen tutkimissa parisuhdeväkivaltaratkaisuisissa korostettiin sitä, miten parisuhdeväkivallan uhrin on täytynyt olla tietoinen tekijän väkivaltaisuudesta. Väkivaltainen parisuhde käsitettiin osassa näitä ratkaisuja jopa jonkinlaisena tietoisena elämäntavan valintana.⁵⁷ Väkivalta ei näin ollen hahmottunut odottamattomuudessaan haavoittavana tapahtumana. Parisuhdeväkivallalle tyypilliset piirteet, kuten osapuolten välillä vaikuttavat valta- ja voimasuhteet sekä väkivallan monimuotoisuus, toistuvuus ja pitkäkestoisuus, tekevät siitä kuitenkin muulla tapaa erityisen haavoittavaa.⁵⁸ Silti parisuhdeväkivallalle tyypillisten piirteiden huomioiminen rangaistuksen mittaamisessa on ollut epätyypillisempää.⁵⁹

Feministinen tutkimus on tuonut esille sitä, miten eri sukupuolten todellisuudet poikkeavat toisistaan, eikä muodollinen yhdenvertainen kohtelu välttämättömästi tuota todellista yhdenvertaisuutta lainsäädännön, saati sen tulkinnan, tasolla.⁶⁰ Sukupuolen huomiotta jättäminen ohittaa myös useita parisuhdeväkivallan kannalta merkityksellisiä seikkoja ja voi

⁵⁵ Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 458-459; Törmä – Pentikäinen 2016, s. 39; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 62; Grevio's Baseline Evaluation Report Finland 2019, kohta 185.

⁵⁶ Ruuskanen Oikeus 2001, s. 374-375. Vastaavia havaintoja on tehty muun muassa sovittelun osalta. Ks. Qvist 2019.

⁵⁷ Ruuskanen Oikeus 2001, s. 375, 377. Huomionarvoisesti tutkimus on osoittanut, että ainakin parisuhteessa tapahtuneissa seksuaalirikoksissa osapuolten välinen avioliitto tai erotilanne on voitu toisinaan nähdä rangaistusta lieventävinä seikkoina. Ks. Utriainen 2013, s. 168.

⁵⁸ Honkatukia Oikeus 2011, s. 209-210. Ks. myös Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 100-101, 382.

⁵⁹ Kimpimäki LM 2020, s. 344.

⁶⁰ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 47-48; Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 73; Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 238; Niemi LM 2010, s. 1254; Hong 2017, s. 317; Alaattinoğlu – Niemi 2019, s. 124; Rantala 2019, s. 130, 132; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 1, 4. Ks. myös esim. Ruuskanen 2005; Pylkkänen 2009.

johtaa tahattomastikin syrjiviin lopputuloksiin.⁶¹ Sukupuolten välisen todellisen tasa-arvon saavuttaminen edellyttäisi siten rikoslainsäädännön sukupuolisensitiivistä tarkastelua.⁶² Voidaankin perustellusti kysyä, voidaanko esimerkiksi naisiin kohdistuvaan väkivaltaan tehokkaasti puuttua ottamatta millään tapaa kantaa sukupuoleen.⁶³ Sinikka Törmän ja Merja Pentikäisen sanoin sukupuolineutraaliuden ei tulisi tarkoittaa sokeutta sukupuolille.⁶⁴

2.2 Parisuhdeväkivallan yksityisyys

Suomalainen rikoslainsäädäntö ei ole aina ollut sukupuolineutraalia. Päinvastoin rikoslainsäädäntö oli keskiajalta aina 1800-luvun loppupuolelle avoimen sukupuolittunutta. Tämä näkyi muun muassa perheen pään, eli miehen, kuritusoikeutena vaimoonsa.⁶⁵ Miehen kuritusoikeutta alettiin vasta 1800-luvun kuluessa kyseenalaistaa, kun liberalistinen yksilön asemaa korostava ajattelu alkoi vahvistua Suomessa. Ajattelu antoi tilaa naisten oikeuksien vähittäiselle parantumiselle ja kyseenalaisti miehen kuritusoikeuden muodollisen oikeutuksen. Vuoden 1889 rikoslaki lopulta pääsääntöisesti korvasikin aiemman sukupuolittuneen sääntelyn muodollisen sukupuolineutraalilla rikoslainsäädännöllä.⁶⁶

Naisten oikeuksien kannalta liberalismiin kääntöpuolena oli kuitenkin vahva käsitys perheen sisäisten asioiden yksityisyydestä. Tämä johti tarpeeseen eriyttää perheiden yksityinen elämä ja toisaalta julkinen elämänpiiri toisistaan. Valtiovalta säätel julkista elämänpiiriä, kun taas yksityinen elämänpiiri haluttiin suojata valtiovallan puuttumiselta.⁶⁷ Sukupuolineutraalista sääntelystä huolimatta sukupuolten välistä tasa-arvoa vähensi se, että naisten elämä kuului pitkälti valtiovallan suojaamattomaan yksityiseen elämänpiiriin, kun taas säännelty julkinen elämänpiiri kuului enemmälti miehille.⁶⁸

⁶¹ Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 238, Rantala 2019, s. 130, 132.

⁶² Törmä – Pentikäinen 2016, s. 70; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 66.

⁶³ Hong 2017, s. 317; Niemi 2019, s. 26-27.

⁶⁴ Törmä – Pentikäinen 2016, s. 70. Ks. myös Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 66.

⁶⁵ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 74-75, 79; Nousiainen Oikeus 2010, s. 218.

⁶⁶ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 78-79; Pyllkkänen LM 2006, 1110; Kotanen 2013, s. 17-18.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 113; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 53.

Yksityisen elämänpiirin erottelu julkisesta elämänpiiristä näkyi selvästi muun muassa vuoden 1889 rikoslain pahoinpitelyn syyteoikeuden järjestelyssä, joka oli voimassa aina vuonna 1995 voimaantulleeseen rikoslain kokonaisuudistukseen asti.⁶⁹ Vuoden 1889 rikoslaissa pahoinpitelyn syyteoikeus eroteltiin sen mukaan, oliko pahoinpitely tapahtunut yksityisellä vai julkisella tekopaikalla. Yksityisellä paikalla tehty pahoinpitely oli törkeää pahoinpitelyä lukuun ottamatta asianomistajarikos. Lievä pahoinpitely, pahoinpitely sekä törkeä pahoinpitely julkisella paikalla tehtynä olivat sen sijaan kaikki yleisen syytteen alaisia rikoksia.⁷⁰ Yksityisellä paikalla tapahtuneiden pahoinpitelyiden asianomistajarikosluonnetta perusteltiin asian yksityisyydellä sekä arkaluontoisuudella, ja niiden julkituleminen haluttiin tästä syystä jättää asianomistajan päätettäväksi.⁷¹ Muodollisesti sukupuolineutraalista sääntelystä tosiasiallisesti sukupuolistuneen teki se, että väkivallan näkökulmasta miehille vaarallisimpia ovat yhä nykyäänkin julkiset paikat, kun taas naiset joutuvat väkivallan kohteiksi useimmin yksityisessä tilassa, kotona.⁷² Sääntelyn myötä miesten kuritusoikeus vaimoihinsa muuttui käytännössä yksityisellä paikalla tehdyksi pahoinpitelyksi, johon valtiovalta ei syyteoikeuden järjestelystä johtuen useimmiten puuttunut.⁷³ Vuoden 1889 rikoslain syyteoikeuden järjestely onkin tulkittu suoranaiseksi pyrkimykseksi suojella miestä perheen päänä valtion rangaistusvallalta.⁷⁴

Parisuhdeväkivaltaan puuttuminen sen yksityisen luonteen vuoksi on ollut yhtäläisesti haastavaa myös kansainvälisille ihmisoikeusjärjestelmille. Ihmisoikeuksilla on perinteisesti säännelty valtioiden suhdetta niiden lainkäyttövallan piirissä oleviin yksityisiin – ei siis yksityisten henkilöiden keskinäisiä suhteita. Lisäksi ihmisoikeusjärjestelmät ovat suojelleet

⁶⁹ Rikoslain henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskeva 21 luku oli uudistettu kokonaisuudessaan vuonna 1969, mutta syyteoikeuden jakaminen rikoksen tekopaikan mukaan oli säilyttänyt asemansa myös uudistuksen myötä. Ks. Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 78; Nousiainen Oikeus 2010, s. 218.

⁷⁰ Ks. aiheesta esim. Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 174-175; Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 78-79, 114; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 233; Pylkkänen LM 2006, s. 1110; Niemi LM 2010, s. 1255; Nousiainen Oikeus 2010, s. 218; Kotanen 2013, s. 18, 83; Kotanen – Smolej Oikeus 2014, s. 11.

⁷¹ Pylkkänen LM 2006, s. 1100.

⁷² Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 79; Piispa 2004, s. 40-41; Niemi Oikeus 2013, s. 238; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 66.

⁷³ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 78; Nousiainen Oikeus 2010, s. 218.

⁷⁴ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 175.

vahvasti yksityis- ja perhe-elämää valtiovallan puuttumista vastaan.⁷⁵ Siirryttäessä 1990-luvulle kansainväliset ihmisoikeusjärjestelmät alkoivat kuitenkin hahmottaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ihmisoikeusongelmana sekä syrjintänä.⁷⁶ Ihmisoikeusongelmaksi määrittelymisen taustalla oli ajatus siitä, että naisiin kohdistuva väkivalta esti naisia nauttimasta oikeuksistaan erityisesti yksityisissä suhteissa.⁷⁷ Syrjintänä se nähtiin, mikäli valtion oikeusjärjestelmä tai viranomaiset eivät kyenneet puuttumaan yksityissuhteissa tapahtuviin oikeudenloukkauksiin.⁷⁸ Ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat päässeet käsiksi naisiin kohdistuvaan väkivaltaan erityisesti valtion huolellisuusvelvoitteena tunnetun periaatteen avulla.⁷⁹ Huolellisuusvelvoitteen kautta valtioille asetetaan velvollisuus turvata aktiivisesti ihmisoikeudet myös yksityisten toimijoiden, kuten perheenjäsenten, välisissä suhteissa.⁸⁰

Kun kansainväliset ihmisoikeusjärjestelmät alkoivat aktiivisesti puuttua naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja parisuhdeväkivaltaan, alettiin 1990-luvulla ongelmaan kansainvälisen paineen vuoksi kiinnittää huomiota myös Suomessa.⁸¹ Puuttumista edesauttoi vuoden 1995 perusoikeusuudistus, jonka taustalla vaikuttivat Suomen liittyminen Euroopan neuvostoon ja Euroopan unioniin.⁸² Pahoinpitelyn syyteoikeutta muutettiin vuonna 1995 siten, että perusmuotoinen pahoinpitely tekopaikasta riippumatta saatettiin yleisen syytteen alaiseksi, ja lievä pahoinpitely asianomistajarikokseksi. Perusmuotoisen pahoinpitelyn syyteoikeuden uudistamisen yhtenä nimenomaisena pyrkimyksenä oli tuomita perheessä tapahtuva väkivalta, ja korostaa sen rangaistavuutta. Uudistamisen yhteydessä huomioitiin, että perheensisäisen

⁷⁵ Nousiainen Oikeus 2010, s. 221; Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 455-456; Törmä – Nousiainen 2016, s. 15; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 53.

⁷⁶ Niemi LM 2010, s. 1249; Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 456; Törmä – Pentikäinen 2016, s. 15; Niemi – Peroni – Stoyanova 2020, s. 2, 8.

⁷⁷ Niemi LM 2010, s. 1250; Niemi – Peroni – Stoyanova 2020, s. 2.

⁷⁸ Niemi LM 2010, s. 1251.

⁷⁹ Ks. aiheesta esim. Niemi LM 2010, s. 1250-1251; Nousiainen Oikeus 2010, s. 221; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 160-161; Nousiainen 2012, s. 439-440; Nousiainen – Pentikäinen 2013, s. 455; Törmä – Nousiainen 2016, s. 13; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 54.

⁸⁰ Hong 2017, s. 306; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 52. Ks. esim. EIT Opuz v. Turkki 2009.

⁸¹ Piispa 2004, s. 52; Nousiainen Oikeus 2010, s. 221; Kotanen Oikeus 2013, s. 336; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 65; Rantala 2019, s. 132.

⁸² Kotanen Oikeus 2013, s. 336-337; Nousiainen – Pentikäinen 2013, s. 558; Kotanen VAW 2018, s. 1443-1444.

pahoinpitelyasian jättäminen uhrin toimesta sikseen saattoi johtua painostamisesta.⁸³ Lakiin kuitenkin lisättiin niin kutsuttu vakaan tahdon pykälä, jonka mukaisesti syyttäjällä oli oikeus jättää syyte nostamatta pahoinpitelystä, mikäli asianomistaja sitä vakaasta tahdostaan pyysi (RL 21:17, 578/1995).⁸⁴ Aiemmin esitettyjen tavoitteiden vastaisesti pykälällä suojeltiin uhrin halua suojella perheen yksityisyyttä valtiovallan puuttumiselta.⁸⁵ Vakaan tahdon pykälän säätäminen johti käytännössä siihen, että parisuhdeväkivallan asianomistajien pyynnöstä syyttäjät luopuivat usein pahoinpitelysyytteestä.⁸⁶ Paljon kritisoitu vakaan tahdon pykälä kumottiin lähes kymmenen vuotta sen säätämisen jälkeen vuonna 2004.⁸⁷

Vuonna 2011 parisuhdeväkivallan yleisen syytteen alaisuutta laajennettiin edelleen siten, että lähisuhteissa tapahtuvat lievät pahoinpitelyt säädettiin yleisen syytteen alaisiksi (RL 21:16, 441/2011). Syyteoikeuden muutoksen yhteydessä otettiin huomioon erityisesti se, että läheisiin ihmissuhteisiin saattaa liittyä sellaista vallan epäsuhtaa, joka voi altistaa painostamiselle.⁸⁸ Lisäksi läheisessä ihmissuhteessa lieviinkin pahoinpitelyihin katsottiin liittyvän muita haavoittavuutta ja teon moitittavuutta lisääviä piirteitä.⁸⁹ Lakimuutoksessa väkivalta läheissuhteissa hahmottui pitkälti feministisen tutkimuksen esittämällä tavalla.⁹⁰

Lainsäädäntö on verrattain pitkään heijastanut ajatusta parisuhdeväkivallan yksityisestä luonteesta, ja parisuhdeväkivalta on ollut erityiskohtelun piirissä.⁹¹ Erityisesti vuoden 2011 lievän pahoinpitelyn syyteoikeuden uudistuksen myötä parisuhdeväkivalta on muodostunut lainsäädännön näkökulmasta pikemminkin puuttumisvelvollisuutta lisääväksi, kuin sitä

⁸³ HE 94/1993 vp, s. 91-92.

⁸⁴ LaVM 22/1994 vp, s. 14.

⁸⁵ Kotanen 2013, s. 95.

⁸⁶ Niemi LM 2010, s. 1255; Kotanen – Smolej Oikeus 2014, s. 11; Kotanen VAW 2018, s. 1446.

⁸⁷ Ks. aiheesta esim. Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 269; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 233; Niemi LM 2010, s. 1255; Kotanen 2013, s. 91-92; Kotanen – Smolej Oikeus 2014, s. 11, Kotanen VAW 2018, s. 1446.

⁸⁸ HE 78/2010 vp, s. 11.

⁸⁹ Ks. esim. HE 78/2010 vp, s. 5, 10, 14.

⁹⁰ Kotanen – Smolej Oikeus 2014, s. 17.

⁹¹ Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 225.

poistavaksi tekijäksi.⁹² Tästäkin huolimatta käytännöissä on yhä ilmennyt perinteiseen parisuhteen yksityisyyttä korostavaan ajatteluun viittaavia merkkejä. Vakaan tahdon pykälän kumoamisen myötä muun muassa parisuhdeväkivallan sovittelu lisääntyi Suomessa.⁹³ Parisuhteissa tapahtuneiden pahoinpitelyiden sovitteluun ohjaaminen siirtää niiden käsittelyn pääsääntöisesti rikosprosessin ulkopuolelle – asianosaisten itsensä selvitettäväksi. Tämä on omiaan vahvistamaan käsitystä parisuhdeväkivallan yksityisestä luonteesta.⁹⁴

Ennen kuin lievä pahoinpitely läheissuhteissa säädettiin yleisen syytteen alaiseksi, tutkimuksessa ilmeni viitteitä lisäksi siitä, että poliisi määritteli toisinaan perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttäviä pahoinpitelyitä lieviksi pahoinpitelyiksi. Tällöin syytteen nostamiselta usein vältyttiin, sillä asian eteneminen jäi asianomistajan syytepyynnön varaan.⁹⁵ Lievän pahoinpitelyn syyteoikeuden muutoksen jälkeen taas on ilmennyt viitteitä siitä, että poliisi on välillä jättänyt kirjaamatta lähisuhdeväkivallaksi sellaisia lähisuhdeväkivallan tekoja, jotka ovat tapahtuneet julkisella paikalla. Tällainen tulkinta heijastelee vanhaa erottelua yksityisen ja julkisen elämänpiirin välillä, vaikka se ei olekaan enää nykyisen syyteoikeuden järjestelyn tarkoitus.⁹⁶

2.3 Suomalainen humaani ja rationaali kriminaalipolitiikka

Keskustelu rikosoikeuden käyttöalan laajentamisesta tai rangaistusten ankaroittamisesta on ollut haastavaa Suomessa, jossa on ollut vahva luottamus uusklassiseen kriminaalipolitiikkaan.⁹⁷ Uusklassismi oli vastareaktio liian ankaraksi koetulle rikoslainsäädännölle sekä liialliselle vapautteen kohdistuneiden sanktioiden käytölle.⁹⁸ Kriminaalipolitiikan suuntaus sai alkunsa tutkimushavainnoista, jotka osoittivat, että

⁹² Kotanen – Smolej Oikeus 2014, s. 11.

⁹³ Qvist Oikeus 2012, s. 441.

⁹⁴ Qvist 2019, s. 63, 65, 67. Sovittelun myötä osoitettavat seuraamukset ovat myös lähes olemattoman pieniä. Parisuhdeväkivallan sovittelusopimuksissa hyvin yleisiä kirjauksia ovat anteeksipyyntö ja -anto, kun taas esimerkiksi vahingonkorvaukset ovat harvinaisia ja käytettyinäkin marginaalisen pieniä. Ks. Qvist 2019, s. 95.

⁹⁵ Kotanen 2013, s. 95-96.

⁹⁶ Kotanen – Smolej Oikeus 2014, s. 23.

⁹⁷ Nousiainen Oikeus 2010, s. 220; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 164, 166; Kotanen 2013, s. 83; Kainulainen – Niemi 2017, s. 141.

⁹⁸ Lappi-Seppälä Eur J Criminol 2012, s. 209.

vankeudella on vain heikkoja preventiivisiä vaikutuksia. Tämä johti erityisesti 1960- ja 1970-lukujen ajan aktiivisiin ja onnistuneisiin pyrkimyksiin laskea vankilukua.⁹⁹ Ehdottomia vankeustuomioita vähennettiin ensisijaisesti sosiaalipolitiikan keinoin. Rikosoikeudellisina keinoina toimivat sakot ja ehdollinen vankeus, joiden lisäksi keinovalikoimaa laajennettiin myöhemmin myös uudentyypisillä sanktioilla kuten yhdyskuntapalveluksella.¹⁰⁰ Uusklassisen kriminaalipolitiikan keskeisenä pyrkimyksenä on ollut kiinnittää rikoksenteelijät yhteiskuntaan ja siten estää heidän ajautumisensa rikolliselle tielle.¹⁰¹ Yhteiskunta koetaan vastuulliseksi rikollisuudesta, ja rikoksenteijä ymmärretään jopa yhteiskunnan epäonnistumisen uhrina.¹⁰² Näin ollen suomalaista kriminaalipolitiikka luonnehditaan usein humaniksi ja rationaaliksi kriminaalipolitiikaksi.¹⁰³

Keskeistä uusklassiselle kriminaalipolitiikan suuntaukselle on sosiaalipolitiikan keinojen ensisijaisuus, ja toisaalta rikosoikeudellisten keinojen ehdoton viimesijaisuus.¹⁰⁴ Rikosoikeus nähdään oikeudenalana, joka kaikkein konkreettisimmalla tavalla puuttuu ihmisten perus- ja ihmisoikeuksiin heidän vapauteensa ja talouteensa kohdistuvilla sanktioilla.¹⁰⁵ Rikosoikeuden käyttöön liittyy välttämättömästi riski ihmisten vapauksien ja oikeuksien loukkaamisesta.¹⁰⁶ Näin ollen rikosoikeuden käytön on oltava rajattua. Nykykäsityksessä rikosoikeudellisen järjestelmän hyväksyttävän käytön rajat on määritetty hyvin vahvasti perus- ja ihmisoikeuksien sekä niiden rajoitusedellytysten kautta.¹⁰⁷ Yhtenä ehkä merkittävimpana rajoituksena rikosoikeuden käytölle on suomalaisessa kriminaalipolitiikassa pidetty rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta (PL 8 §, 731/1999; RL 3:1, 515/2003), johon sisältyvät lailla säätämisen vaatimuksen lisäksi vaatimukset sekä lainsäädännön tarkkarajaisuudesta että sen täsmällisyydestä. Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen tausta-arvoina vaikuttavat erityisesti

⁹⁹ Lappi-Seppälä Eur J Criminol 2012; Lappi-Seppälä NJC 2012.

¹⁰⁰ Lappi-Seppälä Eur J Criminol 2012, s. 89-90, 97-98.

¹⁰¹ Nuutila 1997, s. 24.

¹⁰² Nousiainen Oikeus 2010, s. 220; Kotanen VAW 2018, s. 1436.

¹⁰³ Ks. esim. Nuutila 1997, s. 35; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 154; Lappi-Seppälä NJC 2012, s. 86-87.

¹⁰⁴ Tolvanen Oikeus 2009, s. 358; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 156; Kotanen VAW 2018, s. 1436.

¹⁰⁵ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 154; Melander 2016, s. 19.

¹⁰⁶ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 154.

¹⁰⁷ Melander 2008, s. 172; Melander 2016, s. 20.

lainsäädännön ennakoitavuus sekä oikeusturva.¹⁰⁸ Rikosoikeudessa hyvin keskeinen merkitys on annettu rikoksentehtäjän perus- ja ihmisoikeuksille, joiden perinteinen tehtävä on ollut suojata ihmisiä valtiovallan mielivaltaiselta puuttumiselta.

Suomalaista kriminaalipolitiikkaa on haastettu erityisesti uhrin näkökulmasta. Tässä yhtenä merkittävänä näkökulmana on ollut kriminaalipolitiikan epäonnistuminen juuri naisten suojaamisessa väkivallalta.¹⁰⁹ Rikosoikeuden kohtaama kritiikki on perustunut tekijän sijaan uhrin perus- ja ihmisoikeuksien korostamiselle. Taustalla on argumentti siitä, että rikosoikeudellisen järjestelmän koko lähtökohtainen olemassaolo perustuu yhteiskunnassa tärkeinä pidettyjen oikeushyvien suojelemiseen niihin kohdistuvilta loukkauksilta. Rikosoikeudelliset kriminalisoinnit pyrkivät pääsääntöisesti suojelemaan sellaisia oikeushyviä, joilla on yhtä lailla vahva yhteys perus- ja ihmisoikeusjärjestelmään.¹¹⁰ Esimerkiksi pahoinpitelyn kriminalisoinnin voidaan katsoa suojaavan henkeä ja fyysistä koskemattomuutta.

Parisuhdeväkivallan uhrien perus- ja ihmisoikeudet ovat saaneet korostetun merkityksen, kun kansainvälinen oikeus on alkanut nähdä naisiin kohdistuvan väkivallan ihmisoikeusongelmana.¹¹¹ Kansainvälisestä oikeudesta on johdettu valtioihin kohdistuva vaatimus turvata aktiivisesti ihmisoikeudet myös yksityisten henkilöiden välisissä suhteissa.¹¹² Kehityssuuntaus on mahdollistanut sen, että perus- ja ihmisoikeuksiin turvautuen on voitu esittää myös uhrinäkökulmaan perustuvia vaatimuksia rikosoikeuden käyttöalan laajentamisesta sekä rangaistusten ankaroittamisesta. Tämä on ollut uutta, sillä aiemmin perus- ja ihmisoikeusjärjestelmää on päinvastoin totuttu käyttämään rikoslainsäädännön käytön tiukempien rajojen perustelemiseksi.¹¹³ Uhrinäkökulman huomioiminen on kuitenkin ollut haastavaa rikosoikeudelliselle asetelmalle, joka on perinteisesti mielletty valtion ja

¹⁰⁸ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 156-157; Lappi-Seppälä Eur J Criminol 2012, s. 209; Melander DF 2015, s. 646, 649.

¹⁰⁹ Pirjatanniemi LM 2007, s. 1095; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 155; Lappi-Seppälä NJC 2012, s. 93-95; Lappi-Seppälä Eur J Criminol 2012, s. 212-214.

¹¹⁰ Nuutila 1997, s. 40-41; Melander 2008, s. 331; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 154, 158.

¹¹¹ Niemi LM 2010, s. 1249; Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 456; Törmä – Pentikäinen 2016, s. 15; Niemi – Peroni – Stoyanova 2020, s. 2, 8.

¹¹² Hong 2017, s. 306; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 52

¹¹³ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 155.

rikosentekijän väliseksi suhteeksi.¹¹⁴ Uhrinäkökulman huomioiminen rangaistuksen mittaamisessa on ollut erityisen hankalaa, sillä kansainvälisessä oikeudessa rangaistukseen on sisältynyt tiiviisti ajatus siitä, että syyllisiä rankaisemalla luodaan oikeutta uhreille. Tämä ajattelutapa on hyvin poikkeava suomalaisen kriminaalipolitiikan ajattelusta, joka korostaa sanktiota yhteiskunnan reaktiona lainrikkomiseen.¹¹⁵

Suomalainen uusklassinen kriminaalipolitiikka on painottanut rangaistusteorioista erityisesti niin kutsuttua välillistä yleispreventiota.¹¹⁶ Välillisen yleisprevention logiikan mukaan rikosoikeudellisilla normeilla on tapaa ja moraalia luova vaikutus. Ensin ihmiset sisäistävät rikosoikeudelliset normit käyttäytymismalleikseen ja seuraavaksi muokkaavat moraaliaan teon moitittavuutta indikoivien sanktiosäännösten kautta.¹¹⁷ Jotta ihmiset sisäistäisivät rikosoikeudellisen järjestelmän, on heidän luotettava järjestelmään ja pidettävä sitä ainakin riittävässä määrin oikeudenmukaisena.¹¹⁸ Rangaistuksen oikeudenmukaisuus on tässä ajattelussa sidottu vahvasti sen suhteellisuuteen.¹¹⁹ Ankarilla rangaistuksilla ei itsessään ole nähty olevan yleisestävää vaikutusta, vaan niitä on pidetty lähinnä epäluotettavaksi koettujen rikosoikeudellisten järjestelmien pyrkimyksinä säilyttää jonkinlainen poliittinen auktoriteetti.¹²⁰

Parisuhdeväkivalta on nähty enemmänkin sosiaalisena ongelmana, ja siihen on kohdistettu ensisijaisesti muita kuin rikosoikeudellisia keinoja.¹²¹ Feministinen tutkimus on tuonut esille erityisesti sitä, että rikoslain ulkopuolelle putoaminen viestii yhteiskunnan välinpitämätöntä suhtautumista parisuhdeväkivaltaan.¹²² Tästä epäkohdasta on kummunnut erinäisiä vaatimuksia

¹¹⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 118; Kotanen Oikeus 2013, s. 337.

¹¹⁵ Pirjatanniemi LM 2007, s. 1095-1096, 1100.

¹¹⁶ Nuutila 1997, s. 30; Tolvanen Oikeus 2009, s. 360; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 47.

¹¹⁷ Tolvanen Oikeus 2009, s. 360-361.

¹¹⁸ Nuutila 1997, s. 30.

¹¹⁹ Lappi-Seppälä 1987, s. 203-204; Tolvanen Oikeus 2009, s. 376; Lappi-Seppälä Eur J Criminol 2012, s. 209.

¹²⁰ Lappi-Seppälä 1987, s. 204-205; Nuutila 1997, s. 32; Tolvanen Oikeus 2009, s. 363.

¹²¹ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 117-118; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 65.

¹²² Hong LM 2017, s. 381; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 59-60; Kotanen VAW 2018, s. 1439. Ks. myös Grevio's Baseline Evaluation Report Finland 2019, kohta 185.

parisuhdeväkivallan ja sen erityispiirteiden tehokkaammaksi huomioimiseksi myös rikoslainsäädännön tasolla. Vaatimukset pahoinpitelyn syyteoikeuden uudistamiseen 1990-luvulta alkaen ovat tästä hyvä esimerkki.

Perinteisen rikosoikeustieteen tutkijat ovat suhtautuneet vaatimukseen melko epäileväisesti. Rikoslainsäädäntö on perinteisen rikosoikeustieteen parissa nähty vääränä keinona rakenteellisten ongelmien ratkomiseen.¹²³ Feministisen kritiikin on syytetty turvautuvan ratkaisuja etsiessään liiaksi rikoslainsäädäntöön muiden ensisijaisten keinojen sijaan.¹²⁴ Tapio Lappi-Seppälä on katsonut feministiset näkemykset jopa lähes populistisina vastalauseina suomalaiselle humanille ja rationaalille kriminaalipolitiikalle. Hänen kannanotoissaan on ollut taustalla tilastoja, joiden mukaan muun muassa pahoinpitelyrikosten syyteoikeuden uudistaminen on lähtenyt jälleen nostamaan suomalaista rangaistustasoa.¹²⁵

Kriminaalipolitiikka on aina väistämättä kytköksissä yhteiskunnan arvoihin.¹²⁶ Ei ole syytä ajatella, että feministisessä kritiikissä olisi kyse suomalaisen humanin ja rationaalien kriminaalipolitiikan perusteiden kyseenalaistamisesta, vaan lähinnä rikoslain käytön rajojen määrittämisestä oikeudenmukaiseksi koetulla tavalla.¹²⁷ Oikeudenmukaisuus on aina tulkinnanvaraista, jolloin mittaamisharkinta on myös osin arvosidonnaista.¹²⁸ Feministinen kritiikki on katsonut, että parisuhdeväkivallasta tuomitut seuraamukset ovat epäsuhdassa parisuhdeväkivallan luonteeseen nähden.¹²⁹ Tällaisen kritiikin kohdalla kyse ei ole itseisarvoisesti ankarien rangaistusten kannattamisesta, vaan siitä, että rangaistukset olisivat humanin ja rationaalien kriminaalipolitiikan mukaisesti oikeudenmukaisessa suhteessa tekoon ja sen kontekstiin nähden. Uudelleenmäärittely voisi siten olla jopa omiaan vahvistamaan

¹²³ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 167.

¹²⁴ Hong LM 2017, s. 381.

¹²⁵ Lappi-Seppälä NJC 2012, s. 93-95; Lappi-Seppälä Eur J Criminol 2012, s. 212-214.

¹²⁶ Tolvanen Oikeus 2009, s. 375; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 168.

¹²⁷ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 165; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 59-60.

¹²⁸ Lappi-Seppälä ym. 2009, Yleisiä kysymyksiä, Seuraamusjärjestelmän pääpiireet, Rangaistuksen määrääminen tuomioistuimissa, Moitittavuusarvio ja rangaistuksen ankaruudesta päättäminen, Suhteellisuusperiaate.

¹²⁹ Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 459; Kainulainen – Niemi 2017, s. 152; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 62.

humaania ja rationaalista kriminaalipolitiikkaa.¹³⁰ Näin ajateltuna perinteisen rikosoikeustieteen ankariin rangaistuksiin kohdistama skeptisyys näyttäytyy jossain määrin jopa ristiriitaisena nykyisen kriminaalipolitiikan yleisestävien tavoitteiden kannalta.¹³¹ Jos näkökulma käännetään toisin päin, voitaisiinkin siis kysyä, onko uusklassiselle kriminaalipolitiikalle ensiarvoista ylläpitää alhaisia rangaistuskokoja silläkin uhalla, että moitittavaksi koetut teot jäävät (riittävällä tavalla) rankaisematta? Kysymys on tarkoitettu provokatiiviseksi, mutta siinä saattaa piillä myös ajattelemisen aihetta.

¹³⁰ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 170.

¹³¹ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 116.

3 Rangaistuksen ankaroittaminen kansallisessa lainsäädännössä

3.1 Pahoinpitelyrikokset

3.1.1 Pahoinpitelyrikoksista yleisesti

Pahoinpitelyrikoksista säädetään rikoslain henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskevassa 21 luvussa, joka on saanut pääasiallisen muotoilunsa vuoden 1995 rikoslain kokonaisuudistuksessa (578/1995). Perusmuotoisessa pahoinpitelyssä se, joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa tai tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava pahoinpitelystä (RL 21:5, 578/1995). Pahoinpitelyn perustunnusmerkistö on siten jaettu kahteen tekotapaan: ruumiillisen väkivallan tekemiseen sekä tekotapaan, joka on sidottu teon seurauksiin. Ruumiillisella väkivallalla loukataan toisen ruumiillista koskemattomuutta, joten sen katsotaan olevan rikos myös ilman vammoja tai muita terveysvahinkoja.¹³² Vaikka ruumiillista väkivaltaa koskeva tekotapa ei edellytäkään väkivallan seurauksia, ruumiillisessa väkivallassa seuraukset ovat usein todennäköisiä.¹³³ Tyypillisiä ruumiillisen väkivallan tekotapoja ovat muun muassa lyöminen käsin tai esineillä, repiminen, töniminen, potkiminen tai kuristaminen.¹³⁴ Suurin osa ruumiillisesta parisuhdeväkivallasta täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön.¹³⁵

Yli 80 prosenttia pahoinpitelyrikoksista tuomitaan perusmuotoisina pahoinpitelyinä. Rangaistusasteikko perusmuotoisista pahoinpitelystä ulottuu sakoista enintään kahteen vuoteen vankeutta (RL 21:5). Noin kahdessa kolmasosassa perusmuotoisista pahoinpitelyistä tuomitaan sakkorangaistus, joka on keskimääräisesti 49 päiväsakkoa. Jäljelle jäävistä rangaistuksista

¹³² HE 94/1993 vp, s. 95; Lappi-Seppälä ym. 2009, Rikoslajit, RL 21: Henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikokset, Pahoinpitelyrikokset ja valmistelurikos, Pahoinpitely (RL 21:5), Pahoinpitelyn muodot, Pahoinpitelyn määrittelystä.

¹³³ Lappi-Seppälä ym. 2009, Rikoslajit, RL 21: Henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikokset, Pahoinpitelyrikokset ja valmistelurikos, Pahoinpitely (RL 21:5), Pahoinpitelyn muodot, Pahoinpitelyn määrittelystä; Frände ym. 2018, s. 252.

¹³⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 82, 85; Kainulainen – Niemi 2017, s. 143.

¹³⁵ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 82.

valtaosa on lyhyitä ehdollisia vankeusrangaistuksia. Ehdotonta vankeutta tuomitaan vain noin kahdeksassa prosentissa pahoinpitelytapauksia.¹³⁶

Mikäli pahoinpitely, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen ja terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksenteijä on tuomittava lievästä pahoinpitelystä (RL 21:7, 578/1995). Lievä pahoinpitely voi siis olla käsillä muissakin kuin lainkohdan mainitsemisissa esimerkkitalanteissa, jos teon katsotaan olevan kokonaisuutena arvostellen vähäinen.¹³⁷ Kokonaisarvostelun sijaan teko katsottiin aiemmin lieväksi pahoinpitelyksi sillä perusteella, ettei uhrille ollut aiheutunut vammoja (RL 21:7, 491/1969). On sinänsä kannatettavaa, että ruumiillisen väkivallan seurausten ja niiden vakavuuden sijaan nykylainsäädännössä korostetaan ruumiillista koskemattomuutta.¹³⁸ Seurausvastuujattelusta luopuminen on kuitenkin tarkoittanut myös sitä, että aiemmin perusmuotoisiksi pahoinpitelyiksi luokiteltuja lieviä vammoja tuottaneita tekoja on alettu kokonaisarvosteluun perustuen luokitella lieviksi pahoinpitelyiksi. Lainsäädäntömuutos on vaikuttanut luonnollisesti myös parisuhdeväkivallan luokitteluun.¹³⁹ Lievän pahoinpitelyn alan laajentumisella on toki myös seuraamuksia lieventäviä vaikutuksia.

Lievien tekomuotojen osuus pahoinpitelyrikoksista on noin 10-15 prosenttia. Lievästä pahoinpitelystä voidaan tuomita ainoastaan sakkoon (RL 21:7), ja keskimääräinen sakkorangaistus lievästä pahoinpitelystä on 17 päiväsakkoa. Lievästä pahoinpitelystä tuomitaan rangaistukseen vain hyvin harvoin. Viranomaistilastojen mukaan vuonna 2019 lieviä pahoinpitelyitä kirjattiin viranomaisten toimesta 8 600, kun taas rangaistukseen tuomittuja oli samaisena vuonna vain yli 600.¹⁴⁰ Tähän vaikuttanee yleisesti ottaen se, että lievä pahoinpitely on lähtökohtaisesti asianomistajarikos. Lähisuhteessa tapahtuessaan lievä pahoinpitely on kuitenkin yleisen syytteen alainen. Syyttäjä voi nostaa syytteen lievästä pahoinpitelystä, jos teko on kohdistunut tekijän aviopuolisoon tai entiseen aviopuolisoon, sisarukseen tai sukulaiseen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilöön, joka asuu tai on

¹³⁶ Kuusisto Mäkelä – Lappi-Seppälä 2021, s. 100-101.

¹³⁷ Frände ym. 2018, s. 262.

¹³⁸ HE 94/1993 vp, s. 95.

¹³⁹ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 176-177; Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 92-93, 373.

¹⁴⁰ Suomen virallinen tilasto 2019; Kuusisto Mäkelä – Lappi-Seppälä 2021, s. 103.

asunut tekijän kanssa yhteistaloudessa tai on tai on ollut muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia hänelle läheinen (RL 21:16). Lähisuhde käsittää siten myös tässä tutkielmassa tarkoitettua parisuhteen.

Jos pahoinpitelyssä aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä pahoinpitelystä. Törkeästä pahoinpitelystä voidaan tuomita ainoastaan vankeutta. Törkeän pahoinpitelyn rangaistusasteikon alapäätä nostettiin vuonna 2001 voimaantulleella muutoksella kuudesta kuukaudesta vuoteen vankeutta. Enimmillään törkeästä pahoinpitelystä voidaan tuomita kymmenen vuoden vankeusrangaistus (RL 21:6, 654/2001). Törkeän pahoinpitelyn rangaistusasteikon alapään nostamisen taustalla oli halu korostaa henkeen, terveyteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvien rikosten moitittavuutta korottamalla niihin kohdistuvien rikosten rangaistusasteikkoja.¹⁴¹ Suomalaista lainsäädäntöä kun on kritisoitu paljon siitä, että se suhtautuu ankarasti omaisuusrikoksiin ja toisaalta hyvin lievästi väkivaltarikollisuuteen.¹⁴²

Noin puolet törkeiden pahoinpitelyiden rangaistuksista tuomitaan ehdottomana, ja näiden ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus on noin 1,5-2 vuotta vankeutta. Ehdollisina tuomittavien vankeusrangaistusten keskipituus on hieman yli vuoden. Törkeistä pahoinpitelyistä tuomittavat rangaistukset sijoittuvat siten rangaistusasteikon alapäähän. Vuoden 2001 uudistuksen myötä rangaistukset törkeistä pahoinpitelyistä ovat kuitenkin selvästi nousseet aiemmasta.¹⁴³

Pahoinpitelyt täyttävät vain harvoin törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön, ja ne tuomitaan siten pääsääntöisesti perusmuotoisina.¹⁴⁴ Vuoden 2001 rangaistusasteikkoa koskevan

¹⁴¹ HE 213/2000 vp, s. 14; LaVM 13/2001 vp, s. 4.

¹⁴² Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 177. Etenkin populistiset poliittiset liikkeet ovat lisänneet tällaista keskustelua myös lähivuosina, ja ankarampien rangaistusten vaatiminen erityisesti henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista on näkynyt kansalaisten keskuudessa esimerkiksi kommenttipalstoilla. Ks. esim. Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 169.

¹⁴³ Kuusisto-Mäkelä – Lappi-Seppälä 2021, s. 102.

¹⁴⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 93; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 230-232; Tapani – Tolvanen 2016, s. 57; Kainulainen – Niemi 2017, s. 144.

uudistuksen valmistelun yhteydessä korostettiin nimenomaisesti, että lähes yksinomaan naisiin kohdistuva perheväkivalta on vakava ongelma Suomessa. Uudistuksen vaikutuksia arvioitaessa kuitenkin kuvaavasti todettiin, ettei perheväkivalta tai muutkaan yleiset väkivaltarikokset yleisesti ottaen ole luokiteltavissa törkeäksi. Tämän vuoksi muutoksella ei katsottu voitavan erityisemmin vaikuttaa vakavaksi ongelmaksi tunnistettuun perheväkivaltaan.¹⁴⁵ Ottaen huomioon sen, että pahoinpitelyt yleisesti ottaen valuvat lievempään suuntaan, vuoden 2001 uudistus vaikuttaa käytännössä näennäiseltä. Muutoksen merkitys näyttäytyy siten lähinnä yhteiskunnallisen viestinnän näkökulmasta.

3.1.2 Pahoinpitelyn törkeäksi tekevät perusteet

Pahoinpitelyn kvalifiointiperusteista säädetään rikoslain 21 luvun 6 §:n 1 momentissa. Pahoinpitelyn kvalifiointiperusteita ovat:

- 1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,
- 2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai
- 3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä

Ensimmäinen kvalifiointiperusteista koskee pahoinpitelyn aiheuttamia vakavia seurauksia.¹⁴⁶ Vaikea ruumiinvamma on tarkoittanut oikeuskäytännössä useimmiten erinäisiä aistivikoja, kuten näkö- tai puhekyvyn tai kuulon heikentymistä, mutta myös esimerkiksi muuta pitkäkestoista vammaa kuten arpea tai otsa- tai nenäluun sisäänpainumaa. Vakavaksi sairaudeksi on katsottu vakiintuneesti muun muassa HIV-infektio.¹⁴⁷

Hengenvaarallisella tilalla tarkoitetaan sitä, että teolla tulee olla toteutunut konkreettinen seuraus. Aiemmin lainkohta koski nimenomaan hengenvaaraa (RL 21:6, 491/1969), mutta nykyisin pelkkä konkreettinen vaara ei ole riittävä täyttämään törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä.¹⁴⁸ Nykyisen lain esitöiden mukaan aiempaa tulkintaa ei kuitenkaan ole

¹⁴⁵ LaVM 13/2001 vp, s. 5.

¹⁴⁶ HE 94/1993 vp, s. 96.

¹⁴⁷ Frände ym. 2018, s. 255-256.

¹⁴⁸ LaVM 22/1994 vp, s. 12; HE 94/1993 vp, s. 96.

tarkoitettu kavennettavaksi, sillä aiempaa ”lakiakin lienee tulkittu niin, että hengenvaaralla tarkoitetaan nimenomaan uhrin hengenvaarallista tilaa eikä sitä, että rikos tehtäisiin tavalla, johon liittyy hengenvaara.”¹⁴⁹ Oikeuskäytännössä hengenvaarallista tilaa on kuitenkin väitetty tulkittavan jossain määrin suppeammin kuin aiempaa hengenvaaraa.¹⁵⁰

Toiseksi pahoinpitelyn kvalifioi se, että rikos tehdään erityisen raa’alla tai julmalla tavalla. Lain esitöiden mukaan raakuudella ja julmuudella on hienoinen vivahde-ero. Lain esitöissä raa’asta tekotavasta annetaan esimerkkinä päähän potkiminen.¹⁵¹ Esimerkiksi kuristaminen sen sijaan ei oikeuskäytännössä ole aina kvalifioinut tekoa törkeäksi. Kuristaminen voitaneen siitäkkin huolimatta katsoa raa’aksi esimerkiksi sen keston ja toteuttamistavan perusteella.¹⁵² Julmaksi tekotavaksi lain esitöissä taas on katsottu ainakin puolustuskyvyttömään kohdistunut pahoinpitely.¹⁵³ Uhrin haavoittuvuutta yhdistettynä pahoinpitelyn tekemisen tapaan on siten jossain määrin mahdollista huomioida toisessa kvalifiointiperusteessa.¹⁵⁴ Oikeuskirjallisuudessa esimerkiksi Heini Kainulainen ja Johanna Niemi ovat kritisoineet sitä, ettei uhrin haavoittuvuutta huomioida erikseen törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistössä. Uhrin toimijuutta ei tunnisteta, vaan uhrille annetaan merkitystä ainoastaan osana rikoksen tekotapaa.¹⁵⁵

Ampuma-, teräaseen tai muun niihin rinnastettavan hengenvaarallisen välineen käyttö on kolmas pahoinpitelyn kvalifiointiperuste. Se on parisuhdeväkivallan näkökulmasta tarkasteltuna erityisen kiinnostava. Ennen nykyistä muotoilua vastaavassa kohdassa kvalifiointiperusteena mainittiin laajemmin ase tai muu hengenvaarallinen väline. Tätä muotoilua rajattiin kokonaisuudistuksen yhteydessä, sillä mitä moninaisimpia esineitä, kuten kiviä, laudanpätkiä, laukkuja tai kodin esineitä, katsottiin voitavan käyttää hengenvaarallisella

¹⁴⁹ HE 94/1993 vp, s. 96.

¹⁵⁰ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 88-89; Frände ym. 2018, s. 256-257.

¹⁵¹ HE 94/1993 vp, s. 96.

¹⁵² Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 90; Lappi-Seppälä ym. 2009, Rikoslajit, RL 21: Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, Pahoinpitelyrikokset ja valmistelurikos, Törkeä pahoinpitely (RL 21:6), Tekotapa, Erityisen raaka tai julma.

¹⁵³ HE 94/1993 vp, s. 96.

¹⁵⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 102; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 233.

¹⁵⁵ Kainulainen – Niemi 2017, s. 145. Ks. myös Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 233.

tavalla. Kvalifiointiperusteella ei haluttu ottaa huomioon tavanomaisten esineiden henkeä vaarantavaa käyttöä, vaan korostaa nimenomaisesti varsinaisten aseiden käytön suurempaa tuomittavuutta.¹⁵⁶

Kotiolosuhteissa kodin tyypilliset käyttöesineet ovat väkivaltatilanteissa helposti saatavilla, mutta pahoinpitelyn kvalifioiminen niiden käyttöön perustuen näyttäytyy epätodennäköisenä. Myös korkein oikeus on vahvistanut sen, etteivät tavanomaiset käyttöesineet ole lähtökohtaisesti rinnastettavissa ampuma- tai teräaseisiin. Eräessä korkeimman oikeuden ratkaisussa oli kyse parisuhdeväkivallasta, jossa tekijä oli yhdellä kertaa lyönyt avopuolisoaan puisella pesäpallomailalla jalkaan ja päähän sekä toisella kertaa vasaralla päähän. Uhri oli saanut lyönneistä muun muassa vertavuotavia haavoja ja vasaralla lyönnin seurauksena menettänyt myös tajuntansa. Ratkaisussaan korkein oikeus katsoi, etteivät tavanomaiset välineet olleet ampuma- tai teräaseisiin rinnastettavia, vaikkakin ne tällä tavalla käytettynä olivat aiheuttaneet henkeä uhkaavaa vaaraa.¹⁵⁷ Myöskään lyöminen painavalla metallituolilla ei ole kvalifioinut pahoinpitelyä törkeäksi.¹⁵⁸ Edes voimankäyttövälineinä käytettäviä lyömäaseita, kuten kumipamppua tai teleskooppipatukkaa, ei ole korkeimman oikeuden käytännössä rinnastettu ampuma- tai teräaseisiin.¹⁵⁹ Lyömäase voi olla hengenvaarallinen, mutta kuoleman riski ei korkeimman oikeuden mukaan ole ampuma- tai teräaseeseen rinnastettavalla tavalla ilmeinen.¹⁶⁰

Erityisesti Johanna Niemi-Kiesiläinen on oikeuskirjallisuudessa pohtinut, kvalifioivatko esimerkiksi rikkoutuneet pullot tai lasit pahoinpitelyn nykykäytännön valossa törkeäksi. Tällaisten lasiesineiden käyttö ei ole parisuhdeväkivaltatapauksissa tavatonta.¹⁶¹ Korkein oikeus ei ole ottanut kantaa lasiesineiden käyttöön pahoinpitelyissä, mutta se on sen sijaan lausunut asiasta ryöstötapauksessa, jossa ryöstön tekemiseen oli käytetty pohjaosastaan rikkinäisiä olutpulloja. Ryöstön kvalifiointiperusteena on pahoinpitelyä vastaavasti se, että

¹⁵⁶ HE 94/1993 vp, s. 96.

¹⁵⁷ KKO 2009:79, kohta 5.

¹⁵⁸ KKO 2010:36, kohta 9.

¹⁵⁹ KKO 1996:65, KKO 2021:57, kohdat 16-17.

¹⁶⁰ KKO 2021:57, kohdat 12, 16.

¹⁶¹ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 90; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 231.

ryöstössä ”käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä” (RL 31:2, 769/1990).

Ryöstöä koskevassa ratkaisussaan korkein oikeus katsoi, että tavallinen käyttöesine voi muokattuna olla ampuma- tai teräaseeseen rinnastettava hengenvaarallinen väline, jos sen fyysiset ominaisuudet muutosten jälkeen rinnastuvat ampuma- tai teräaseeseen. Pohjastaan rikki olevat olutpullot, joiden lasit olivat olleet sahalaitaisia, olivat korkeimman oikeuden mielestä ominaisuuksiltaan rinnastuneet teräaseeseen. Näin ollen korkein oikeus sovelsi kolmatta pahoinpitelyn kvalifiointiperustetta.¹⁶² Pahoinpitelyn ja ryöstön kvalifiointiperusteet rinnastuvat toisiinsa, joten on syytä olettaa, että vastaava argumentointi soveltuu myös pahoinpitelytapauksiin.¹⁶³ Ratkaisu antaa viitteitä siitä, ettei tavanomaisia esineitä ole kaikissa olosuhteissa arvioitava pelkästään niiden yleisen käyttövaarallisuuden mukaan, vaan painoarvoa voidaan antaa myös sille, miten esinettä käytetään pahoinpitelyssä.¹⁶⁴ Olennaista vaikuttaa olevan se, että tavanomainen käyttöesinettä on muokattu ominaisuuksiltaan ampuma- tai teräasetta vastaavaksi.¹⁶⁵

Törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttymiseksi vähintään yhden listatuista kvalifiointiperusteista on täytyttävä, minkä lisäksi teon on oltava myös kokonaisuutena arvostellen törkeä (RL 21:6). Vaikka tietynlaiset parisuhdeväkivallan teot voivat olla luokiteltavissa törkeiksi pahoinpitelyiksi, ilmiselvää on, ettei esimerkiksi teon luonne parisuhdeväkivaltana tai tekojen toistuvuus tule huomioiduksi pahoinpitelyn kvalifiointiperusteissa. Aiemmin pahoinpitely voitiin katsoa törkeäksi myös pelkkään kokonaisarvosteluun perustuen. Nykyinen muotoilu on kuitenkin kirjoitettu laillisuusperiaatetta korostaen aiempaa täsmällisemmin ja rajoitetummin.¹⁶⁶ Myös kvalifiointiperusteiden lista on nykyisellään tyhjentävä, kun aiemman lainsäädännön aikaan listaus oli esimerkinomainen.¹⁶⁷

¹⁶² KKO 2020:37, kohdat 11-12.

¹⁶³ LaVM 22/1994 vp, s. 12; KKO 2020:37, kohdat 8, 10; KKO 2021:57, kohdat 9-10, 14.

¹⁶⁴ Niemi-Kiesiläinen on esittänyt mahdollisuutta tällaiselle tulkinnalle pahoinpitelytapauksissa jo ennen korkeimman oikeuden ryöstöä koskevaa ratkaisua. Niemi-Kiesiläinen on vastaavasti katsonut, että esimerkiksi naula voitaisiin mahdollisesti myös katsoa teräaseeseen rinnastettavaksi hengenvaaralliseksi välineeksi. Ks. Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 90; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 231.

¹⁶⁵ KKO 2020:37, kohta 11.

¹⁶⁶ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 85, 87; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 230.

¹⁶⁷ HE 94/1993 vp, s. 96.

Tämän myötä törkeysarviointi on rajoitettu ainoastaan tiettyyn, yksittäiseen tekoon, sillä kvalifiointiperusteet kohdistavat arvioinnin teon seurauksiin, teon tapaan ja tekovälineisiin. Aiemman lainsäädännön aikaan kokonaisarvosteluun perustuvan kvalifiointi antoi laajemman mahdollisuuden ottaa huomioon myös muita rikolliseen tekoon johtaneita seikkoja.¹⁶⁸ Muutokset ovat siten olennaisesti kaventaneet törkeän pahoinpitelyn mahdollista tulkintakontekstia myös parisuhdeväkivaltatapauksissa.¹⁶⁹

3.2 Rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset

3.2.1 Rangaistuksen määräämisestä yleisesti

Rangaistuksen määräämisestä säädetään rikoslain yleisessä osassa, tarkemmin ilmaistuna rikoslain 6 luvussa. Rangaistuksen määräämisen perusteet ovat määräytyneet jo vuonna 1976 toteutetussa rikoslakiuudistuksessa (466/1976), jossa säädettiin yleisistä rangaistuksen mittaamisohjeista. Näitä ohjeita on sittemmin täsmennetty laajemmalla rikoslain yleisten oppien uudistuksella (515/2003) vuonna 2003.

Rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys (RL 6:3.1, 515/2003). Kyseisen rangaistuksen määräämisen lähtökohdat määrittelevän säännöksen jälkimmäinen osa ilmaisee perus- ja ihmisoikeusjärjestelmistäänkin tutun yhdenvertaisuuden periaatteen.¹⁷⁰ Yhdenvertaiselta kohtelulta edellytetään perinteisesti sitä, että samanlaisia tapauksia on kohdeltava samalla tavalla ja erilaisia eri tavalla.¹⁷¹ Periaatteen tausta-ajatus on yksinkertainen, mutta käytännön haaste muodostuu siitä, millaiset tapaukset on arvioitava toistensa kanssa riittävässä määrin samanlaisiksi.¹⁷² Feministiset oikeustieteilijät ovatkin kirjoituksissaan muun

¹⁶⁸ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 88; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 230. Ks. tekoricosoikeudesta tarkemmin tutkielman luvusta 3.2.3.

¹⁶⁹ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 93; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 230-232; Kainulainen – Niemi 2017, s. 144. Ks. myös Tapani – Tolvanen 2016, s. 58-59.

¹⁷⁰ Esim. PL 6 §. HE 44/2002 vp, s. 23; Melander Oikeus 2011, s. 188.

¹⁷¹ Lappi-Seppälä 1987, s. 183; Niemi LM 2010, s. 1254; Tapani – Tolvanen 2016, s. 11, 19.

¹⁷² Niemi LM 2010, s. 1254; Tapani – Tolvanen 2016, s. 20.

muassa korostaneet sitä, miten parisuhdeväkivaltaa ei sen erityispiirteistä johtuen tulisi samaistaa tyypilliseen miehiin kohdistuvaan väkivaltaan.¹⁷³

Lainvalmisteluasiakirjoissa on luotu niin kutsuttu normaalirangaistusajattelu, jonka avulla rangaistuskäytännön yhtenäisyyttä pyritään toteuttamaan.¹⁷⁴ Normaalirangaistusajattelu lähtee siitä, että tuomioistuinkäytännössä alkaa ilmetä rikosten tyyppitapauksia, joille alkaa pikkuhiljaa muodostua normaalirangaistusvyöhykkeitä.¹⁷⁵ Tyyppitapaukset muodostavat vertailukohdan käsiteltävänä oleville tapauksille – ainakin mikäli rangaistusta mittaavalla tuomarilla on riittävä tietämys aiemmasta rangaistuskäytännöstä. Tyyppitapaukset ja niille määrittyvät rangaistusvyöhykkeet eivät ole kirjattuja mittaamisohjeita, vaan ne muodostuvat tradition kautta.¹⁷⁶ Tyyppitapauksille muodostuneista normaalirangaistusvyöhykkeistä poiketaan rangaistusta mitattaessa lievempään tai ankarampaan suuntaan ainoastaan siinä suhteessa, kun käsiteltävänä oleva tapaus eroaa kyseisen rikoksen tyyppitapauksesta.¹⁷⁷ Normaalirangaistusajattelu ei ole aukoton päätöksentekomalli, mutta se auttaa ainakin teoreettisella tasolla hahmottamaan rangaistuksen määräytymistä.¹⁷⁸ Käytännössä tuomioistuimet soveltavat normaalirangaistusajattelua esimerkiksi vertaamalla käsiteltävänä olevaa tapausta aiempiin vastaavantyyppisiin tapauksiin.¹⁷⁹

Rangaistuksen määräämistä voidaan selkeyden vuoksi hahmottaa myös erinäisten käytännön osaratkaisujen kautta. Rangaistuksen määräämisen keskeisimpiä osaratkaisuja ovat rangaistusasteikon vahvistaminen, rangaistuksen lajinvalinta sekä rangaistuksen

¹⁷³ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 82; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 227-228; Kainulainen – Niemi 2017, s. 139; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 13.

¹⁷⁴ HE 125/1975 II vp, s. 1-2; HE 44/2002 vp, s. 168, 178, 187. Jussi Tapani ja Matti Tolvanen käyttävät ratkaisumallista tietoisesti eriävää nimitystä tyyppirangaistusajattelu. Heidän mukaansa rikosoikeudellisessa kielenkäytössä termi ”normaali” on haasteellinen, sillä ei ole olemassa normaalirikosta tai -rangaistusta, vaan ainoastaan tyyppitilanteita ja niitä vastaavia tyypillisiä rangaistuksia. Ks. Tapani – Tolvanen 2016, s. 22.

¹⁷⁵ HE 125/1975 II vp, s. 1-2; HE 44/2002 vp, s. 168, 178

¹⁷⁶ Melander Oikeus 2011, s. 194-195.

¹⁷⁷ HE 125/1975 II vp, s. 1-2; HE 44/2002 vp, s. 168, 178

¹⁷⁸ Ks. haasteista esim. HE 44/2002 vp, s. 178-179; Tapani – Tolvanen 2016.

¹⁷⁹ Ks. esim. KKO 2020:20, kohdat 18-20.

mittaaminen.¹⁸⁰ Ensimmäisenä mainitun osaratkaisun lähtökohtana on rikoksesta säädetty rangaistusasteikko (RL 6:2, 800/2017), joka on löydettävissä rikoslain erityisen osan rikossäännöksen rangaistussäännöksestä. Rangaistusasteikosta voidaan poiketa ainoastaan kahdessa tapauksessa. Poikkeaminen alaspäin on mahdollista rangaistusasteikon lieventämistä koskevien säännösten perusteella (RL 6:8, 515/2003; RL 6:8a, 673/2014), kun taas ylöspäin se on mahdollista määrättäessä yhteistä rangaistusta kahdesta tai useammasta rikoksesta (RL 7 luku, 617/1991).

Myös rangaistuksen lajinvalinta tapahtuu rikossäännöksen ilmaiseman rangaistusasteikon puitteissa. Useat rangaistussäännökset, kuten perusmuotoinen pahoinpitely, sisältävät valinnan kahden rangaistuslajin välillä. Tällöin kyse on myös rangaistuksen ankaruudesta päättämisestä, ja lajinvalintaa koskeva osaratkaisu kytkeytyy keskeisesti jäljempänä käsiteltävään rangaistuksen mittaamisen osaratkaisuun.¹⁸¹ Rangaistuksen mittaamisperusteet ovat siten samanaikaisesti myös rangaistuksen lajinvalintaperusteita.¹⁸² Tämän lisäksi rikoslaissa on säädetty myös eräistä erillisistä lajinvalintaperusteista (RL 6:9-12), jotka koskevat esimerkiksi valintaa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä (RL 6:3.3, 515/2003).¹⁸³

Tutkielman tarkempi tarkastelu rajataan rangaistuksen mittaamista koskevaan osaratkaisuun, jossa päätetään konkreettisesti rangaistuksen ankaruudesta.¹⁸⁴ Rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia säännöksiä ovat rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate (RL 6:4, 515/2003) ja rangaistuksen koventamisperusteet (RL 6:5, 564/2015) sekä lieventämis- ja kohtuullistamisperusteet (RL 6:6-7, 515/2003). Tutkielman kiinnostus on kahdessa ensimmäisessä, sillä niillä voi olla rangaistusta ankaroittava vaikutus. Edellä mainittujen yleisten mittaamisperusteiden ohella rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat myös erityiset mittaamisperusteet, jotka ilmenevät yksittäisten rikosten tunnusmerkistöistä (RL 6:3.2,

¹⁸⁰ HE 44/2002 vp s. 165-166; Lappi-Seppälä ym. 2009, Yleisiä kysymyksiä, Seuraamusjärjestelmän pääpiirteet, Rangaistuksen määrääminen tuomioistuimissa, Mistä löytyy lähtötaso?, Rangaistuksen määräämisen osaratkaisut; Tapani – Tolvanen 2016, s. 15-16. Ks. myös Lappi-Seppälä 1987, s. 8-9.

¹⁸¹ HE 44/2002 vp, s. 12.

¹⁸² Ks. esim. KKO 2018:22, joka koskee seurustelusuhteessa tapahtunutta väkivaltaa. Tapauksessa korkein oikeus sovelsi rangaistuksen mittaamisperusteita rangaistuksen lajinvalintaperusteina.

¹⁸³ Ks. myös Tapani – Tolvanen 2016, s. 16. Ks. myös. Lappi-Seppälä 1987, s. 9; HE 44/2002 vp, s. 165-166.

¹⁸⁴ HE 44/2002 vp s. 11-12, 23-24, 184, 190; Tapani – Tolvanen 2016, s. 16.

515/2003).¹⁸⁵ Rangaistuksen mittaaminen kytkeytyy siten vahvasti myös käsiteltävänä olevan rikostyyppin erityispiirteisiin.¹⁸⁶

3.2.2 Rangaistuksen koventamisperusteet

Rangaistuksen koventamisperusteet ilmaistaan rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentissa.

Rangaistuksen koventamisperusteita ovat:

- 1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus;
- 2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa;
- 3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan;
- 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja
- 5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.

Koventamisperusteiden lista on tyhjentävä, ja niitä on oikeusturvasyistä tulkittava lähtökohtaisesti varovasti.¹⁸⁷ Rikoslain koventamisperusteisiin ei siten ole luettavissa esimerkiksi uhrin haavoittuvuus tai teon luonne parisuhdeväkivaltana. Koventamisperusteita sovelletaan siten, että ne tuottavat rangaistuksen yleisperiaatteen puitteissa mitattuun lähtökohtaiseen rangaistukseen tuomioistuimen erikseen ilmaiseman lisän.¹⁸⁸ Vaikka tässä tutkielmassa koventamisperusteet on päädytty esittelemään ennen rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatetta, todellisuudessa niitä sovelletaan käänteisessä järjestyksessä.

Koventamisperusteista ensimmäinen koskee rikollisen toiminnan suunnitelmallisuutta. Suunnitelmallisuus liittyy rikoksen tekotapaan ja osoittaa rikollisen tahdon intensiteettiä.

¹⁸⁵ HE 44/2002 vp, s. 190.

¹⁸⁶ Tapani – Tolvanen 2016, s. 4.

¹⁸⁷ HE 44/2002 vp, s. 195; Tapani – Tolvanen 2016, s. 74

¹⁸⁸ Kemppinen – Tapani LM 2020, s. 1056.

Esimerkiksi pitkäaikaiset valmistelutoimet tai muut toimet, joilla taataan rikoksen menestyksellinen suorittaminen, voivat toimia osoituksena suunnitelmallisuudesta.¹⁸⁹ Johanna Niemi-Kiesiläinen on nostanut esiin sen, että parisuhdeväkivaltatutkimuksen perusteella parisuhdeväkivaltaan liittyy odotettua useammin myös sellaisia valmistelutoimia ja sellaista harkintaa, jotka voisivat perustella kyseisen koventamisperusteen käyttöä joissain parisuhdeväkivaltatapauksissa. Suunnitelmallisuutta koskevan koventamisperusteen käytöstä parisuhdeväkivaltatapauksissa ei kuitenkaan ole tietoa.¹⁹⁰

Aikaisempaa rikollisuutta käytetään tuomioistuimissa koventamisperusteena ylivoimaisesti eniten. Arvioiden mukaan sillä olisi jopa noin 10 000 soveltamiskertaa vuodessa, kun taas muiden koventamisperusteiden osalta käyttökerrat pyörivät korkeintaan kymmenessä.¹⁹¹ Aiempaa rikollisuutta koskevan koventamisperusteen voidaan ajatella olevan parisuhdeväkivaltatapauksissa merkityksellinen erityisesti parisuhdeväkivallan toistuvuuden näkökulmasta. Käytännön ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että koventamisperusteessa huomioon otetaan lähtökohtaisesti ainoastaan tuomitut rangaistukset.¹⁹² Parisuhdeväkivaltatapaukset sen sijaan tulevat viranomaisten tietoon vain harvoin.¹⁹³ Viranomaisten tietoisuuteen tullessaankin, parisuhdeväkivaltaa ohjataan poliisin ja syyttäjän toimesta usein myös sovitteluun.¹⁹⁴ Lisäksi tuomittujenkin rangaistusten osalta tuomioistuin saa yleensä tietoonsa ainoastaan vankeusrangaistukset. Siten parisuhdeväkivaltatapauksissa todennäköisemmin tuomitut sakkorangaistukset eivät yleisesti ottaen saa merkitystä rangaistuksen mittaamisessa.¹⁹⁵ Näin ollen voitaneen todeta, että vain pieni osa tekijän parisuhdeväkivaltahistoriaa tulee tuomioistuimissa huomioiduksi aiempaa rikollisuutta koskevan koventamisperusteen kautta.

¹⁸⁹ HE 44/2002 vp, s. 191.

¹⁹⁰ Niemi-Kiesiläinen 2004, s- 376-377.

¹⁹¹ HE 44/2002 vp, s. 193; Lappi-Seppälä ym. 2009, Seuraamusjärjestelmän pääpiirteet, Rangaistuksen määrääminen tuomioistuimissa, Moitittavuusarvio ja rangaistuksen ankaruudesta päättäminen, Uusiminen. Tapani – Tolvanen 2016, s. 88.

¹⁹² Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 375-377.

¹⁹³ Kainulainen – Niemi 2017, s. 140.

¹⁹⁴ Qvist 2019, s. 19.

¹⁹⁵ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 375-377.

Useita rikollisia tekoja on mahdollista käsitellä myös samanaikaisesti, mutta tämä edellyttäisi sitä, että poliisi saisi esitutinnan aikana tiedon väkivallan jatkuvuudesta. Poliisi ei kuitenkaan esitutkintavaiheessa tällä hetkellä aktiivisesti selvitä väkivallan toistuvuutta.¹⁹⁶ Toisaalta yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevasta sääntelystä myös johtuu, että arvioitaessa samanaikaisesti useaa tekoa, määrättävä rangaistus on lähtökohtaisesti lievempi kuin se olisi silloin, jos näitä tekoja arvioitaisiin yksittäin. Useiden rikosten samanaikainen huomioiminen vaikuttaa siten käytännössä rangaistusta alentavasti (RL 7:1, 985/2016; RL 7:2, 697/1991; RL 7:5, 697/1991).¹⁹⁷

Toisin kuin aiemman rikollisuuden perusteella, rangaistuksia on vain hyvin harvoin kovennettu vihavaikuttimiin perustuen.¹⁹⁸ Kiellettyjä vaikuttimia koskevan koventamisperusteen tausta on rasistissa motiiveissa sekä vähemmistöryhmien suojelemisessa (RL 6:5, 515/2003). Kuitenkin jo sen alkuperäisen säätämisen yhteydessä arvioitiin, että lainkohtaa voitaisiin poikkeuksellisesti soveltaa myös enemmistöryhmän jäsenen kohdistuneen rikoksen osalta, mikäli rikos on tehty nimenomaan tähän ryhmään kuulumisen vuoksi. Säätämisen yhteydessä korostettiin rikoksen haavoittavuutta erityisesti silloin, kun uhri ei ole joutunut uhriksi sattumanvaraisesti, vaan sellaisen näkyvän ominaisuutensa vuoksi, joka voi jatkossakin altistaa hänet uhriutumislle.¹⁹⁹ Sittemmin koventamisperusteen soveltamisalaa on laajennettu myös muihin kuin varsinaisiin rasistisiin vaikuttimiin. Lainkohdan luettelointi on lisäksi avoin, jolloin sitä on mahdollista soveltaa myös muista rinnasteisista vaikuttimista tehtyihin rikoksiin.²⁰⁰ Rangaistusta voitaisiin siten periaatteessa koventaa, jos rikos on tehty sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta. Sukupuoli on jo perustuslainkin tasolla mainittu kiellettyinä syrjinnän perusteena (PL 6.1). Sellaista oikeuskäytäntöä, jossa rangaistusta olisi ankaroitettu sukupuolivaikuttimeen perustuen, ei kuitenkaan tiettävästi ole ollut.²⁰¹ Parisuhdeväkivallan

¹⁹⁶ Kainulainen – Niemi 2017, s. 143; Alaattinoğlu – Kainulainen – Niemi, s. 117.

¹⁹⁷ Hong 2017, s. 316.

¹⁹⁸ Peutere 2010, s. 351-352. Kohtaa on käräjäoikeuksissa sovellettu vuonna 2018 yhdeksässä tapauksessa ja vuonna 2019 ainoastaan kolmessa tapauksessa. Ks. HE 7/2021 vp, s. 16.

¹⁹⁹ HE 44/2002 vp, s. 192-193.

²⁰⁰ HE 317/2010 vp, s. 39.

²⁰¹ Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeuden sekä Suomen Asianajajaliiton lausunnoista koskien luonnosta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain 6 luvun 5 §:n 4 kohdan muuttamisesta ilmenee, että sukupuolen huomioon ottamista muuna rinnasteisena vaikuttimena pidetään mahdollisena. Ks. Helsingin käräjäoikeus 2020, s. 1; Suomen Asianajajaliitto 2020, s. 1.

kannalta sukupuolen huomioiminen rangaistusta koventavana kiellettyinä vaikuttimena voisi olla merkityksellinen ottaen huomioon erityisesti feministisen tutkimuksen havainnot siitä, että parisuhdeväkivallan naispuoliset uhrat ovat väkivallan kohteina usein nimenomaisesti sukupuolensa perusteella. Miespuolisten tekijöiden toiminnan katsotaan liittyvän olennaisesti heidän käsitykseensä sukupuolten välisestä valtasuhteesta.²⁰²

Pohdittaessa rangaistuksen koventamista sukupuolimotiivin perusteella on olennaista pyrkiä erottelemaan yksilöllisen ja rakenteellisen väkivallan tasot toisistaan. Yksilön syyllisyyttä tarkastellaan ainoastaan yksilöllisen väkivallan näkökulmasta: yksilön teon ja siitä ilmenevän syyllisyyden pohjalta. Yksilön teko voi laajemmin tarkasteltuna liittyä rakenteelliseen sukupuolten väliseen epätasa-arvoisuuteen, mutta yksittäistä rikoksentekijää ei voida asettaa vastuulliseksi yhteiskunnan rakenteellisista epäkohdista.²⁰³ Näin ollen tekoon tulee liittyä esimerkiksi suunnitelmallisuutta ja muita sellaisia seikkoja, jotka osoittavat, että teko on tehty juuri sukupuoleen liittyvin perustein.²⁰⁴ Tällaisia muita sukupuolimotiivia osoittavia seikkoja voivat olla esimerkiksi uhkaukset. Parisuhdeväkivallan kontekstissa teon varsinaista vaikutinta voi kuitenkin olla haastavaa erottaa, ja teon vaikuttimia voi olla myös useita.²⁰⁵ Mahdollisuutta sukupuoleen liittyvän perusteen soveltamiselle joissain parisuhdeväkivaltatapauksissa ei kuitenkaan tulisi näillä perustein sivuuttaa.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa on kirjaus sukupuoleen perustuvan vaikuttimen lisäämisestä rikoslakiin koventamisperusteeksi.²⁰⁶ Kyseistä rikoslain muutosta koskeva hallituksen esitys on annettu eduskunnalle helmikuussa 2021. Ehdotettu laki on alun perin tarkoitettu tulemaan voimaan syksyn 2021 aikana.²⁰⁷ Sukupuolen lisäämistä koventamisperusteen kiellettyjen vaikuttimien listaan perustellaan läpi hallituksen esityksen lähinnä naisiin kohdistuvan vihapuheen kautta. Hallituksen esityksen lausuntokierrokselle annetussa alkuperäisessä luonnoksessa suhtauduttiin hyvin kielteisesti koventamisperusteen

²⁰² Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 383.

²⁰³ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 167.

²⁰⁴ HE 44/2002 vp, s. 192-193.

²⁰⁵ HE 7/2021 vp, s. 13. Ks. myös Itä-Suomen yliopisto 2020, s. 2.

²⁰⁶ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, s. 90.

²⁰⁷ HE 7/2021 vp.

soveltamiseen lähisuhdeväkivaltatapauksissa. Kyseisessä luonnoksessa katsottiin, ettei koventamisperusteen soveltamiseksi ole riittävää, että lähisuhdeväkivallan uhrit ovat tilastollisesti useammin naisia ja tekijät miehiä.²⁰⁸

Luonnoksessa omaksuttua suhtautumista lähisuhdeväkivaltaan kritisoitiin lausuntokierroksella.²⁰⁹ Tämä johti lopullisen esityksen toteamukseen siitä, ettei mikään rikoslaji lähtökohtaisesti ole rajattavissa soveltamisalan ulkopuolelle.²¹⁰ Tämä kirjaus ei kuitenkaan muuta esityksestä ilmenevää yleiskäsitystä siitä, että lähisuhdeväkivallan osalta koventamisperusteen soveltamiseen tulisi suhtautua kielteisesti.²¹¹ Hallituksen esityksessä korostetaan lähisuhdeväkivallan osalta lähinnä muita hallitusohjelmassa mainittuja hankkeita.²¹² Lähisuhdeväkivallan vähentämisen osalta hallitusohjelmassa puhutaan ilmoittamis- ja auttamispalveluista, joiden lisäksi ohjelmassa sitoudutaan arvioimaan uudestaan sovittelun soveltuvuutta lähisuhdeväkivaltaan.²¹³ Hallitusohjelman keinot ovat lähinnä muita kuin rikosoikeudellisia keinoja.

Hallituksen esityksessä sukupuolella tarkoitetaan naisia ja miehiä.²¹⁴ Hallituksen esitysluonnos saikin sen binäärisestä sukupuolikäsityksestä paljon kritiikkiä lausuntokierroksella, mutta esitystä ei lausuntopalautteen perusteella ryhdytty muuttamaan.²¹⁵ Tämä on erikoinen lopputulos ottaen huomioon sen, että tutkimusten mukaan esimerkiksi transihmiset kohtaavat syrjintää, häirintää ja väkivaltaa kaikilla elämän osa-alueilla nimenomaan heidän transsukupuolisuudestaan johtuen.²¹⁶ Uhrin sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun sekä trans- ja intersukupuolisuuteen perustuvasta vihavaikuttimesta tehdyn rikoksen

²⁰⁸ Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain muuttamisesta (luonnos 17.6.2020), s. 21.

²⁰⁹ Amnesty International Suomen osasto 2020, s. 3; Tasa-arvovaltuutettu 2020, s. 3.

²¹⁰ HE 7/2021 vp, s. 22.

²¹¹ Ks. esim. HE 7/2021 vp, s. 22.

²¹² HE 7/2021 vp, s. 20.

²¹³ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, s. 78, 88.

²¹⁴ HE 7/2021 vp, s. 12.

²¹⁵ Ibid, s. 20. Muun muassa sisäministeriö, tuomioistuinvirasto, tasa-arvovaltuutettu ja järjestöt nostivat asian esille omilla lausunnoissaan. Ks. esim. Amnesty International Suomen osasto 2020, s. 3-4; Seta ry 2020, s. 1; Sisäministeriö 2020, s. 2; Tasa-arvovaltuutettu 2020, s. 2; Trasek ry, s. 1; Tuomioistuinvirasto 2020, s. 1.

²¹⁶ European Union Agency for Fundamental Rights 2014a.

rangaistusta voidaan kyllä koventaa, mutta hallituksen esityksen mukaan ainoastaan koventamisperusteessa mainittuna muuna rinnasteisena vaikuttimena.²¹⁷ Tämä on kuitenkin yhdenvertaisuuden näkökulmasta ongelmallista. Lausuntokierroksella antamassaan lausunnossaan Amnesty International on hyvin kiteyttänyt, ettei transtaustaisen tai intersukupuolisen sukupuoli ole ”muu rinnasteinen vaikutin”, vaan heidän sukupuolensa.²¹⁸

Sukupuolen säätämistä kielletyksi vaikuttamiseksi koskeva lainsäädäntöhanke on tähän mennessä ollut kuvaava esimerkki sukupuolistuneen rikollisuuden sääntelyn haasteista. Etenkin perinteisen rikosoikeuden professorit ovat lausunnoissaan korostaneet esityksen ongelmallisuutta kriminaalipoliittisesta näkökulmasta. He ovat korostaneet lausunnoillaan sitä, ettei rikoslainsäädäntöä voida käyttää yhteiskunnallisen asennemuokkauksen välineenä, vaan sen käytön tulisi aina olla viimesijaista.²¹⁹ Vaikka lakiesityksessä on huomioitu se, että naiset joutuvat sukupuoleen perustuvan vihan kohteeksi tilastollisesti miehiä useammin, on esitys silti kirjoitettu sukupuolineutraaliin muotoon, ja siinä on korostettu teon moitittavuutta kohteen sukupuolesta riippumatta.²²⁰ Tästäkin huolimatta Matti Tolvanen sekä useat miesjärjestöt ovat omissa lausunnoissaan tuoneet esille sitä, miten lakiesityksestä välittyvä naisten suojelutarkoitus on lähtökohdiltaan miehiä syrjivä.²²¹ Tällaisessa ilmapiirissä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi tehtävistä toimista käytävä keskustelu näyttäytyy haastavana.

3.2.3 Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate

Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate ilmaistaan rikoslain 6 luvun 4 §:ssä. Sen mukaisesti:

Rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

²¹⁷ HE 7/2021 vp, s. 14, 23.

²¹⁸ Amnesty International Suomen osasto 2020, s. 4.

²¹⁹ Itä-Suomen yliopisto 2020, s. 2; Tatu Hyttinen 2020, s. 2. Ks. myös esim. Melander 2008, s. 367.

²²⁰ HE 7/2021 vp, s. 11.

²²¹ Itä-Suomen yliopisto 2020, s. 1; Miesjärjestöjen keskusliitto MJKL ry 2020, s. 1; Miesten tasa-arvo ry 2020, s. 4. Tällainen kritiikki on johtanut miesvihaa koskevan kappaleen lisäämiseen esityksen perusteluihin. Ks. HE 7/2021 vp, s. 6.

Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteessa on kyse rangaistuksen suhteellisuudesta.²²² Yleisperiaate nimeää tiettyjä seikkoja, joita vasten rangaistuksen suhteellisuutta arvioidaan. Yleisperiaatteen mukaan näitä seikkoja ovat rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus, teon vaikuttimet sekä rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys. Moitittavuusarvioinnin lähtökohtana on siten rikollinen teko. Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate heijastaa keskeisesti tekorikosoikeuden periaatetta, jonka mukaisesti rikosoikeudellinen rangaistavuus rajataan konkreettiseen tekoon tai laiminlyöntiin.²²³ Rikosoikeudellisen arvioinnin ulkopuolelle jätetään kaikki tekijän persoonallisuuteen ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvät tekijät. Tekorikosoikeus erotetaan siten tekijärikosoikeudesta.²²⁴ Samoin tekorikosoikeus rajaa arvioinnin ulkopuolelle lähtökohtaisesti myös muita teon kontekstuaalisuuteen liittyviä tekijöitä.²²⁵

Normaalirangaistusajattelun näkökulmasta ajateltuna rangaistus mitataan yleisperiaatetta soveltamalla suhteessa rikoksen tyyppitapaukseen. Tyyppitapauksesta poiketaan lievempään tai ankarampaan suuntaan siinä suhteessa, kun rikos eroaa tyyppitapauksesta.²²⁶ Toisin kuin koventamisperusteissa, määrättäessä tyyppillistä ankarampaa rangaistusta yleisperiaatetta soveltaen tuomioistuin ei ilmaise konkreettisia lisäyksiä rangaistukseen. Yleisperiaatteessa on kyse rangaistuksen sijoittamisesta suhteellisesti kyseessä olevan rikoksen rangaistusasteikolle.

Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteessa mainittua rikoksen vahingollisuutta ja vaarallisuutta arvioidaan suhteessa rikoksen tunnusmerkistöön.²²⁷ Vahingon suuruutta arvioidaan sen perustella, miten syvälle rikossäännöksellä suojattaviin intresseihin rikos on kajonnut.²²⁸ Pahoinpitelyn tunnusmerkistön ruumiillista väkivaltaa koskeva osa suojelee keskeisesti yksilön ruumiillista koskemattomuutta, eikä se sanamuotonsa mukaisesti edellytä

²²² HE 44/2002 vp s. 23, 168, 187.

²²³ Nuutila 1997, s. 67-68; HE 44/2002 vp, s. 189; Tapani – Tolvanen 2016, s. 84; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 217.; Nuutila 1997, s. 68.

²²⁴ Nuutila 1997, s. 67.

²²⁵ Hong LM 2017, s. 381-382; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 10.

²²⁶ HE 125/1975 II vp, s. 1-2; HE 44/2002 vp, s. 168, 178

²²⁷ HE 44/2002 vp, s. 187.

²²⁸ Lappi-Seppälä ym. 2009, Yleisiä kysymyksiä, Seuraamusjärjestelmän pääpiireet, Rangaistuksen määrääminen tuomioistuimissa, Moitittavuusarvio ja rangaistuksen ankaruudesta päättäminen, Vahingosta ja vaarasta; Tapani – Tolvanen 2016, s. 49.

väkivallan aiheuttamia vammoja tai muita terveystaittoja.²²⁹ Näin ollen ruumiillisen väkivallan osalta pahoinpitelystä aiheutuneilla seurauksilla ei ole yksinomaista merkitystä rangaistuksen mittaamisessa.²³⁰ Teon vaarallisuutta ilmentävät pahoinpitelyssä ennen kaikkea tekijän tarkoitus, tekotapa ja -välineet, teon kesto, teon raakuus ja julmuus sekä muut vastaavat seikat.²³¹

Uhriin liittyvien seikkojen huomioiminen ei ole rangaistuksen mittaamiselle myöskään täysin vierasta. Rikoslain esitöiden mukaan rikoksen tekotapaa määrittäviä piirteitä ovat muun ohella uhrin avuttomuus ja haavoittuvuus.²³² Pahoinpitelyn vaarallisuusarvioinnissa on siten katsottu voitavan ottaa huomioon esimerkiksi uhrin ikä, sairaus tai muu vastaava seikka.²³³ Lain esitöiden mukaan tekotapaa määrittävänä tekijänä voidaan lisäksi ottaa huomioon tekijän asema.²³⁴ Toisen riippuvuuden ja epäitsenäisyyden ilmeinen hyväksikäyttö sekä teon kohdistaminen alisteisessa alemassa olevaan henkilöön ovat rangaistuksen mittaamisessa huomioon otettavia seikkoja.²³⁵ Nämä huomiot ovat erityisen merkityksellisiä parisuhdeväkivallan asetelman kannalta, jossa tekijän katsotaan usein esimerkiksi henkisen tai taloudellisen väkivallan keinoin käyttävän uhriinsa valtaa.²³⁶

Teon vaikuttimien huomioon ottaminen heijastaa motiivien merkitystä yhtenä rangaistuksen mittaamisperusteena.²³⁷ Teon vaikuttimet lisättiin yleisperiaatteeseen vasta vuoden 2003 rikoslain yleisten oppien uudistuksen yhteydessä. Sillä ei kuitenkaan ollut todellista vaikutusta jo tuomioistuimissa vallinneisiin käytänteisiin.²³⁸ Täsmällisemmällä kirjauksella haluttiin

²²⁹ HE 94/1993 vp, s. 95.

²³⁰ Lappi-Seppälä 1987, s. 346; Tolvanen – Tapani, s. 53.

²³¹ HE 44/2002 vp, a. 189-190; Lappi-Seppälä 1987, s. 345-346; Tapani – Tolvanen 2016, s. 53.

²³² HE 44/2002 vp, a. 189-190; HE 78/2010 vp, s. 7.

²³³ Lappi-Seppälä 1987, s. 345-346; Tapani – Tolvanen 2016, s. 53.

²³⁴ HE 44/2002 vp, s. 189-190.

²³⁵ HE 78/2010 vp, s. 7.

²³⁶ Nyqvist 2001, s.122; Kaittä 2017, s. 39.

²³⁷ Lappi-Seppälä ym. 2009, Yleisiä kysymyksiä, Seuraamusjärjestelmän pääpiireet, Rangaistuksen määrääminen tuomioistuimissa, Moitittavuusarvio ja rangaistuksen ankaruudesta päättäminen, Motiivit ja vaikuttimet.

²³⁸ Tapani – Tolvanen 2016, s. 45.

korostaa sitä, että mittaamisharkinnassa voidaan huomioida myös sellaisia motiiveja, joita ei erikseen mainita rangaistuksen lieventämis- ja koventamisperusteissa.²³⁹ Mitä tahansa motiiveja sen puitteissa ei silti voida huomioida. Lain esitöissä on eritoten korostettu sitä, ettei rikoslaki voi toimia moralisoinnin välineenä. Erityisesti rangaistusta koventavat motiiviperusteet on pystyttävä perustelemaan järkevin käytännön syin, ja niiden on riittävän riidattomasti osoitettava tekijän suurempaa syyllisyyttä tai teon vaarallisuutta.²⁴⁰ Teosta riippumattomien seikkojen huomioiminen rangaistusta lieventävään suuntaan on tekorikosoikeuden lähtökohdille mutkattomampaa, mutta teon ulkopuolisten seikkojen huomioimiseen rangaistusta ankaroittavasti on perinteisesti oikeusturvasyistä suhtauduttu kielteisesti.²⁴¹

Syyllisyydelle voidaan antaa erilaisia merkityssisältöjä, mutta rangaistuksen mitaamisessa pohjana on tekorikosoikeuden periaatteiden mukaisesti tekosyyllisyys. Syyllisyysarvostelu rajataan yksittäisiin tekoihin, ja rangaistus annetaan ainoastaan tähän tekoon perustuen. Yleisperiaatteen ilmaisevan syyllisyyden arviointi liittyy keskeisesti syyksiluettavuuteen, eli pahoinpitelystä mitattavan rangaistuksen osalta tekijän tahallisuuteen ja sen asteeseen (RL 3:6, 515/2003). Tahallisuuden arviointi kytkeytyy pitkälti tekijän tietoisuuden tasoon eli siihen, kuinka tietoinen tekijä on esimerkiksi tavoitteidensa saavuttamisesta, rangaistussäännöksellä suojatuista eduista sekä teon rikosoikeudellisista ja muista seurauksista. Myös tekopäätöksen kiinteys sekä suunnitelmallisuuden ja harkinnan osoittama vakaa aikomus rikkoo lakia vaikuttavat syyllisyysarviointiin. Tarkoitustahallisuus on syyllisyyden ylin aste.²⁴² Mikäli tarkoitusta ei kyetä osoittamaan, arvioidaan sitä, kuinka todennäköisesti tekijä on ymmärtänyt tekonsa seuraamuksen ja pitänyt sitä tekohetkellä todennäköisempänä kuin seuraamuksen toteutumatta jäämistä (RL 3:6).²⁴³ Esimerkiksi Daniela Alaattinoğlu ja Johanna Niemi ovat

²³⁹ HE 44/2002 vp, s. 181.

²⁴⁰ Ibid, s. 188.

²⁴¹ Nuutila 1997, s. 68; Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 96, 100.

²⁴² HE 44/2002 vp, s. 189; Tapani – Tolvanen 2016, s. 62; Frände ym. 2018, s. 254.

²⁴³ Tapani – Tolvanen 2016, s. 62-63; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 15.

tuoneet esiin sitä, miten tekijä määrittyy rikosoikeudessa tällä tavoin hyvin rationaalisena, kun taas uhrin toimijuuteen liitetään avuttomuutta ja irrationaalisuutta.²⁴⁴

Feministinen tutkimus on kritisoinut tekorikosoikeuden näkökulmaa siitä, että se näkee perinteisesti rikolliset teot yksittäisinä, ajallisesti ja paikallisesti rajattuina sekä laajemmasta kontekstistaan irrallisina tapahtumina.²⁴⁵ Feministinen oikeustiede on kuvannut tätä tekokäsitystä pistemäisyyden käsitteen kautta.²⁴⁶ Tällaisen pistemäisen ajattelutavan on katsottu istuvan paremmin miestyypilliseen kertaluontoiseen väkivaltaan.²⁴⁷ Feministisen tutkimuksen perusteella naisiin kohdistuva väkivalta, kuten parisuhdeväkivalta, on kuitenkin prosessi, johon kuuluu toistuvia, jatkuvia ja osin päällekkäisiäkin tekoja, jotka tyyppillisesti vakavoituvat ajan kuluessa.²⁴⁸ Oikeusjärjestelmä tulee usein väkivallasta tietoiseksi vasta, kun väkivallanteot saavuttavat tietyn vakavuustason.²⁴⁹ Kun teko hahmotetaan pistemäisesti, vain tämä jäävuoren huippu toimii rikosoikeudellisen arvioinnin kohteena. Arvioinnin ulkopuolelle rajautuu sellaisia historiallisia tapahtumia ja muita tekijöitä, jotka voisivat olla merkityksellisiä teon moitittavuuden kannalta.²⁵⁰

Rikoksen laajempi konteksti on feministisessä oikeustieteessä keskeinen väline parisuhdeväkivallan arvioinnissa.²⁵¹ Muun muassa Johanna Niemi-Kiesiläinen on nostanut esille sitä, että teon kontekstin huomioiminen rikosoikeudellisessa arvioinnissa muuttaisi rikosoikeudellista arviointitapaa parisuhdeväkivallan erityispiirteet huomioivampaan suuntaan.²⁵² Feministisessä tutkimuksessa kontekstin peräänkuuluttaminen osana

²⁴⁴ Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 15.

²⁴⁵ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 94; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 168; Hong LM 2017, s. 371; Alaattinoğlu – Niemi 2019, s. 122; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 8, 10.

²⁴⁶ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 94; Hong LM 2017, s. 371, Alaattinoğlu – Niemi 2019, s. 122.

²⁴⁷ Kainulainen – Niemi 2017, s. 139.

²⁴⁸ Hong LM 2017, s. 382; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 2.

²⁴⁹ Hong LM 2017, s. 371.

²⁵⁰ Hong LM 2017, s. 381-382; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 10. Ks. myös Rantala 2019, s. 133-134.

²⁵¹ Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 2.

²⁵² Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 97. Ks. kunniaväkivallan osalta Hong LM 2017.

rikosoikeudellista arviointia on ennen muuta esimerkki rikoslain sukupuolisensitiivisemmästä luennasta.²⁵³

Rangaistuksen mittaaminen on kokonaisuus, johon vaikuttaa useita osin myös päällekkäisiä osatekijöitä. Osatekijöitä on haastava erotella toisistaan, mutta myös luetella tyhjentävästi. Lainsäätämisen yhteydessä on tuotu esiin, ettei rikoslain rangaistuksen mittaamista koskevissa säännöksissä voida tyhjentävästi määritellä kaikkia mittaamiseen vaikuttavia perusteita. Lainvalmistelutöiden yhteydessä onkin katsottu, että koventamisperusteisiin ja muihin yleisiin mittaamisnormeihin sekä rikosten tunnusmerkistöihin kirjattujen mittaamisperusteiden ohella huomioitavat muut seikat jäävät viime kädessä oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden perusteltaviksi.²⁵⁴ Tuomareille on siten lainsäädännössä jätetty merkittävästi harkintavaltaa mittaamisharkinnan suorittamiseksi.

Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate heijastaa uusklassisen kriminaalipolitiikan ajatusta siitä, että rangaistuksen oikeudenmukaisuus on kytköksissä sen suhteellisuuteen rikollisen teon moitittavuuteen nähden.²⁵⁵ Mittaamisarvioinnin rajat eivät ole täsmällisiä eivätkä staattisia, vaan kyse on väistämättä joiltain osin myös sellaisista arvovalinnoista, jotka ovat tarpeen vaatiessa päivitettävissä yhteiskunnan uudistuneita arvoja vastaaviksi.²⁵⁶ Tuomioistuimille jätetyn harkintavallan puitteissa korkein oikeus onkin jo melko vakiintuneesti esimerkiksi katsonut, että perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksissa, joissa tekijä ja uhri eivät ole tasavertaisessa asemassa, vaan uhri tarvitsee erityistä suojelua, teon vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekijän syyllisyyden aste puoltavat rangaistuksen mittaamista yleistä rangaistuskäytäntöä ankarammaksi.²⁵⁷ Korkein oikeus on argumentoinut näin ensimmäistä kertaa parisuhdeväkivallan osalta Istanbulin sopimuksen kannustamana.²⁵⁸

²⁵³ Perinteisessä rikosoikeudessa on alkanut ilmetä pieniä viitteitä myönteisemmästä suhtautumisesta kontekstin huomioimiseen erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan osalta. Ks. Melander 2008, s. 495; Frände ym. 2018 s. 246. Ks. myös Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 168. Tästä esimerkkinä toimii vainoamisen toistuvuuden huomioiva tunnusmerkistö (RL 25:7a, 879/2013). Ks. myös HE 19/2013 vp, s. 25.

²⁵⁴ HE 44/2002 vp, s. 190.

²⁵⁵ Lappi-Seppälä 1987, s. 203-204; Tolvanen Oikeus 2009, s. 376; Lappi-Seppälä Eur J Criminol 2012, s. 209.

²⁵⁶ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 97; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 9.

²⁵⁷ KKO 2002:2; KKO 2012:9, kohta 6; KKO 2018:22, kohta 16; KKO 2020:20, kohta 8, 15, 20; KKO 2021:20, kohta 8; KKO 2021:54, kohta 24. Ks. myös HE 78/2010 vp, s. 5; HE 7/2021 vp, s. 22-23.

²⁵⁸ KKO 2020:20. Ks. myös KKO 2021:20.

4 Rangaistuksen ankaroittaminen Istanbulin sopimuksessa

4.1 Istanbulin sopimus

4.1.1 Istanbulin sopimuksesta yleisesti

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus, eli Istanbulin sopimus, on alueellinen kansainvälinen sopimus perheväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi. Se neuvoteltiin vuosien 2009-2010 aikana sopimusvaltioiden delegaatioiden toimesta. Sopimus hyväksyttiin Istanbulissa vuonna 2011, ja se tuli kansainvälisesti voimaan vuonna 2014.

Kuten jo pidempään kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä, myös Istanbulin sopimuksessa naisiin kohdistuva väkivalta käsitetään sekä ihmisoikeusloukkauksena että syrjintänä (3 artiklan a-kohta). Istanbulin sopimuksessa naisiin kohdistuvan väkivallan katsotaan olevan yksi vakavimmista sukupuoleen perustuvista ihmisoikeusloukkauksista Euroopassa.²⁵⁹ Yleissopimuksen tavoitteena on suojella naisia väkivallalta sekä ehkäistä ja poistaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa (1.1 artiklan a-alakohta). Sopimuksen täytäntöönpanotoimissa korostetaan väkivallan tekijöiden sijaan erityisesti uhrin oikeuksia (7.2 artikla). Istanbulin sopimuksessa naisiin kohdistuva väkivalta ymmärretään sukupuolten välisen rakenteellisen epätasa-arvon ja vallankäytön ilmentymänä.²⁶⁰ Istanbulin sopimuksessa naisiin kohdistuva väkivalta käsitetään siten rakenteellisen väkivallan kontekstissa. Näin ollen yhtenä sopimuksen tavoitteena on edistää kaikkien naisten syrjinnän muotojen poistamista sekä sukupuolten välistä tasa-arvoa (1.1 artiklan b-alakohta) esimerkiksi puuttumalla sellaisiin käytänteisiin, jotka pohjautuvat perinteisiin sukupuolirooleihin tai ajatukseen naisten alisteisemmasta asemasta yhteiskunnassa (12.1 artikla).

Istanbulin sopimus on ihmisoikeusdokumentti, mutta se asettaa valtioille myös yksityiskohtaisia rikosoikeudellisia velvollisuuksia naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan poistamiseksi.²⁶¹ Istanbulin sopimuksen yhdeksi tavoitteeksi on kirjattu

²⁵⁹ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 1. Ks. myös Törmä – Pentikäinen 2016, s. 21; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 55.

²⁶⁰ Istanbulin sopimuksen johdanto-osa.

²⁶¹ Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 456; Nousiainen – Chinkin 2015, s. 43, 45; Törmä – Pentikäinen 2016, s. 6, 21; Niemi – Peroni – Stoyanova 2020, s. 3.

nimenomaisesti väkivallantekijöiden saattaminen syytteeseen (1.1 artiklan a-alakohhta). Istanbulin sopimus edellyttää sopimusosapuolilta tarvittavia lainsäädäntö- tai muita toimia muun muassa sen varmistamiseksi, että toiseen henkilöön kohdistuvat tahalliset ruumiilliset väkivallanteot säädetään rangaistaviksi (35 artikla). Lisäksi se sisältää yksityiskohtaisia ohjeita oikeudenmukaisen rangaistuksen mittaamiseen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan osalta (45-46 artiklat). Istanbulin sopimuksessa korostetaan ensisijaisesti lainsäädännöllisiä toimia valtioiden velvollisuuksien täytäntöönpanemiseksi.²⁶²

Perheväkivallalla tarkoitetaan Istanbulin sopimuksessa kaikkia perheen tai kodin sisäisiä tai toistensa entisten tai nykyisten puolisoitten tai kumppanien välisiä ruumiillisen, seksuaalisen, henkisen tai taloudellisen väkivallan tekoja riippumatta siitä, asuuko väkivallantekijä tai onko hän asunut samassa asunnossa uhrin kanssa (3 artiklan b-kohta).²⁶³ Vaikka Istanbulin sopimuksessa puhutaan perheväkivallasta, sanan ”perhe” käytöllä ei ole tarkoitettu rajata tällaisen väkivallan kontekstia ainoastaan perheen yhteiseen kotiin.²⁶⁴ Tällä valinnalla on tietoisesti pyritty rikkomaan ihmisoikeusjärjestelmien perinteistä erottelua yksityisen ja julkisen elämänpiirin välillä.²⁶⁵

Perheväkivallan osalta Istanbulin sopimus on sukupuolineutraali.²⁶⁶ Sukupuolineutraali muotoilu oli valtioiden delegaatioiden pitkien sopimusneuvottelujen tuloksena luoma kompromissi. Valtaosa sopimusneuvotteluihin osallistuneista valtioista halusi käsitellä sopimuksessa ainoastaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, kun taas delegaatioiden vähemmistön näkemys oli, että sopimusta tuli soveltaa perheväkivallan uhreihin heidän sukupuolestaan

²⁶² Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 65-66.

²⁶³ Suomalaisessa kirjallisuudessa perheväkivaltaan terminä on suhtauduttu vastahakoisesti. Minna Ruuskanen mukaan termin käyttö kuvastaa väkivallan hahmottamista niin kutsutun perhedynaamisen mallin kautta, joka on etenkin aiemmin ollut suosittu teoria perheen sisäisen väkivallan selittämisessä. Perhedynaamisessa mallissa parisuhdeväkivaltaa on perinteisesti pyritty selittämään kahdenvälisenä konfliktina, jossa väkivallan uhrin käyttäytymisellä on vähintään yhtä suuri vastuu väkivallasta kuin tekijällä itsellään. Ks. Ruuskanen Oikeus 2001, s. 374; Ruuskanen 2005, s. 73-75. Termin ongelmallisuuden takia Suomessa on käytetty paljon myös lähisuhdeväkivallan termiä.

²⁶⁴ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 42.

²⁶⁵ Nousiainen – Chinkin 2015, s. 44.

²⁶⁶ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 41.

riippumatta.²⁶⁷ Tämä delegaatioiden erimielisyys on johtanut sopimuksen sisäiseen ristiriitaan, jossa sukupuoleen kohdistuvaa väkivaltaa pyritään poistamaan sukupuolineutraalilla sääntelyllä siitakin huolimatta, että perheväkivallan tiedetään kohdistuvan suhteettomasti useammin naisiin.²⁶⁸ Muutoin Istanbulin sopimuksessa naisiin kohdistuva väkivalta käsitetään rakenteelliseen sukupuolten epätasa-arvon kautta.²⁶⁹ Rakenteellisen sukupuolistuneisuuden sijaan perheväkivallan erityistä moitittavuutta perustellaan päinvastoin yksilöllisen väkivallan tasolla, luottamuksen ja läheisyyden väärinkäytöllä.²⁷⁰

Perheväkivallan sukupuolistuneisuutta ei edellä mainitusta huolimatta tule sopimuksen toimeenpanossa unohtaa. Yleissopimusta sovelletaan kaikkiin naisiin kohdistuvan väkivallan muotoihin, mukaan lukien perheväkivaltaan, jonka todetaan kohdistuvan suhteellisesti useammin naisiin (2.1 artikla). Istanbulin sopimuksen mukaan naiset ovat miehiä alttiimpia sukupuoleen perustuvalla väkivallalle.²⁷¹ Sopimuksen osapuolia kannustetaan soveltamaan yleissopimusta kaikkiin perheväkivallan uhreihin, mutta sitä täytäntöön pantaessa osapuolten on kuitenkin kiinnitettävä erityisesti huomiota naisiin sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreina (2.2 artikla). Muotoilulla pyritään korostamaan naisten uhriutumista ja jätetään viime kädessä valtioiden harkintavaltaan päättää, ulotetaanko sopimuksen soveltuvuus myös muihin kuin naissukupuoleen.²⁷² Lisäksi Istanbulin sopimuksen sopimusosapuolilta edellytetään nimenomaisesti sukupuolinäkökulman sisällyttämistä kaikkien yleissopimuksen määräysten täytäntöönpanoon (6 artikla). Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanolta edellytetään siten laajasti sukupuolivaikutusten arviointia.²⁷³ Ottaen huomioon Suomen rikoslain

²⁶⁷ CAHVIO Report of the 2nd Meeting, kohta 6; CAHVIO Report of the 5th Meeting, kohta 8.

²⁶⁸ Nousiainen – Chinkin 2015, s. 43; Niemi – Peroni – Stoyanova 2020, s. 7; Sosa 2020, s. 34-35.

²⁶⁹ Istanbulin sopimuksen johdanto-osa.

²⁷⁰ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 236.

²⁷¹ Ks. myös Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 455-456; Sosa 2020, s. 34.

²⁷² Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohdat 36-37.

²⁷³ Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 56.

sukupuolineutraaliuden, ei liene yllättävää, että Suomessa Istanbulin sopimusta sovelletaan myös muihin perheväkivallan uhreihin kuin naisiin.²⁷⁴

Istanbulin sopimusta pidetään historiallisesti merkittävänä eurooppalaisena pyrkimyksenä naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi.²⁷⁵ Istanbulin sopimus kodifioi jo olemassa olleita asiaa koskevia kansainvälisen oikeuden periaatteita, mutta se myös täsmentää ja tarkentaa niitä.²⁷⁶ Istanbulin sopimusta ei kuitenkaan voida pitää tyhjentävänä ratkaisuna kaiken naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan poistamiseksi. Siitä keskusteltaessa on siten hyvä tiedostaa myös sen puutteellisuudet. Istanbulin sopimusta on kritisoitu muun muassa binäärisestä sukupuolikäsityksestä, heteronormatiivisuudesta sekä länsimaisesta maailmankuvasta.²⁷⁷ Istanbulin sopimusta voidaan kuitenkin pitää hyvänä lähtökohtana kansallisen lainsäädännön arvioimiselle.²⁷⁸

4.1.2 Istanbulin sopimuksen rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset

Istanbulin sopimuksen 45 artiklan mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että yleissopimuksen mukaisesti rangaistavaksi säädettävistä teoista voidaan määrätä tehokkaat, oikeasuhteiset ja varoittavat seuraamukset niiden vakavuuden mukaan. Tämän lisäksi sopimuksen 46 artiklassa säädetään raskauttavista seikoista, joiden osalta osapuolten on toteutettava tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että seikat voidaan kansallisen lain asianomaisten säännösten mukaisesti ottaa huomioon raskauttavina seikkoina määrättäessä rangaistusta yleissopimuksen mukaisesti rangaistavaksi säädettävistä teoista, elleivät nämä seikat jo kuulu kyseiseen rikoksen tunnusmerkistöön. Istanbulin sopimuksen mukaisia raskauttavia seikkoja ovat:

²⁷⁴ Baseline report by the Government of Finland, kohta 302; Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2021, s. 11. Ks. myös HE 78/2010 vp, s. 10.

²⁷⁵ Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 455; Törmä – Pentikäinen 2016, s. 20; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 55; Niemi – Peroni – Stoyanova 2020, s. 1.

²⁷⁶ Törmä – Pentikäinen 2016, s. 20; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 55; Niemi – Peroni – Stoyanova 2020, s. 5. Yhtenä hyvänä esimerkkinä voidaan mainita esimerkiksi kansainvälisessä oikeuskäytännössä määritetty valtioiden huolellisuusvelvoite, joka on kodifioitu Istanbulin sopimuksen 5 artiklaan.

²⁷⁷ Mestre i Mestre 2020, s. 169-172; Niemi – Verdu Sanmartin 2020, s. 82; Sosa 2020, s. 31-32.

²⁷⁸ Hong 2017, s. 309; Niemi – Verdu Sanmartin 2020, s. 94.

- a. rikoksen on kohdistanut entiseen tai nykyiseen kansallisessa laissa tunnustettuun puolisoon tai kumppaniin perheen jäsen, uhrin kanssa yhdessä asuva henkilö tai valta-asemaansa väärin käyttänyt henkilö,²⁷⁹
- b. rikos tai toisiinsa liittyvät rikokset on tehty toistuvasti;
- c. rikos on kohdistettu henkilöön, jonka erityiset seikat ovat tehneet haavoittuvaksi;
- d. rikos on kohdistettu lapseen tai tehty lapsen läsnä ollessa;
- e. rikoksen on tehnyt kaksi tai useampia henkilöitä yhdessä;
- f. ennen rikosta tai sen yhteydessä on käytetty erityisen raakaa väkivaltaa;
- g. rikos on tehty käyttämällä aseita tai uhkaamalla aseella;
- h. rikoksesta on aiheutunut uhrille vakavaa ruumiillista tai henkistä haittaa;
- i. rikoksentekijä on aiemmin tuomittu samanlaisesta rikoksesta.

Istanbulin sopimuksen 46 artiklan raskauttavien seikkojen a-kohta kattaa tilanteet, joissa väkivallan tekijä on uhrin nykyinen tai entinen aviopuoliso tai muu kansallisen lain tunnistama puoliso.²⁸⁰ Kohdan soveltamisen kannalta keskeistä on tekijän ja uhrin välinen luottamussuhde sekä erityisesti henkiset vahingot, joita tämän luottamuksen ja läheisyyden väärinkäytöstä voi syntyä.²⁸¹ Puolisoiden yhteisasumusta ei pidetä Istanbulin sopimuksen soveltuvuuden kannalta merkityksellisenä. Tätä perustellaan erityisesti sillä, että väkivallan tiedetään jatkuvan usein parisuhteen päättymisenkin jälkeen.²⁸² Parisuhde tulee kuitenkin voida ottaa huomioon raskauttavana seikkana myös sellaisissa tilanteissa, joissa pariskunta ei ole koskaan jakanut

²⁷⁹ Kohdan suomennosta on kritisoitu, sillä siitä syntyy käsitys, että puolisoon tai kumppaniin kohdistetun rikoksen tulisi olla tehty perheenjäsenen, uhrin kanssa yhdessä asuvan henkilön tai valta-asemaansa väärinkäyttäneen henkilön toimesta. Kuitenkin englannin kieliversiosta ilmenee, että rikoksen on tullut tehdä puoliso, kumppani, perheenjäsen, uhrin kanssa yhdessä asuva henkilö tai valta-asemaansa väärinkäyttänyt henkilö. Ks. Ovaska 2019, s. 60-61.

²⁸⁰ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 236.

²⁸¹ Ibid; Greivio's Baseline Evaluation Report Portugal, kohta 279.

²⁸² Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 42. Ks. myös esim. Nikupeteri – Lappi – Lohiniva-Kerkelä – Kauppi – Laitinen Oikeus 2017.

yhteistä asuntoa.²⁸³ Tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava, ettei parisuhteella lähtökohtaisesti tarkoiteta seurustelusuhteita, vaan ainoastaan kansallisen lainsäädännön tunnustamia suhdemuotoja.²⁸⁴

B-kohta puolestaan koskee rikosten toistuvuutta. Rikoksilla tarkoitetaan kohdassa sekä sopimuksen tarkoittamia rikoksia että muitakin saman tekijän tietyn ajan sisällä samaan uhriin kohdistamia rikoksia. Kohdalla halutaan korostaa toistuvasti samanlaisten rikosten uhriksi joutumisen järkyttävyyttä uhrin näkökulmasta. Sopimuksen laatijat ovat korostaneet toistuvuuden ongelmaa erityisesti perheväkivallan osalta. Sopimuksen laatijat ovat erotelleet rikosten toistuvuuden nimenomaisesti raskauttavien seikkojen i-kohdasta, joka koskee tekijän aiempaa tuomiota vastaavasta rikoksesta.²⁸⁵ Rikollisten tekojen uusimista ei siten Istanbulin sopimuksessa huomioida pelkästään silloin, kun on kyse aiemmista tuomioon johtaneista teoista. Tämä on merkittävää, sillä naisiin kohdistuva väkivalta tulee usein viranomaisten tietoon vasta, kun tapahtuu jokin seurauksiltaan riittävän vakava tai peruuttamaton teko.²⁸⁶ Vaikka perheväkivallan historiallinen konteksti on aiempien tekojen osalta huomioitu, myöskään Istanbulin sopimuksessa perheväkivaltaa ei suoranaisesti aseteta vallankäytön ja kontrolloinnin kontekstiin, joka on tutkimusten mukaan hyvin tyypillistä perheväkivallalle.²⁸⁷

Raskauttavien seikkojen c-kohta viittaa uhrin haavoittuvuutta lisääviin olosuhteisiin. Tällaisia haavoittavia olosuhteita ovat Istanbulin sopimuksen mukaan raskaus tai uhrin pienet lapset, vammaisuus, päihderiippuvuus, asuminen maaseudulla tai muulla syrjäisellä alueella, prostituution harjoittaminen, kuuluminen kansalliseen tai etniseen vähemmistöön, maahanmuuttajatausta, seksuaalinen suuntautuminen tai transsukupuolisuus, kodittomuus ja HIV-positiivisuus sekä ylipäättään lapsi- ja vanhusuhrit.²⁸⁸ Kohdassa huomioidaan siten myös intersektionaalisuus eli se, että uhriutumiseen vaikuttavat myös useat muut sukupuolen kanssa

²⁸³ Grevio's Baseline Evaluation Report Montenegro, kohta 203.

²⁸⁴ Ks. eriävästä tulkinnasta Ovaska 2019, s. 61-62.

²⁸⁵ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohdat 237, 244.

²⁸⁶ Hong LM 2017, s. 371.

²⁸⁷ Niemi – Verdu Sanmartin 2020, s. 81, 93.

²⁸⁸ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohdat 87, 120, 238.

risteävät seikat. Kaikki naiset eivät ole yhteiskunnassa yhdenvertaisessa asemassa toistensa kanssa, vaan on huomioitava erinäiset tekijät, jotka lisäävät toisten suurempaa haavoittuvuutta.²⁸⁹ Erityisesti näitä c-kohdan uhrin haavoittuvuuteen viittaavia seikkoja on pidetty sopimuksen yhtenä merkittävänä saavutuksena.²⁹⁰ Suomessa tekijä- ja tekokeskeisyys ovat rajoittaneet uhrinäkökulman huomioimista osana rangaistuksen ankaroittamista.²⁹¹

Raskauttavien seikkojen d-kohdan mukaan myös se, että lapsi todistaa väkivaltaa, on lapselle vastaavasti traumaattinen ja uhriuttava kokemus kuin itse fyysisen väkivallan uhriksi joutuminen.²⁹² Väkivallan todistamisella tarkoitetaan sekä suoraa että epäsuoraa väkivallan todistamista, kuten huutojen ja muiden väkivallan äänien kuulemista tai väkivallan pitkäkestoisille vaikutuksille altistumista.²⁹³ Lapsen läsnäolon katsotaan olevan hyvin tyypillinen piirre erityisesti perheväkivallalle.²⁹⁴ Näin ollen lapsen läsnäolo esimerkiksi kotona, jossa toinen vanhemmista kohdistaa toiseen fyysistä väkivaltaa, lisää tekijän teon moitittavuutta, ja on siksi katsottava sopimuksen mukaisesti rangaistusta raskauttavaksi seikaksi.²⁹⁵ Erityisesti tämä raskauttava seikka on tuntunut saavan usein erityishuomion Istanbulin sopimuksen voimaansaattamista koskevissa arvioinneissa.²⁹⁶

Raskauttavien seikkojen kohdat f ja g keskittyvät sellaisiin väkivallan muotoihin, jotka sisältävät riskin väkivallan erityisen vakaville seurauksille, kuten uhrin kuolemalle. F-kohta viittaa fyysisiin väkivallan tekoihin, joissa käytetään erityisen raakaa väkivaltaa, kun taas g-

²⁸⁹ Ks. esim. Niemi LM 2015, s. 1032; Niemi – Kainulainen – Honkatukia 2017, s. 12.

²⁹⁰ Niemi – Verdu Sanmartin 2020, s. 88.

²⁹¹ Kainulainen – Niemi 2017, s. 145, 155.

²⁹² Istanbulin sopimuksen johdanto-osa; Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohdat 4, 27, 239.

²⁹³ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 144.

²⁹⁴ Grevio's Baseline Evaluation Report Serbia, kohta 203.

²⁹⁵ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 239.

²⁹⁶ Ks. esim. Grevio's Baseline Evaluation Report Finland, kohdat 186, 188; Grevio's Baseline Evaluation Report Netherlands, kohta 240; Grevio's Baseline Evaluation Report Serbia, kohta 205.

kohdassa korostetaan aseiden käytön erityistä moitittavuutta.²⁹⁷ Väkivallan fyysisten seurauksien ohella h-kohdassa korostetaan väkivallan aiheuttamaa pitkäkestoista psyykkistä kärsimystä.²⁹⁸

Istanbulin sopimuksen laatijat ovat halunneet 46 artiklalla varmistaa, että siinä listatut seikat ovat tuomareiden käytettävissä, kun he päättävät rangaistusta Istanbulin sopimuksen mukaisesti rangaistavista teoista, kuten fyysisestä väkivallasta. Tuomareilla tulee siten olla mahdollisuus soveltaa näitä seikkoja rangaistusta ankaroittavasti, mutta heillä ei ole tähän velvollisuutta. Muutoinkin artiklassa on haluttu taata valtioille riittävä harkintavalta ottaa toimeenpanossa huomioon kansalliset rangaistuksen mittaamista koskevat keskeiset periaatteet.²⁹⁹

Edelleen on huomioitava, ettei 46 artiklassa mainittua seikkaa tule ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa, mikäli kyseinen seikka muodostaa jo keskeisen osan tuomittavan rikoksen tunnusmerkistöä. Kyse on eräiden maiden lainsäädäntöön kirjatusta niin kutsutusta kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellosta. Esimerkiksi Suomessa kiellosta on katsottu olevan merkitystä erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa kyseinen seikka on jo kvalifioinut käsiteltävänä olevan rikoksen törkeäksi. Tällöin kvalifiointiperusteeksi katsottua seikkaa ei voida enää huomioida rangaistuksen mittaamisvaiheessa, ellei sen katsota esiintyvän teossa poikkeuksellisen korostuneena.³⁰⁰

Istanbulin sopimuksen rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset korostavat naiseen kohdistuneen väkivallan rangaistusarvoa. Tällainen ajattelu on haastavaa suomalaiselle humanille ja rationaalille kriminaalipolitiikalle, joka lähtökohtaisesti korostaa rangaistusten lieventämistä ja niiden käytön minimoimista.³⁰¹ Lisäksi Istanbulin sopimuksen rangaistuksen mittaamista koskevissa säännöksissä painotetaan rangaistuksen välttämättömyyttä korostavaa ajattelua.³⁰² Ajattelussa korostetaan uhrin asemaa ja katsotaan, että rangaistuksilla pystytään

²⁹⁷ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohdat 241-242. Ks. esim. henkeä uhkaavasta parisuhdeväkivallasta erotilanteessa Nikupeteri – Lappi – Lohiniva-Kerkelä – Kauppi – Laitinen Oikeus 2017.

²⁹⁸ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 243.

²⁹⁹ Ibid, kohta 235.

³⁰⁰ HE 44/2002 vp, s. 190.

³⁰¹ Kainulainen – Niemi 2017, s. 141.

³⁰² Englanniksi ”the end of impunity”. Ks. Grevio’s Baseline Evaluation Report Denmark, kohta 182; Grevio’s Baseline Evaluation Report Netherlands, kohta 240.

luomaan oikeutta uhreille. Rangaistusteorioista painotetaan erityisesti sovitusta. Rangaistuksen välttämättömyyttä korostava ajattelu on tyypillistä kansainväliselle oikeudelle, jossa se liittyy erityisesti kansainvälisten rikosten kollektiiviseen erityisluonteeseen. Näin se aiheuttaa sisäisiä haasteita tyypilliselle kansalliselle ajattelulle, jossa rangaistusteoreettisesti korostetaan usein ennaltaehkäisevyyttä, ja rangaistus nähdään ensisijaisesti yhteiskunnan ja tekijän välillä toteutettavana toimenä.³⁰³ On kuitenkin korostettava, etteivät tällaiset yhteensovittamiseen liittyvät haasteet poista sopimusvaltioiden täytäntöönpanovelvollisuuksia, kun kyse on Istanbulin sopimuksen 46 artiklan kaltaisista yksityiskohtaisista velvollisuuksista.³⁰⁴

4.2 Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat Suomessa

4.2.1 Voimaansaattaminen ja sen arviointiprosessi

Suomi osallistui aktiivisesti Istanbulin sopimuksen neuvotteluihin ja allekirjoitti sopimuksen ensimmäisten valtioiden joukossa 11.5.2011. Sopimuksen voimaansaattaminen Suomessa ei kuitenkaan ollut yhtä rivakkaa.³⁰⁵ Istanbulin sopimuksen voimaansaattamista käsiteltiin Suomessa ulkoasianministeriön vuonna 2011 asettamassa työryhmässä. Työryhmä antoi hallituksen esityksen muotoon laaditun mietintönsä lausuntokierrokselle maaliskuussa 2013.³⁰⁶ Lausuntokierrospalautteen perustella ulkoasiainministeriö viimeisteli muistiosta hallituksen esityksen (155/2014 vp), joka luovutettiin eduskunnalle syyskuussa 2014. Eduskunta hyväksyi Istanbulin sopimuksen ja siihen liittyvät vähäiset lakimuutokset helmikuussa 2015, minkä jälkeen Istanbulin sopimus (SopS 53/2015) tuli Suomessa lakina (375/2015) voimaan 1.8.2015 alkaen.

Sopimuksen voimaansaattamista koskevassa hallituksen esityksessä katsotaan, ettei 46 artikla edellytä Suomessa lainsäädäntömuutoksia. Hallituksen esityksessä huomautetaan, että pahoinpitely voidaan kvalifioida, mikäli siinä aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai siinä käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista

³⁰³ Pirjatanniemi LM 2007, s. 1092, 1195, 1100.

³⁰⁴ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 163.

³⁰⁵ Törmä – Pentikäinen 2016, s. 20; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 58.

³⁰⁶ Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö 2013.

välinettä. Edelleen kvalifioituihin tekemuotoihin liittyy kokonaisharkintaa, jonka yhteydessä hallituksen esityksen mukaan voidaan huomioida Istanbulin sopimuksessa raskauttavaksi katsottuja seikkoja. Lisäksi hallituksen esityksessä todetaan, etteivät Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat edellytä erityisten koventamisperusteiden säätämistä, vaan olennaista on se, että tuomareilla on mahdollisuus ottaa 46 artiklassa ilmenevät seikat huomioon rangaistusta määrätessään. Hallituksen esityksen mukaan tällainen mahdollisuus tuomareilla on rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen kautta, joka mahdollistaa tuomareille laajat vapaudet huomioida erinäisiä rangaistuksen mittaamiseen liittyviä seikkoja. Lisäksi rangaistuksen koventamisperusteista yksi kattaa nykyisellään tekijän aikaisemman rikollisuuden.³⁰⁷

Ulkoasiainministeriön Istanbulin sopimuksen voimaansaattamista koskeva mietintö sai osakseen paljon kritiikkiä sekä työryhmätyöskentelyyn osallistuneilta tahoilta että myöhemmin myös lausuntokierroksella.³⁰⁸ Voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintöön jätetyissä eriävissä mielipiteissä kritisoitiin sitä, ettei mietinnössä kyetty analysoimaan Suomen lainsäädännön puutteellisuuksia, saati esittämään niihin kohdistuvia lainsäädäntömuutoksia.³⁰⁹ Muun muassa työryhmän asiantuntijajäsenenä toiminut Merja Pentikäinen kritisoi eriävässä mielipiteessään työryhmämietintöä siitä, että useiden artiklojen osalta se kokoaa ainoastaan huomioita olemassa olevasta lainsäädännöstä. Ilman todellista analyysia artiklojen edellyttämistä täytäntöönpanotoimista työryhmämietinnössä on tultu useiden artiklojen osalta siihen johtopäätöksen, etteivät ne edellytä kansallisia lainsäädäntötoimia.³¹⁰ Vastaavanlainen

³⁰⁷ HE 155/2014 vp, s. 59-60.

³⁰⁸ Eriävät mielipiteet on julkaistu mietinnön liitteinä. Lausuntokierroksella annettuja lausuntoja ei ole kootusti ulkomministeriön toimesta julkaistu, mutta niistä on saatavilla ulkomministeriön laatima lyhyt lausuntotiivistelmä. Kritiikkiä annettiin muun muassa resurssoinnista, uhreille tarjottavista palveluista, perheväkivallan sovittelusta sekä raiskausrikosten tunnusmerkistöistä. Ks. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö 2013, liitteet s. 153-169; Lausuntotiivistelmä, Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö 28.3.2013.

³⁰⁹ Tällaista kritiikkiä antoivat eriävissä mielipiteissään Vähemmistövaltuutettu, Monika-Naiset Liitto ry, Amnesty International Suomen osasto sekä OTT Merja Pentikäinen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö 2013, liitteet s. 153-169.

³¹⁰ Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö 2013, liite, s. 168-169. Samanlainen kritiikki on jatkunut myös kirjallisuudessa. Ks. Kotanen Oikeus 2013, s. 337; Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 456; Törmä – Pentikäinen 2016, s. 34; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 58.

vaikutelma välittyä 46 artiklan osalta. Mietinnössä ja sitä lähes täydellisesti noudattavassa hallituksen esityksessä on ainoastaan listattu niitä seikkoja, jotka ovat jo Suomen lainsäädännön mukaisesti huomioitavissa rangaistusta mitattaessa. Kyseisiä säännöksiä pidetään riittävinä Istanbulin sopimuksen tavoitteiden toteuttamiseksi.

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä, lyhyemmin Grevio, seuraa Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa sopimusvaltioissa (66 artikla). Grevio suorittaa maakohtaista täytäntöönpanon arviointia, joka perustuu pääasiallisesti raportointiin. Maakohtaisessa arvioinnissa sopimusosapuolet toimittavat Grevion käsiteltäväksi Grevion laatimaan kyselyyn perustuvan raportin Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanotoimista. Sopimusosapuolet sitoutuvat osaltaan vastaamaan Grevion kyselyyn sekä muihin Grevion tietopyyntöihin. Valtioilta saatavan tiedon lisäksi Grevio voi hankkia lisätietoa muun muassa järjestöiltä tai kansainvälisiltä elimiltä. Se voi myös järjestää maavierailuja sopimusvaltioihin, mikäli muilla keinoin saavutettavat tiedot eivät ole toimeenpanon arvioinnin kannalta riittäviä. Saamiensa tietojen perusteella Grevio koostaa oman raporttinsa, joka sisältää arvioinnin Istanbulin sopimuksen määräysten täytäntöönpanosta sekä ehdotuksia havaittujen ongelmakohtien kitkemiseksi (68 artikla).³¹¹

Tällä hetkellä on käynnissä Grevion ensimmäinen täytäntöönpanon arviointikierros. Suomen osalta arviointikierros alkoi, kun Grevio lokakuussa 2017 toimitti Suomelle täytäntöönpanoa koskevan kyselynsä. Suomi toimitti oman raporttinsa Greviolle toukokuussa 2018. Myös muutamat kansalaisjärjestöt, kuten Amnesty International, antoivat Greviolle omat Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa Suomessa arvioivat raporttinsa. Näiden lisäksi Grevio toteutti myös useamman päivän maavierailun Suomeen syys-lokakuussa 2018.³¹² Grevio antoi oman Suomea koskevan raporttinsa syyskuussa 2019.

Arviointikierroksella Suomen hallituksen Greviolle antama Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa koskeva raportti antaa joitain täydentäviä näkökulmia 46 artiklan soveltamisesta Suomessa. Raportissa mainitaan, että a-kohdan perhe- ja muuta vastaavaa väkivaltaa koskeva seikka sekä c-kohdan uhrin haavoittuvuutta koskeva seikka voidaan huomioida rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen välityksellä rangaistusta

³¹¹ Tarkemmat menettelytavat Grevion arviointikierroksien osalta on määritetty Grevion menettelysäännöissä. Grevio's Rules of Procedure, Rules 28-44.

³¹² Grevio's Baseline Evaluation Report Finland 2019, s. 9.

raskauttavasti.³¹³ Myös d-kohdassa tarkoitettun lapsen läsnäolon katsotaan olevan huomioitavissa yleisperiaatteen välityksellä, sillä rikoksen julkisuus voi ainakin joissain rikostyypeissä, kuten raiskauksessa, lisätä rikoksen vahingollisuutta.³¹⁴ Raportissa raskauttavien seikkojen b-kohdan toistuvuuden sekä i-kohdan aiempien tuomioiden katsotaan molempien sisältyvän aiempaa rikollisuutta koskevaan koventamisperusteeseen. F-kohdan tarkoittaman erityisen raa'an väkivallan ja g-kohdan tarkoittaman aseiden käytön taas katsotaan molempien lukeutuvan törkeän pahoinpitelyn kvalifointiperusteisiin. Myös raskauttavien seikkojen h-kohdan tarkoittaman vakavan ruumiillisen tai henkisen haitan katsotaan sisältyvän kvalifointiperusteisiin, mutta ne ovat raportin mukaan otettavissa huomioon myös rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen välityksellä.³¹⁵

Grevio korosti omassa Suomea koskevassa raportissaan, ettei rikoslain koventamisperusteisiin sisälly kaikkia 46 artiklassa listattuja seikkoja. Grevio kuitenkin huomioi, että tuomareilla on periaatteessa rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen myötä harkintavaltaa ottaa huomioon erinäisiä rangaistusta ankaroittavia ja lieventäviä seikkoja. Grevio tosin mainitsi olevan epäselvää, miten hyvin raskauttavia seikkoja todellisuudessa huomioidaan tuomareiden harkintavallan puitteissa. Grevio oli myös huolissaan sen tietoon tulleista havainnoista, joiden mukaan suomalaisissa tuomioistuimissa tuntemattomien tekemää väkivaltaa pidettäisiin usein tuttujen tekemää väkivaltaa vakavampana.³¹⁶ Tällainen tulkinta oli Grevion mukaan Istanbulin sopimuksen vastainen. Sopimuksen 46 artiklan osalta Grevio suositteli tarvittavien toimenpiteiden suorittamista kaikkien raskauttavien seikkojen huomioimiseksi tuomioistuimissa. Erityisesti se mainitsi lapsen läsnäoloa koskevan raskauttavan seikan.³¹⁷

³¹³ Raportissa puhutaan tässä yhteydessä raskauttavien seikkojen b-kohdasta, mutta asiayhteyden perusteella arvioituna tässä yhteydessä on viitattu c-kohtaan b-kohdan sijaan. Ks. Baseline report by the Government of Finland, kohta 371. Tätä perusteltiin erityisesti rikoslain esitöillä, joiden mukaisesti uhrin avuttomuus ja kyvyttömyys puolustaa itseään sekä uhrin riippuvuuden ja epäitsenäisyyden ilmeinen hyväksikäyttö ja teon kohdistaminen alistamissuhteessa olevaan henkilöön koventavat rangaistusta. Ks. myös HE 78/2010 vp, s. 7.

³¹⁴ Grevio's Baseline Evaluation Report Finland 2019, kohta 374. Tätä perustellaan Tapio Lappi-Seppälän väitöskirjassa esitetyillä näkemyksillä, joiden mukaisesti julkisella paikalla tehty raiskaus aiheuttaa uhrille enemmän häpeää ja kärsimystä. Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 358-359.

³¹⁵ Baseline report by the Government of Finland, kohta 372, 374, 376-377.

³¹⁶ Huomio perustuu Amnesty Internationalin antamaan lausuntoon. Ks. Amnesty International 2018, s. 8. Ks. myös tutkielman luku 2.1.

³¹⁷ Grevio's Baseline Evaluation Report Finland 2019, kohdat 186-188.

Grevio huomautti omassa Suomea koskevassa raportissaan, että yleissopimuksen 45 artiklan mukaisesti rangaistavaksi säädettävistä teoista tulisi voida määrätä tehokkaat, oikeasuhteiset ja varoittavat seuraamukset niiden vakavuuden mukaan. Grevio katsoi suomalaisen oikeuskäytännön osoittavan, että perheväkivallasta määrättävät rangaistukset ovat pysyneet rangaistusasteikon alapäässä.³¹⁸ Grevio otti huomioon sen, että sopimusvaltioissa on tehty toisistaan eroavia kriminaalipoliittisia valintoja, mutta katsoi silti, että lievät rangaistukset viestivät sekä yhteiskunnalle että rikosentekijöille ja uhreille, ettei naisiin kohdistuvaa väkivaltaa oteta vakavasti. Näin ollen se suositteli vahvasti, että Suomessa taattaisiin tehokkaat, oikeasuhteiset ja varoittavat seuraamukset naisiin kohdistuvasta väkivallasta.³¹⁹ Grevio myös moitti raportissaan Suomea puutteellisesta sukupuolinäkökulmasta. Rikoslain korostunut sukupuolineutraalius on aiheuttanut Grevion mukaan sen, ettei Suomessa kiinnitetä riittävästi huomiota siihen, millaisia erityispiirteitä naisiin kohdistuvassa väkivallassa on.³²⁰

Nykyisessä Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelmassa ei pohdita sanallakaan tarpeellisia toimenpiteitä sopimuksen 46 artiklan raskauttavien seikkojen toimeenpanemiseksi tai rangaistusten ankaroittamiseksi parisuhdeväkivaltatapauksissa.³²¹ Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma on myös nimenomaisesti sitoutunut Istanbulin sopimuksen implementoinnin ja valvonnan vahvistamiseen.³²² Siinäkään ei kuitenkaan huomioida tarvetta muutoksille raskauttavien seikkojen tai parisuhdeväkivallasta tuomittavien rangaistusten osalta. Raskauttavien seikkojen soveltaminen on siten jätetty pitkälti törkeän pahoinpitelyn kokonaisarvioinnin sekä lopulta rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen mukaisen teon moitittavuusarvioinnin varaan.

4.2.2 Korkeimman oikeuden kannanotot raskauttavien seikkojen soveltamisesta

Istanbulin sopimuksen myötä Suomessa ei ryhdytty nimenomaisiin lainsäädäntömuutoksiin rangaistuksen mittaamista koskevien säännösten osalta. Tämä aiheutti hämmennystä sen

³¹⁸ Ibid, kohta 183. Ks. myös Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 458-459; Törmä – Pentikäinen 2016, s. 39; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 62.

³¹⁹ Grevio's Baseline Evaluation Report Finland 2019, kohta 185.

³²⁰ Ibid, kohta 256. Ks. myös Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 66.

³²¹ Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2021.

³²² Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, s. 60, 71.

suhteen, oliko sopimuksen ratifioimisen myötä suhtautuminen parisuhdeväkivallasta tuomittaviin rangaistuksiin ankaroitunut.³²³ Sopimuksen toimeenpanovaiheessa raskauttavien seikkojen soveltaminen jätettiin pitkälti tuomioistuinten varaan, joten vastuu tästä harkinnasta oli tuomioistuinten harteilla.³²⁴ Pitkään Istanbulin sopimuksen raskauttaviin seikkoihin viittaavaa oikeuskäytäntöä ei muutamia alempien oikeusasteiden tekemiä poikkeuksia lukuun ottamatta kuitenkaan ollut.³²⁵

Grevion vuoden 2019 syksyllä antama Suomea koskeva arviointiraportti näytti tuottavan tuomioistuimille paineita huomioida Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat rangaistuksia ankaroittavasti. Vaikuttaa siltä, että alemmat oikeusasteet ovat raportin jälkeen alkaneet aktiivisemmin viitata Istanbulin sopimuksen raskauttaviin seikkoihin mitatessaan rangaistuksia pahoinpitelyistä.³²⁶ Alempien oikeusasteiden ratkaisukäytännössä on kuitenkin ilmennyt vaihtelevia tulkintoja siitä, tuleeko Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat huomioida yleisinä rangaistuksen mittaamisperusteina vai lisäävätkö ne koventamisperusteiden lailla rangaistukseen erikseen ilmaistun korotuksen.³²⁷ Ennen korkeimman oikeuden asiaan liittyviä kannanottoja kysymys raskauttavien seikkojen kansallisesta vaikutustavasta on siten ollut epäselvä.

Ratkaisussa KKO 2020:20 on kyse A:n entiseen puolisoonsa kohdistamasta pahoinpitelystä sekä 13 muusta rikoksesta. Pahoinpitelyssä on kyse tapahtumasta, jossa A oli yrittänyt tunkeutua entisen avopuolisonsa asuntoon ikkunasta, ja kun tämä oli yrittänyt paeta, A oli tarttunut tätä hiuksista ja lyönyt veitsellä vatsaan. Uhri oli saanut veitsen iskusta vaikean ja hengenvaarallisen leikkaushoitoa vaatineen vamman. Ratkaisusta ilmenee, että A:n syyksi on samalla tuomiolla luettu myös aiemmin tapahtuneet, samaan entiseen avopuolisoonsa kohdistuneet törkeä kotirauhan rikkominen ja laitton uhkaus, joissa A oli teräaseella varustautuneena uhannut tätä tappamisella. Muut 11 rikosta eivät ilmene ratkaisuselosteesta,

³²³ Kemppinen – Tapani LM 2020, s. 1053.

³²⁴ Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö 2013, s. 77; HE 155/2014 vp, s. 60.

³²⁵ Esim. VaaHO 2016:7; VaaHO 2017:10.

³²⁶ Ks. esim. Edilex uutiset 2019; Edilex uutiset 2020a; Edilex uutiset 2020b. Suomi on tyypillisesti ollut maa, jossa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan on kiinnitetty huomiota lähinnä kansainväliseltä tasolta tulevasta painostuksesta johtuen. Ks. Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 456.

³²⁷ Kemppinen – Tapani LM 2020, s. 1056.

mutta myös ne ovat olleet ilmeisen vakavia, sillä käräjäoikeuden mukaan niistä viidestä olisi erikseen arvioituna seurannut vankeusrangaistus.

Ratkaisussaan korkein oikeus huomioi, että Istanbulin sopimuksen 46 artiklan a-kohta edellyttää, että rangaistuksen mittaamisessa voidaan ottaa huomioon raskauttavana seikkana rikoksen kohdistuminen entiseen tai nykyiseen puolisoon tai kumppaniin. Koventamisperusteissa tai muuallakaan rikoslaissa ei kuitenkaan ole sellaista säännöstä, jonka mukaan tämä olisi rangaistuksen ankaroittamisperuste. Korkein oikeus huomioi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellyttävän, että rangaistuksen tai muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin. Näin ollen kansainväliset yleissopimuksen eivät ole suoraan sovellettavissa rangaistuksen mittaamisessa vastaajan vahingoksi. Myös Istanbulin sopimuksen 46 artikla edellyttää sanamuotonsa mukaisesti kansallisia lainsäädäntötoimia raskauttavien seikkojen toimeenpanemiseksi, jolloin myöskään sopimus itsessään ei korkeimman oikeuden mukaan mahdollista raskauttavien seikkojen suoraa soveltamista kansallisesti.³²⁸

Istanbulin sopimuksen voimaansaattamista koskevassa hallituksen esityksessä tehdyn tulkinnan mukaisesti sopimuksen 46 artiklan ei katsottu edellyttävän koventamisperusteiden säätämistä. Olennaista katsottiin olevan, että tuomareilla olisi mahdollisuus ottaa sopimuksessa listatut raskauttavat seikat huomioon rangaistusta määrätessään. Tämä tavoite katsottiin saavutettavan rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatetta soveltamalla. Korkein oikeus huomautti katsoneensa ratkaisukäytännössään jo useasti aiemmin, että perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksissa, joissa tekijä ja uhri eivät ole tasavertaisessa asemassa vaan uhri on erityisen suojelun tarpeessa, teon vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekijän syyllisyyden aste puoltavat rangaistuksen mittaamista yleistä oikeuskäytäntöä ankarammaksi.³²⁹ Niinpä korkein oikeus katsoi myös käsiteltävänä olevassa tapauksessa, että teon luonne erityisen vakavana ja vaarallisena lähisuhdeväkivaltana oli otettavissa huomioon rangaistusta ankaroittavana seikkana rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen kautta.³³⁰ Tämä tarkoitti

³²⁸ KKO 2020:20, kohdat 7, 10, 12-13.

³²⁹ Korkein oikeus viittasi seuraaviin ratkaisuihin: KKO 2002:2, KKO 2012:9, kohta 6 ja KKO 2018:22, kohta 16. Ks. KKO 2020:20, kohta 8. Ks. myös KKO 2021:20, kohta 8; KKO 2021:54, kohta 24. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2020:20 on kuitenkin ensimmäinen ratkaisusta, joka on koskenut fyysisistä parisuhdeväkivaltaa.

³³⁰ KKO 2020:20, kohdat 8, 11 ja 14-15. Korkein oikeus viittasi myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön, jossa on kiinnitetty huomiota perhe- ja lähisuhdeväkivallan vahingollisuuteen sekä valtion

käytännössä sitä, ettei teon luonne lähisuhdeväkivaltana tuottanut konkreettista tuomioistuimen ilmoittamaa lisäystä rangaistukseen, vaan normaalirangaistusajattelun mukaisesti rangaistus mitattiin lähtökohtaisesti tyypillistä oikeuskäytäntöä ankarammaksi.³³¹

Ratkaisussa on kiinnostavaa se, että mitatessaan konkreettisesti rangaistusta pahoinpitelystä, korkein oikeus toi esille samassa tuomiossa syyksi luetut muut samaan asianomistajaan kohdistuneet rikokset. Korkein oikeus katsoi, että pahoinpitelyrikokseen liittyi näiden myötä teon vahingollisuutta ja vaarallisuutta selvästi lisääviä lähisuhdeväkivaltaan liittyviä piirteitä ja jossakin määrin myös harkintaa.³³² Se ei todennut, että nämä rikokset olisivat vaikuttaneet pahoinpitelystä mitattuun rangaistukseen aiempaa rikollisuutta koskevan koventamisperusteen kautta. Sen sijaan tuomalla esiin kyseiset rikokset korkein oikeus vaikutti havainnollistavan teon luonnetta jatkuvan ja vakavan lähisuhdeväkivallan kontekstissa.³³³ Ottamalla huomioon parisuhdeväkivallan toistuvuuden teon moitittavuutta lisäävänä tekijänä ratkaisu vaikuttaa laajentavan pistemäistä teon tulkintakontekstia. Feministisen tekorikosoikeuteen kohdistuvan kritiikin näkökulmasta tämä olisi merkittävä parannus.³³⁴ Tällainen tulkinta ei toisaalta ole myöskään esteenä sille, etteikö yksittäisestä parisuhdeväkivallan teosta voitaisi yhtä lailla mitata ankarampi rangaistus.³³⁵ Huomionarvoista on, että Istanbulin sopimuksen raskauttavien seikkojen b-kohta ottaa myös rangaistusta raskauttavana tekijänä huomioon rikosten toistuvuuden. Korkein oikeus ei kuitenkaan viitannut tämän osalta Istanbulin sopimuksen raskauttaviin seikkoihin.

Oikeuskäytännön anonyymilla kirjoitustavalla tavataan häivyttää rikoksen osapuolet sekä heidän henkilökohtaiset ominaisuutensa, kuten sukupuoli.³³⁶ Myöskään tästä korkeimman oikeuden ratkaisuselosteesta ei ole luettavissa tekijän tai uhrin sukupuolta. Teonkuvauksessa jotain osapuolten ominaisuuksista paljastaa ainoastaan se, että tekijä on vetänyt uhriaan

velvollisuuteen suojella tehokkaasti, myös rikosoikeudellisin keinoin, haavoittuvassa asemassa olevia perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreja. Ks. KKO 2020:20, kohta 9.

³³¹ Kempainen – Tapani LM 2020, s. 1056.

³³² KKO 2020:20, kohta 20.

³³³ Kempainen – Tapani LM 2020, s. 1056.

³³⁴ Ks. kritiikistä Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 94; Hong LM 2017, s. 371; Alaattinoğlu – Niemi 2019, s. 122; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 8, 10.

³³⁵ Kempainen – Tapani LM 2020, s. 1056.

³³⁶ Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 12-13.

hiuksista.³³⁷ Lähinnä uhrin pitkät hiukset ovat ainoa sellainen seikka, jonka perusteella voisi syntyä jonkinlainen stereotyyppinen ajatus uhrista naisoletettuna.

Korkein oikeus koki ratkaisussaan jostain syystä tarpeellisenä korostaa erikseen sitä, ettei pari- ja lähisuhteeseen liittyvinä tekoina tule pitää ainoastaan miehen naiseen kohdistamia rikoksia. Korkein oikeus myös totesi rikoslain sukupuolineutraaliuden olevan periaatteena yhteensopiva Istanbulin sopimuksen tavoitteiden kanssa.³³⁸ Näiden huomioiden valossa voisi olettaa, että tapauksen tekijä ei välttämättä olisi mies tai uhri nainen. Mikäli osapuolten sukupuolet eivät poikkea tyypillisenä pidetystä parisuhdeväkivaltatapauksesta, korkeimman oikeuden sukupuolineutraaliutta koskevat maininnat tuntuvat ainakin hyvin tarpeettomilta. Yhtäältä Istanbulin sopimus sallii sopimuksen soveltamisen kaikkiin perheväkivallan uhreihin, ja toisaalta on korostetun selvää, että Suomessa sopimuksen perheväkivaltaa koskevia säännöksiä sovelletaan sukupuolineutraalisti.³³⁹ Korkein oikeus tuntuu maininnallaan tällöin lähinnä alleviivaavan sitä, ettei rikosoikeudellisessa arvioinnissa tulisi antaa merkitystä sille, että parisuhdeväkivalta on voittopuolisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Tämä olisi vastoin Istanbulin sopimusta, joka korostaa naisnäkökulmaa sopimuksen soveltamisessa. Grevio on myös suoraan kritisoinut Suomea sukupuolinäkökulman puutteellisesta huomioimisesta.³⁴⁰

Korkein oikeus on vuoden 2020 ratkaisunsa jälkeen ottanut kantaa Istanbulin sopimuksen 46 artiklan soveltamiseen myös ratkaisussaan KKO 2021:20. Ratkaisu koskee törkeää pahoinpitelyä, jossa mies oli lyönyt ja potkinut raskaana ollutta kumppaniaan vatsaan aiheuttaakseen tälle joko keskenmenon tai pakottaakseen hänet suostumaan raskaudenkeskeytykseen.

Korkein oikeus otti ratkaisussaan huomioon sen, että kyse oli lähisuhdeväkivallasta, joka sen ratkaisukäytännön mukaan oli otettava huomioon rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen välityksellä osoituksena tekijän suuremmasta syyllisyydestä.³⁴¹ Se ei enää viitannut perhe- ja

³³⁷ KKO 2020:20, kohta 16.

³³⁸ Ibid, kohta 14.

³³⁹ Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2021, s. 11. Ks. myös HE 78/2010 vp, s. 10.

³⁴⁰ Grevio's Baseline Evaluation Report Finland 2019, kohta 256.

³⁴¹ KKO 2021:20, kohta 8. Korkein oikeus viittasi myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön, jossa on kiinnitetty huomiota perhe- ja lähisuhdeväkivallan vahingollisuuteen sekä valtion velvollisuuteen suojella tehokkaasti haavoittuvassa asemassa olevia perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreja. Ks. KKO 2021:20, kohta 9.

lähisuhdeväkivallan osalta Istanbulin sopimukseen, kuten se oli tehnyt vuoden 2020 ratkaisussa. Korkein oikeus jatkoi toteamalla, ettei tässä tapauksessa ollut kyse pelkästään väkivallan voimakkuudesta ja siitä aiheutuneista seurauksista, vaan tavallista enemmän myös tekijän motiivista ja siitä julmuudesta, jota hänen tekonsa osoitti. Tekijä ei ollut pelkästään rikkonut kumppaninsa henkilökohtaista koskemattomuutta, vaan myös itsemääräämisoikeutta pyrkimällä vaikuttamaan kumppaninsa haluun jatkaa raskauttaan. Korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan pyrkimys päättää naisen raskaus väkisin tai pakottaa hänet suostumaan raskaudenkeskeytykseen on sellainen rangaistusta ankaroittava motiiviperuste, johon viitataan teon vaikuttamina rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteessa.³⁴²

Korkein oikeus haki tukea ratkaisulleen rikoslain rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatetta koskevista esitöistä. Korkein oikeus totesi, että rikoksen tekotapaa määrittävien piirteiden kuten uhrin avuttomuuden ja haavoittuvuuden sekä tekotavan raakuuden ja julmuuden merkitys määräytyvät rangaistuksen mittaamisessa sen mukaan, mitä ne kertovat teon vahingollisuudesta ja vaarallisuudesta tai tekijän syyllisyydestä. Korkeimman oikeuden mukaan teko oli tässä tapauksessa osoittanut erityistä julmuutta. Korkein oikeus katsoi tekijän raskaana olevan kumppanin olleen puolustuskyvyttömässä tilassa maatessaan lattialla yrittäen suojata vatsaansa lyönneiltä ja potkuilta. Korkein oikeus huomioi, että rikos oli näin ollen kohdistunut tekijän kumppaniin myös Istanbulin sopimuksen 46 artiklan c-kohdan tarkoittamalla tavalla.³⁴³ Kyseisen kohdan mukaisesti se, että rikos on kohdistettu henkilöön, jonka erityiset seikat ovat tehneet haavoittuvaksi, on peruste rangaistuksen raskauttamiselle. Istanbulin sopimuksessa tällaisena haavoittavana seikkana katsotaan muun muassa raskaana oleminen.³⁴⁴ Korkein oikeus satoi perustelunsa rikoslain rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen ja totesi, että asiassa annettava rangaistus oli sen puitteissa tuomittava yleistä ratkaisukäytäntöä ankarammaksi.³⁴⁵

Korkeimmassa oikeudessa oli enää kyse rangaistuksen mittaamisesta, eikä siellä näin ollen arvioitu, oliko tapauksessa kyse törkeäksi luokiteltavasta pahoinpitelystä. Hovioikeus oli

³⁴² KKO 2021:20, kohdat 14, 18-19.

³⁴³ Ibid, kohta 20. Ks. myös HE 44/2002 vp, s. 189-190.

³⁴⁴ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohdat 87, 238.

³⁴⁵ KKO 2021:20, kohdat 23-24.

soveltanut tapauksessa raakaa ja julmaa tekotapaa koskevaa kvalifiointiperustetta, sillä tekijä oli kohdistanut voimakasta ja määrätietoista väkivaltaa vahingoittunutta ja avutonta kumppaniaan kohtaan, mikä oli myös aiheuttanut hengenvaaran sekä uhrille että sikiölle. Hovioikeus oli katsonut teon kokonaisuutena arvostellen törkeäksi, sillä tekijä oli pyrkinyt aiheuttamaan puolisolleen keskenmenon ja oli jatkanut väkivaltaa siihen asti, kunnes puoliso oli luvannut tehdä abortin. Korkein oikeus huomioi ratkaisussaan, että ne seikat, joiden perusteella rangaistus oli yleisperiaatteen puitteissa mitattava yleistä ratkaisukäytäntöä ankarammaksi, olivat osin päällekkäisiä niiden seikkojen kanssa, jotka olivat hovioikeudessa kvalifioineet teon törkeäksi. Tämä seikka oli otettava rangaistuksen mittaamisessa huomioon rangaistusta alentavasti.³⁴⁶ Kyse on kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellosta, joka on ilmaistu myös Istanbulin sopimuksen 46 artiklassa. Korkein oikeus ei tosin ottanut näiltä osin kantaa Istanbulin sopimukseen, vaan ainoastaan rikoslain esitöihin, joissa kyseiseen periaatteeseen myös viitataan.³⁴⁷

Ratkaisuselosteesta ei käy ilmi, oliko hovioikeus viitannut pahoinpitelyn törkeysarvioinnissa Istanbulin sopimukseen. Rikoslain esitöiden mukaan pahoinpitelyn kvalifiointiperusteena erityisen raakana ja julmana tekotapana voidaan katsoa puolustuskyvyttömään kohdistunut pahoinpitely.³⁴⁸ Lisäksi Istanbulin sopimuksen voimaansaattamisen yhteydessä omaksuttiin näkemys, että Istanbulin sopimuksen raskauttavia seikkoja olisi mahdollista ottaa huomioon törkeään pahoinpitelyyn liittyvässä kokonaisharkinnassa.³⁴⁹ Hovioikeuden pahoinpitelyn törkeysarvioinnissa huomioimia uhrin puolustuskyvyttömyyteen liittyviä seikkoja yhdistettiin korkeimmassa oikeudessa raskauttavien seikkojen c-kohtaan.³⁵⁰ Tällöin raskauttavien seikkojen c-kohdan huomioima haavoittuvuus lienee vähintäänkin jossain määrin huomioitavissa myös pahoinpitelyn kvalifioinnissa. Korkein oikeus ei kuitenkaan toistaiseksi ole ottanut kantaa raskauttavien seikkojen huomioimiseen osana pahoinpitelyn törkeysarviointia.

³⁴⁶ Ibid, kohta 2, 24.

³⁴⁷ HE 44/2002 vp, s. 190; KKO 2021:20, kohta 21.

³⁴⁸ HE 94/1993 vp, s. 96.

³⁴⁹ HE 155/2014 vp, s. 60.

³⁵⁰ KKO 2021:20, kohta 20.

4.2.3 Raskauttavat seikat rikoslaissa

Istanbulin sopimuksen voimaansaattamista valmistellut työryhmä käytännössä katsoi, että Suomen rikoslaki vastasi riittäväällä tavalla Istanbulin sopimuksen vaatimuksiin rangaistusta raskauttavien seikkojen osalta. Ensinnäkin Istanbulin sopimuksen voimaansaattamisen yhteydessä tuotiin esille, että törkeän pahoinpitelyn kvalifiointiperusteissa on huomioitu vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan aiheuttaminen toiselle.³⁵¹ Tätä on verrattu raskauttavien seikkojen h-kohtaan, jonka mukaisesti raskauttava seikkana on voitava ottaa huomioon se, että rikoksesta on aiheutunut uhrille vakavaa ruumiillista tai henkistä haittaa. Raskauttavien seikkojen h-kohdalla on ruumiillisten seurausten ohella haluttu korostaa erityisesti väkivallan pitkäkestoisia henkisiä seurauksia.³⁵² Vaikuttaa epätodennäköiseltä, että pahoinpitelyn henkiset seuraukset muodostaisivat lainkohdan tarkoittaman vakavan sairauden, saati hengenvaarallisen tilan. Pahoinpitelyn ja psyykkisen terveyden vahingoittumisen välisen syy-yhteyden osoittaminen voi myös olla haastavaa.³⁵³

Toiseksi voimaansaattamisen yhteydessä korostettiin, että pahoinpitelyn kvalifiointiperusteissa on huomioitavissa ampuma- tai teräaseen taikka muun niihin rinnastettavan hengenvaarallisen välineen käyttäminen.³⁵⁴ Tämä kvalifiointiperuste vertautui raskauttavien seikkojen g-kohtaan, jonka mukaisesti raskauttavana seikkana on voitava ottaa kansallisesti huomioon se, että rikos on tehty käyttämällä asetta tai uhkaamalla aseella. Kvalifiointiperusteissa huomioidaan kuitenkin ainoastaan ampuma- ja teräaseet sekä niihin rinnastettavat välineet. Kohtaa on tulkittu erittäin tiukasti, eikä korkein oikeus ole katsonut esimerkiksi lyömäaseita ampuma- ja teräaseisiin rinnasteiseksi hengenvaarallisiksi välineiksi.³⁵⁵ Istanbulin sopimuksessa erottelua eri aseiden välillä ei tehdä, joten on mahdollista, että sitä on tarkoitettu tulkittavaksi pahoinpitelyn kvalifiointiperusteita laajemmin. Lisäksi raskauttavien seikkojen g-kohta kattaa myös aseella uhkaamisen, jota ei sellaisenaan ole huomioitu pahoinpitelyn törkeäksi tekevissä

³⁵¹ HE 155/2014 vp, s. 59-60.

³⁵² Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 243.

³⁵³ Ks. henkisen pahoinpitelyn ja terveyden vahingoittumisen välisen syy-yhteyden osoittamisen haasteista Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 86.

³⁵⁴ HE 155/2014 vp, s. 60.

³⁵⁵ KKO 1996:65, KKO 2021:57, kohdat 16-17.

perusteissa. Aseella uhkaaminen voi kuitenkin täyttää laittoman uhkauksen tunnusmerkistön (RL 25:7, 578/1995).

Rikoslaki listaa yhtenä pahoinpitelyn kvalifiointiperusteena rikoksen tekemisen erityisen raa'alla ja julmalla tavalla. Rikoksen tekeminen erityisen raa'alla tavalla on rinnastettavissa raskauttavien seikkojen f-kohtaan. F-kohdan mukaan rangaistusta raskauttavana seikkana on voitava ottaa huomioon se, että ennen rikosta tai sen yhteydessä on käytetty erityisen raakaa väkivaltaa. On todettava, että rikoslaki huomioi vain rikoksen tekemisen raa'alla tavalla, eikä se ota raskauttavan seikan lailla kantaa ennen rikosta sattuneisiin tapahtumiin, elleivät ne ole yhteydessä itse rikokseen. Suomalaiselle rikosoikeudelle rikoksen historiallisen kontekstin huomioiminen on perinteisesti ollut haastavaa.³⁵⁶

Rikoslain esityöt ja toisaalta myös korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2021:20 puoltavat sitä, että raskauttavien seikkojen c-kohta olisi osin huomioitavissa kvalifiointiperusteen julmassa tekotavassa.³⁵⁷ Raskauttavien seikkojen c-kohta koskee rikoksen kohdistumista henkilöön, jonka erityiset seikat ovat tehneet haavoittuvaksi. On huomioitava, että lainvalmistelutöiden käyttämällä termillä ”puolustuskyvyttömyys” vaikuttaa kuitenkin olevan merkitysero suhteessa Istanbulin sopimuksen tarkoittamaan haavoittuvuuteen. Istanbulin sopimuksen haavoittavana pitämät seikat, kuten vähemmistötausta, transsukupuolisuus tai raskaana oleminen, eivät itsessään tee henkilöstä puolustuskyvyttöä.³⁵⁸ Näin ollen uhrin haavoittuvuus ei välttämättä kaikessa laajuudessaan ole huomioitavissa pahoinpitelyn julmana tekotapana. Muutoinkin oikeuskirjallisuudessa on katsottu ongelmalliseksi se, että uhrin haavoittuvuutta ei huomioida itsessään, vaan uhri nähdään vain osana tekemisen tapaa.³⁵⁹ Siten Istanbulin sopimuksen merkittävänä lisäarvona on pidetty uhriin liittyvien seikkojen huomioimista rangaistusta raskauttavissa seikoissa.³⁶⁰

³⁵⁶ Hong LM 2017, s. 381-382; Alaattinoğlu – Niemi 2021, s. 10.

³⁵⁷ HE 94/1993 vp, s. 96. Ks. myös tutkielman luku 4.2.2.

³⁵⁸ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohdat 87, 120, 238.

³⁵⁹ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 102; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 233; Kainulainen – Niemi 2017, s. 145.

³⁶⁰ Niemi – Verdu Sanmartin 2020, s. 88.

Istanbulin sopimuksen voimaansaattamisen yhteydessä omaksuttiin näkemys, jonka mukaisesti Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat oli mahdollista ottaa huomioon osana törkeän pahoinpitelyn kokonaisarviointia.³⁶¹ Korkein oikeus ei ole ottanut kantaa Istanbulin sopimuksen raskauttavien seikkojen soveltamiseen pahoinpitelyn törkeysarvioinnissa, vaan ainoastaan rangaistuksen mittaamisessa. Sen sijaan ainakin Vaasan hovioikeus on huomionut, että ”asetta käyttämällä tai sillä uhkaamalla tehdyn rikoksen kohdistuminen entiseen kumppaniin voidaan ottaa raskauttavana seikkana huomioon” pahoinpitelyn kokonaisarvioinnissa.³⁶² Vaasan hovioikeus näyttää siten viittanneen raskauttavien seikkojen a- ja g-kohtaan osana törkeän pahoinpitelyn kokonaisarviointia. Ainakin Istanbulin sopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän näkökulmasta myös muut seikat ovat huomioitavissa kokonaisarvioinnissa. Kvalifiointiin liittyvän kokonaisharkinnan osalta on kuitenkin korostettava sitä, ettei kokonaisharkinta tule tehtäväksi, ellei jokin kvalifiointiperusteista täyty. Pahoinpitelyn kvalifiointiperusteet soveltuvat vain harvoin parisuhdeväkivaltatapauksiin, jolloin kokonaisarvioinnin rooli jäänee raskauttavien seikkojen osalta pieneksi.

Koventamisperusteissa raskauttavista seikoista on löydettävissä suoraan ainoastaan i-kohta eli se, että rikoksentekijä on aiemmin tuomittu samanlaisesta rikoksesta.³⁶³ Rikoslain koventamisperusteissa tämä on ilmaistu tekijän aikaisempaa rikollisuutena, mutta kyse on käytännössä siinäkin ollut tuomituista rangaistuksista.³⁶⁴ Näin ollen raskauttavien seikkojen b-kohdassa mainittu rikosten toistuvuus, joka ei i-kohdan lailla edellytä aiemmista rikoksista tuomittuja rangaistuksia, ei näytä tulevan huomioiduksi aiempaa rikollisuutta koskevan koventamisperusteen kautta.³⁶⁵ Käytännön ongelmana on ollut, ettei parisuhdeväkivallan toistuvuus tule viranomaisten tietoisuuteen, eikä sitä aktiivisesti heidän toimestaan myöskään selvitetä.³⁶⁶ Tuomioistuinten tietoon tulevat yleisesti ottaen ainoastaan aiemmin tuomitut

³⁶¹ HE 155/2014 vp, s. 60.

³⁶² VaaHO 2017:10.

³⁶³ Ks. myös Kimpimäki LM 2020, s. 343.

³⁶⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 375-377.

³⁶⁵ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohdat 237, 244.

³⁶⁶ Kainulainen – Niemi 2017, s. 140, 143; Alaattinoğlu – Kainulainen – Niemi, s. 117.

rangaistukset, ja niistäkin pääsääntöisesti vain vankeusrangaistukset. Parisuhdeväkivallasta tuomittavat rangaistukset ovat valtaosin sakkorangaistuksia.³⁶⁷ Kun rikosten uusimista on Istanbulin sopimuksessa haluttu korostaa nimenomaan perheväkivallan näkökulmasta, ei suomalainen rangaistuksen mittaamiskäytäntö tämän osalta välttämättä ole riittävää.³⁶⁸

Istanbulin sopimuksen voimaansaattamista käsitelleen työryhmän viime käden ratkaisuna oli, että Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat voitiin ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen kautta. Paljon jätettiin siten tuomarin laajan harkintavallan varaan.³⁶⁹ Huomionarvoisesti Istanbulin sopimuksen 46 artikla edellyttää ainoastaan, että artiklassa säädetyt seikat voidaan ottaa raskauttavina seikkoina huomioon rangaistusta mitattaessa. Sopimuksen laatijat ovat tällä muotoilullaan halunneet korostaa sitä, että raskauttavien seikkojen on oltava tuomareiden käytettävissä, mutta heillä ei ole velvollisuutta niitä kaikissa tilanteissa soveltaa. Sopimusvaltioiden rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset ovat lisäksi toisistaan eroavia, joten sopimuskohdassa on haluttu taata myös riittävä joustavuus seikkojen implementoinnin suhteen.³⁷⁰ Raskauttavien seikkojen kansallinen toimeenpaneminen ei siten välttämättä edellytä seikkojen nimenomaista lisäämistä kansalliseen rikoslakiin. Esimerkiksi Ruotsin ja Tanskan rikoslainsäädännössä rangaistusta ankaroittavien seikkojen lista ei ole tyhjentävä, vaan rangaistusta voidaan ankaroittaa myös muihin kuin nimenomaisesti mainittuihin seikkoihin perustuen.³⁷¹ Mikäli kaikkia Istanbulin sopimuksen mukaisia raskauttavia seikkoja ei nimenomaisesti lainsäädäntötasolla mainita, korostuneemman merkityksen saa Grevion mukaan sen varmistaminen, että tuomarit ovat tietoisia ulkopuolelle jäävistä seikoista ja niiden merkityksestä. Tämä voi tapahtua esimerkiksi tuomareille suunnattujen mittaamisohjeiden avulla.³⁷²

³⁶⁷ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 375-377.

³⁶⁸ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 244.

³⁶⁹ HE 155/2014 vp, s. 60.

³⁷⁰ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 235.

³⁷¹ Grevio's Baseline Evaluation Report Denmark, kohta 180; Grevio's Baseline Evaluation Report Sweden, kohta 193.

³⁷² Grevio's Baseline Evaluation Report Denmark, kohta 181-182.

Suomessa joustavammalle tulkinnalle esteitä on asetettu laillisuusperiaatteeseen vedoten. Laillisuusperiaatteelle on annettu korostunut merkitys säädettäessä rangaistuksen koventamisperusteita sekä pahoinpitelyn kvalifiointiperusteita. Molemmat luettelot ovat Suomen rikoslaissa tyhjentäviä, ja niistä ilmeneviä perusteita on laillisuusperiaatteesta johtuen tulkittu myös hyvin suppeasti.³⁷³ Lisäksi rikosoikeudellinen laillisuusperiaate edellyttää rangaistusten määräämistä koskevan sääntelyn sitomista eduskuntalakiin, joten rangaistuksen mittaamista koskevaa sääntelyä ei voida täsmentää asetuksilla tai muilla alemman tasoisilla mittaamisohjeilla.³⁷⁴ Esimerkiksi Kevät Nousiainen ja Merja Pentikäinen ovatkin kyseenalaistaneet laillisuusperiaatteen näkökulmasta mahdollisuuden soveltaa rikoslakiin kirjaamattomia raskauttavia seikkoja osana tuomarin yleistä mittaamisharkintaa.³⁷⁵

Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen asettamat mittaamisperusteet ovat hyvin tulkinnanvaraisia.³⁷⁶ Rikoslain yleisten oppien uudistamisen yhteydessä tuotiin esille sitä, että kaikkien rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavien perusteiden tyhjentävä luetteloiminen lainsäädännön tasolla oli mahdotonta.³⁷⁷ Koska laillisuusperiaate estää rikoslain säännösten täsmentämisen lakia alemmilla mittaamisnormeilla, on laillisuusperiaate edellyttänyt rikoslain sääntelyltä tietynlaista yleisyyttä. Tämä on johtanut myös rikoslain rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen jonkinasteiseen avoimuuteen.³⁷⁸ Lainsäätäjä on viime kädessä jättänyt rikosten tunnusmerkistöihin sekä mittaamisnormeihin kirjattujen mittaamisperusteiden ohella huomioitavat muut seikat oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden perusteltaviksi.³⁷⁹ Yleisperiaatteen välityksellä on siis mahdollista huomioida melko laajastikin erinäisiä seikkoja. Lähtökohtaisesti ei ole poissuljettua, että huomioitavaksi tulisi sellaisia seikkoja, jotka on katsottu myös Istanbulin sopimuksessa rangaistusta raskauttaviksi. Yleisperiaatteen mukaista moitittavuusharkintaa ei kuitenkaan voida pitää täysin avoimena, sillä se on sidottu

³⁷³ Ks. törkeän pahoinpitelyn osalta HE 94/1993 vp, s. 96; Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 93; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 2005, s. 230-232. Ks. koventamisperusteiden osalta HE 44/2002 vp, s. 195.

³⁷⁴ Melander 2010, s. 27-28; Melander Oikeus 2011, s. 192,

³⁷⁵ Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 459. Ks. myös Törmä – Pentikäinen 2016, s. 39.

³⁷⁶ HE 155/2014 vp, s. 60.

³⁷⁷ HE 44/2002 vp, s. 190.

³⁷⁸ Melander 2010, s. 27-28.

³⁷⁹ HE 44/2002 vp, s. 190.

yleisperiaatteen ilmaisemiin perusteisiin eli rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Tekorikosoikeuden lähtökohdista käsin kyse on siten erityisesti rikolliseen tekoon liitettävistä seikoista.³⁸⁰

Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta kansainvälisten sopimusten suora soveltaminen vastaajan vahingoksi on kuitenkin ongelmallista.³⁸¹ Ratkaisuissa KKO 2020:20 ja KKO 2021:20 korkein oikeus kiersi suoraan sovellettavuuteen liittyviä haasteita sitomalla Istanbulin sopimuksen raskauttavat seikat kansalliseen oikeusperinteeseen.³⁸² Pahoinpitelyn lähisuhdeväkivaltaluonne on oikeuskäytännön valossa ollut jo vakiintuneesti rangaistusta ankaroittava seikka.³⁸³ Myös uhrin haavoittuvuus on lain esitöissä sekä oikeuskäytännössä otettu huomioon osana rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen moitittavuusarviointia.³⁸⁴ Siten raskauttavien seikkojen a- ja c-kohtien sisällöt on ainakin tietyiltä osin voitu perustellusti huomioida rangaistuksen mittaamisessa yleisten mittaamisperusteiden kautta.

Korkein oikeus on huomionnut raskauttavien seikkojen a-kohdan ottamalla rangaistusta ankaroittavasti huomioon teon luonteen perhe- ja lähisuhdeväkivaltana. Sinänsä parisuhdeväkivallan näkökulmasta merkittävää on jo se, että teon luonne perhe- ja lähisuhdeväkivaltana on huomioitavissa yleisperiaatteen välityksellä rangaistusta ankaroittavasti. Raskauttavien seikkojen a-kohdassa listataan kuitenkin perhe- ja lähisuhdeväkivallan ohella myös valta-asemaansa väärin käyttänyt henkilö, joka ei välttämättä ole uhuriin rikoslain tarkoittamalla tavalla lähisuhteessa (RL 21:16). On kuitenkin todettava, että rikoslakia koskevat valmistelutyöt vaikuttavat puoltavan myös sitä, että valta-aseman väärinkäyttäminen voisi ankaroittaa rangaistusta yleisperiaatteen välityksellä.³⁸⁵

Raskauttavien seikkojen c-kohdassa mainitun uhrin haavoittuvuuden huomioimiselle korkein oikeus haki tukea rikoslain valmistelutöistä, joiden mukaan ”uhrin avuttomuus ja

³⁸⁰ Ks. tutkielman luku 3.2.3.

³⁸¹ KKO 2020:20, kohta 12.

³⁸² Ks. myös Kemppinen – Tapani LM 2020, s. 1055.

³⁸³ KKO 2002:2; KKO 2012:9, kohta 6; KKO 2018:22, kohta 16; KKO 2020:20, kohta 8, 15, 20; KKO 2021:20, kohta 8; KKO 2021:54, kohta 24.

³⁸⁴ HE 44/2002 vp, s. 189-190; Lappi-Seppälä 1987, s. 345-346; Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 102; Tapani – Tolvanen 2016, s. 53; KKO 2021:20, kohta 20.

³⁸⁵ HE 44/2002 vp, s. 189-190; HE 78/2010 vp, s. 7. Ks. myös tutkielman luku 3.2.3.

haavoittuvuus” ovat rikoksen tekotapaa määrittävinä seikkoina huomioitavissa rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteeseen liittyvässä teon moitittavuusarvioinnissa.³⁸⁶ Istanbulin sopimuksen mukaisesti uhrin raskaus on kuitenkin itsessään haavoittava seikka.³⁸⁷ Korkein oikeus puhui argumentaatioissaan puolustuskyvyttömydestä, joka vaikutti tekorikosoikeudelle tyypillisesti liittyvän raskauden lisäksi myös rikoksen tekotapaan.³⁸⁸ Korkeimman oikeuden ratkaisu ei siten yksinään osoita, että myös uhrin haavoittuvuus itsessään olisi rangaistusta ankaroittava seikka kansallisesti.

Korkein oikeus on katsonut ratkaisussaan KKO 2020:20 Istanbulin sopimuksen voimaansaattamisen osoittavan, että kansallinen oikeusjärjestys vastaa entistä paremmin lähisuhdeväkivallan aiheuttamiin ongelmiin.³⁸⁹ Näkemys on hämmentävä huomioiden, että Istanbulin sopimuksen toimeenpanon yhteydessä lakimuutoksille ei katsottu olevan tarvetta, sillä kansallisen lainsäädännön katsottiin jo vastaavan Istanbulin sopimuksen asettamiin vaatimuksiin.³⁹⁰ Myös korkein oikeus on vuosien 2020 ja 2021 parisuhdeväkivaltaratkaisuihlaan pyrkinyt osoittamaan, että Istanbulin sopimuksen raskauttavina luettelemat seikat ovat sisäänrakennettuja rikoslain rangaistuksen ankaruuteen vaikuttavissa säännöksissä. Niiltä osin kuin korkein oikeus on raskauttavia seikkoja huomionnut, on tämä osoittautunutkin todeksi. Tämä on tietysti positiivista. Samanaikaisesti ratkaisuista on kuitenkin havaittavissa se, ettei korkein oikeus oikeastaan ole ottanut huomioon uusia seikkoja, vaan lähinnä soveltanut joukosta niitä, jotka ovat olleet kansallisten käytänteiden valossa jo valmiiksi perusteltavissa. Kannanotoissa on siten jäänyt pitkälti konkretisoitumatta se, millä tavoin kansallinen oikeusjärjestys on kyennyt Istanbulin sopimuksen voimaansaattamisen myötä kehittymään. Yhdenlainen parannus on toki ollut oikeuskäytännön lisääntyneet viittaukset Istanbulin sopimukseen.

³⁸⁶ HE 44/2002 vp, s. 190.

³⁸⁷ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohdat 87, 238

³⁸⁸ Ks. KKO 2021:20, kohta 20.

³⁸⁹ Ibid, kohta 15.

³⁹⁰ Kotanen Oikeus 2013, s. 337; Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 456; Törmä – Pentikäinen 2016, s. 34-35; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 58.

Raskauttavien seikkojen a- ja c-kohtien ohella korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2020:20 vaikuttanut huomioivan yleisperiaatteen välityksellä jossain määrin myös rikosten toistuvuutta. Toistuvuudesta säädetään raskauttavien seikkojen b-kohdassa, mutta korkein oikeus ei tämän osalta viitannut Istanbulin sopimukseen.³⁹¹ Voidaankin pohtia, onko tästä tehtävissä sellainen tulkinta, että raskauttavia seikkoja voidaan huomioida yleisperiaatteen mukaisessa mittaamisharkinnassa viittaamatta Istanbulin sopimukseen. Tulkintaa voisi tukea korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2021:20, jossa korkein oikeus jätti vuoden 2020 ratkaisun jälkeen viittaamatta lähisuhdeväkivallan osalta Istanbulin sopimuksen raskauttaviin seikkoihin. Yleisperiaate antaa asettamisensa raameissa tuomioistuimelle vapauden huomioida erinäisiä rangaistuksen ankaruuteen vaikuttavia seikkoja. Mikäli viittaukset jätetään pois, kyseessä ei sinänsä olisi laillisuusperiaatteen näkökulmasta ongelmallinen kansainvälisen sopimuksen suora soveltaminen.

Korkein oikeus havainnollisti toistuvuutta vuoden 2020 ratkaisussa sellaisten tekojen kautta, joista oltiin samassa ratkaisussa tuomitsemassa rangaistuksia. Ratkaisun perusteella on siten vaikeaa eritellä, missä määrin juuri tämä seikka oli olennainen parisuhdeväkivallan toistuvuuden huomioimisen kannalta. Ratkaisu ei siis vielä kerro, voidaanko toistuvuutta Istanbulin sopimuksen tavoitteiden mukaisesti huomioida myös sellaisten tekojen osalta, joista tekijää ei ole tuomittu tai tuomitsemassa rangaistukseen.³⁹² Tuomittujen rangaistusten huomioiminen on jo oikeusjärjestykselle koventamisperusteen kautta hyvin tavanomaista.

Raskauttavien seikkojen d-kohta ei toistaiseksi ole saanut minkäänlaista huomioita rikoslaissa tai korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä.³⁹³ Grevio sen sijaan on maaraporteissaan tuntunut jopa korostavan raskauttavien seikkojen d-kohtaa siltä osin, kun rikos on tehty lapsen

³⁹¹ KKO 2020:20, kohta 20. Ks. myös Kemppinen – Tapani LM 2020, s. 1056.

³⁹² Ks. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohdat 237.

³⁹³ Ratkaisussa KKO 2012:9 oli laittomasta uhkauksesta, jossa mies oli uhannut tappaa vaimonsa ja alaikäiset lapsensa. Korkeimman oikeuden mukaan teon lähisuhdeväkivaltaluonteen vuoksi teon vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekijän syyllisyyden aste puolsivat rangaistuksen mittaamista yleistä rangaistuskäytäntöä ankarammaksi. Rangaistuksen mittaamisessa annettiin merkitystä sille, että lasten turvattomuutta ja pelkoa oli tilanteessa lisännyt se, että väkivallalla uhannut henkilö oli heidän isänsä, johon heillä oli luottamukselliset suhteet. Äidin pelkoa lastensa puolesta oli lisännyt se, että uhkaukset olivat kohdistuneet myös lapsiin, jotka olivat hakeneet turvaa äidistään. Lapset olivat tapauksessa myös itse suoranaissessa uhrin asemassa, eikä ratkaisussa otettu kantaa siihen, millaista huolta äitiin kohdistuneet uhkaukset olivat lapsissa herättäneet. Ks. KKO 2012:9., kohdat 6-7.

läsnä ollessa.³⁹⁴ Hallituksen Greviolle toimittamassa Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa koskevassa raportissa lapsen läsnäolon huomioimisen katsottiin olevan mahdollista yleisperiaatteen välityksellä. Tätä perusteltiin oikeuskirjallisuudella, jossa on katsottu, että rikoksen julkisuus voi ankaroittaa rangaistusta yleisperiaatteen kautta.³⁹⁵ Tämä argumentti kuitenkin ontuu, sillä rikoksen julkisuuden on tekotapana katsottu olevan vahingollinen erityisesti uhrille aiheutuvan häpeän ja kärsimyksen näkökulmasta.³⁹⁶ Raskauttavien seikkojen d-kohdalla sen sijaan pyritään ottamaan huomioon rikoksen vahingollisuus väkivaltaa todistavalle lapselle.³⁹⁷ Suomalaiselle oikeustieteelle tyypillisen tekurikosoikeuden näkökulmasta on epäselvää, voidaanko osaksi rikoksen tekotapaa linkittää myös kolmas osapuoli. Vaikka yleisperiaatteen välityksellä voidaankin huomioida laajasti erinäisiä seikkoja, eivät kaikki raskauttavat seikat välttämättä ole huomioitavissa yleisperiaatteenkaan välityksellä.

Raskauttavien seikkojen huomioiminen rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen välityksellä jättää seikat myös valitettavan näkymättömiksi. Rikoslakiin kirjattuina ne voisivat toimia tehokkaampana osoituksena kyseisten seikkojen moitittavuutta lisäävästä luonteesta. Rikoslain säännökset heijastavat väistämättä yhteiskunnan arvoja ja osoittavat erilaisten rikollisten tekojen moitittavuutta yhteiskunnan silmissä.³⁹⁸ Suomalaisen kriminaalipolitiikka katsoo, että rikosoikeudelliset normit luovat tapaa ja moraalialueita.³⁹⁹ Näin ollen rikoslakiin kirjatulla rangaistusta ankaroittavilla tekijöillä voitaisiin paremmin luoda viestiä siitä, miten moitittavana suomalainen yhteiskunta pitää merkittävässä määrin naisiin kohdistuvaa parisuhdeväkivaltaa. Istanbulin sopimuksen 45 artikla edellyttää, että fyysisestä parisuhdeväkivallasta olisi

³⁹⁴ Ks. esim. Grevio's Baseline Evaluation Report Finland, kohdat 186, 188; Grevio's Baseline Evaluation Report Netherlands, kohta 240; Grevio's Baseline Evaluation Report Serbia, kohta 205.

³⁹⁵ Baseline report by the Government of Finland, kohta 374. Ks. myös Lappi-Seppälä 1987, s. 358-359.

³⁹⁶ Lappi-Seppälä 1987, s. 359.

³⁹⁷ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women, kohta 239.

³⁹⁸ Tolvanen Oikeus 2009, s. 375; Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 16.

³⁹⁹ Tolvanen Oikeus 2009, s. 360-361.

tuomittava varoittavat seuraamukset. Greviokin on korostanut Suomea koskevassa arviointiraportissaan ankarampien rangaistusten viestinnällistä roolia.⁴⁰⁰

Erityisesti ne raskauttavat seikat, jotka eivät saa minkäänlaista kirjallista muotoilua rikoslaisissa (kohdat a-d), voitaisiin harkita säädettäväksi rikoslakiin. Rikoslakiin nimenomaisesti kirjattujenkin seikkojen osalta ilmenee puutteita. Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa esimerkiksi Kevät Nousiainen ja Merja Pentikäinen ovat esittäneet, että raskauttavien seikkojen kansallinen implementoiminen edellyttäisi raskauttavien seikkojen säätämistä koventamisperusteiksi, mikäli ne eivät jo sisälly sopimuksen säätelmiin rikosten tunnusmerkistöihin.⁴⁰¹ Raskauttavien seikkojen sijoittaminen rikoslain yleiseen osaan rangaistuksen mittaamista koskeviin säännöksiin on kannatettava ratkaisu laajan sovellettavuuden näkökulmasta. Esimerkiksi raskauttavien seikkojen parisuhde- ja muuta rinnastettavaa väkivaltaa koskeva a-kohta voisi olla merkityksellinen muun muassa seksuaalirikosten ja jopa sellaisten omaisuusrikosten näkökulmasta, jotka ovat osa parisuhteessa tapahtuvaa taloudellista väkivaltaa ja kontrollia.⁴⁰² Aikaisempaa rikollisuutta koskevaa koventamisperustetta lukuun ottamatta muita koventamisperusteita sovelletaan kuitenkin vain noin kymmenen kertaa vuodessa.⁴⁰³ Kynnys ottaa raskauttavia seikkoja huomioon rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen kautta saattaa siten olla huomattavasti matalampi.⁴⁰⁴

Toisena ratkaisuna raskauttavat seikat voitaisiin säätää törkeän pahoinpitelyn kvalifiointiperusteiksi.⁴⁰⁵ Tämä olisi hyödyllinen ratkaisu tutkielman tarkasteleman parisuhdeväkivallan näkökulmasta, mutta se edellyttäisi erillistä tarkastelua myös muiden erityisen osan rikoslajien kohdalla. Raskauttavien seikkojen sijoittaminen kvalifiointiperusteisiin tekisi niiden soveltamisesta luultavasti todennäköisempää verrattuna

⁴⁰⁰ Grevio's Baseline Evaluation Report Finland, kohta 184.

⁴⁰¹ Nousiainen Oikeus 2010, s. 224; Nousiainen – Pentikäinen 2013, s. 458; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 63. Ks. myös Ovaska 2019, s. 80.

⁴⁰² Istanbulin sopimus määrittelee taloudellisen väkivallan osaksi perheväkivaltaa. Ks. 3 artiklan b-alakohta.

⁴⁰³ Lappi-Seppälä ym. 2009, Seuraamusjärjestelmän pääpiirteet, Rangaistuksen määrääminen tuomioistuimissa, Moitittavuusarvio ja rangaistuksen ankaruudesta päättäminen, Uusiminen; Tapani – Tolvanen 2016, s. 88.

⁴⁰⁴ HE 7/2021 vp, s. 22.

⁴⁰⁵ Kimpimäki LM 2020, s. 344. Ks. myös Nousiainen – Pentikäinen 2013, s. 458; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 63.

koventamisperusteisiin. Se myös nostaisi parisuhdeväkivallan rangaistavuuden tyypillisesti tuomittavista sakoista vähintään yhteen vuoteen vankeutta. Joidenkin arvioiden mukaan koventamisperusteiden osalta melko vakiintunut käytäntö on noin 20-25 prosentin lisäys yleisperiaatteen puitteissa mitattuun rangaistukseen.⁴⁰⁶

Kolmas vaihtoehto olisi säätää rikoslakiin kokonaan uusi tunnusmerkistö. Ratkaisu voisi mahdollistaa ainakin joidenkin raskauttavien seikkojen sisällyttämisen rikoslakiin. Ruotsissa on esimerkiksi otettu käyttöön törkeää naisrauharikosta koskeva tunnusmerkistö (BrB 4:4a, 367/2013). Tunnusmerkistöä on sovellettu paljon parisuhdeväkivaltaan. Sen ensimmäinen osa on sukupuolineutraali, mutta samassa pykälässä säädetään myös erikseen miehen naiseen kohdistamasta rikoksesta. Naisrauharikoksena tuomittavaa on tekijälle läheiseen henkilöön kohdistetut samanlaiset toistuvat rikokset. Naisrauharikoksen tunnusmerkistö ei ole laajentanut Ruotsin rikoslain soveltamisalaa, vaan siinä huomioidaan ainoastaan rikoslaissa yksittäisinäkin rangaistavia rikoksia, kuten pahoinpitelyitä. Naisrauharikoksen keskiössä on rikosten toistuvuuden huomioiminen rangaistusta ankaroittavasti. Käytännössä rangaistukset eivät naisrauharikoksen tunnusmerkistön myötä ole juuri nousseet, mutta poliisi ja syyttäjät ovat alkaneet selvittää tekojen toistuvuutta aiempaa enemmän.⁴⁰⁷ Suomessa lainsäätäjät ei tosin ole pitänyt naisrauharikoksen tunnusmerkistöä yhteensopivana rikosoikeudellisen järjestelmän ja sen peruseriaatteiden kanssa.⁴⁰⁸

Tämänhetkessä asenneilmapiirissä raskauttavien seikkojen säätäminen rikoslakiin vaikuttaa käytännössä haastavalta.⁴⁰⁹ Perinteiselle rikosoikeustieteelle rikosoikeuden käyttäminen yhteiskunnallisten arvojen viestimisen välineenä on lähtökohtaisesti ongelma – ainakin naiseen kohdistuvan väkivallan osalta.⁴¹⁰ Esimerkiksi törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistuksen nostamista vuoden 2001 uudistuksella perusteltiin halulla korostaa henkeen, terveyteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvien rikosten erityistä moitittavuutta.⁴¹¹ Toki on

⁴⁰⁶ Tatu Hyttinen 2020, s. 3.

⁴⁰⁷ Kainulainen – Niemi 2017, s. 141-142, 155.

⁴⁰⁸ HE 78/2010 vp, s. 10, 15.

⁴⁰⁹ Ks. myös Kainulainen – Niemi 2017, s. 141.

⁴¹⁰ Pirjatanniemi Oikeus 2011, s. 167. Ks. esimerkkinä myös tutkielman luku 3.2.2.

⁴¹¹ HE 213/2000 vp, s. 14; LaVM 13/2001 vp, s. 4.

huomioitava, että kyse ei tällöin ollut teon kontekstista, vaan kokonaisen rikoslajin moitittavuuden arvottamisesta suhteessa muunlaisiin rikoksiin. Esimerkki toimii kuitenkin osoituksena siitä, ettei rikoslain käyttäminen moitittavuuden viestijänä ole tavatonta. Siksi on jossain määrin erikoista, että naisiin kohdistuvan väkivallan osalta rikoslaista pyritään luomaan kuva luonnollisena ja täysin arvoista riippumattomana järjestelmänä.

Niin kauan ja niiltä osin kuin raskauttavat seikat eivät ole nimenomaisesti rikoslaissa, on syytä kiinnittää huomioita siihen, että ne voidaan ottaa kokonaisuudessaan huomioon avoimemmissa harkintaperusteissa. Tällöin korostuu Grevionkin mainitsemana se, että tuomioistuimet ovat tietoisia raskauttavista seikoista ja niiden sisällöstä sekä soveltavat niiden säätämiä seikkoja aktiivisesti.⁴¹² Tämä voi edellyttää esimerkiksi tuomareille annettavaa koulutusta. Lisäksi Istanbulin sopimuksen korostama sukupuolinäkökulma sekä vaatimus tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista seuraamuksista rikosten vakavuuteen nähden edellyttävät tuomittujen seuraamusten tarkempaa seurantaakin sekä niiden vertailua muun tyyppisistä rikoksista tuomittuihin rangaistuksiin.⁴¹³

⁴¹² Ks. Grevio's Baseline Evaluation Report Denmark, kohta 181-182.

⁴¹³ Nousiainen – Pentikäinen Oikeus 2013, s. 458.

5 Johtopäätökset

Parisuhdeväkivallasta tuomittavia rangaistuksia on Suomessa pidetty väkivallan luonteeseen nähden matalina. Parisuhdeväkivalta on tyypillisesti luonteeltaan jatkuvaa, toistuvaa ja siinä kietoutuu yhteen useita erilaisia väkivallan muotoja. Se on usein käsitetty uhriin kohdistuvana vallankäyttönä. Parisuhdeväkivallasta tekee näiden ohella erityisen haavoittavan se, että se tapahtuu luottamuksellisessa ja intiimissä suhteessa sekä usein myös piilossa kodin suojissa.

Parisuhdeväkivalta on tilastojen valossa merkittävässä määrin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Feministinen tutkimus on väittänyt, että parisuhdeväkivaltaa tarkastellaan rikosoikeudellisesti miestyypillisen väkivallan kontekstissa, eivätkä sen erityispiirteet siten tule riittäväällä tavalla huomioiduksi rangaistuksen mittaamisessa. Naisnäkökulman huomioiminen on kuitenkin ollut rikosoikeudelle liki mahdotonta rikoslain korostetun sukupuolineutraaliuden vuoksi. Rangaistuksen ankaroittamista koskevat keskustelunavaukset usein myös hiljennetään, sillä ylipäätään suomalainen kriminaalipolitiikka pyrkii parhaansa mukaan välttämään ankaria rangaistuksia. Historiallisesti tarkasteltuna parisuhdeväkivalta on myös pitkään sijoitettu sellaiselle yksityisyyden alueelle, jonne valtiovallalla ei ole ollut asiaa. Tämä on osaltaan hidastanut parisuhdeväkivaltaan puuttumista lainsäädännöllisin keinoin.

Tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää, ovatko parisuhdeväkivalta ja sen erityispiirteet huomioitavissa rikoslaissa pahoinpitelyrikoksista tuomittavia rangaistuksia ankaroittavasti. Pahoinpitelyn kvalifiointiperusteiden tarkastelussa ilmeni, että vakava parisuhdeväkivalta voi tekotavan, teon seurauksien tai tekovälineiden perusteella täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön siinä missä muukin pahoinpitely. Kvalifiointiperusteiden soveltamiskynnys on kuitenkin korkealla kuten erityisesti ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä koskevan kvalifiointiperusteen tarkastelu osoitti. Teon luonnetta parisuhdeväkivaltana ei suoranaisesti huomioida pahoinpitelyn törkeäksi tekevissä perusteissa, ja parisuhdeväkivallalle ominaisista piirteistä ainoastaan uhrin haavoittuvuus on sellainen seikka, joka voi joiltain osin tulla huomioiduksi osana pahoinpitelyn julmaa tekotapaa.

Rikoslain yleisen osan koventamisperusteiden osalta on periaatteessa mahdollista, että suunnitelmallisuus tai rikoksen tekeminen sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta tulisivat joissain yksittäisissä parisuhdeväkivaltatapauksissa sovellettavaksi. Näiden laajempi soveltaminen parisuhdeväkivaltatapauksissa näyttäytyy kuitenkin epätodennäköisenä. Lisäksi

parisuhdeväkivallan toistuvuuden näkökulmasta aiempaa rikollisuutta koskeva koventamisperuste voi olla merkityksellinen, mutta sen soveltaminen edellyttää lähtökohtaisesti tuomittuja rangaistuksia. Suuri osa parisuhdeväkivallasta on viranomaisilta piiloon jäävää rikollisuutta, jolla ei ole rangaistusta ankaroittavaa vaikutusta, mikäli yksittäinen parisuhdeväkivallan teko päättyy tuomioistuimen käsiteltäväksi. Usein tuomioistuimet eivät edes tule tietoiseksi aiemmin tuomituista lievistä rangaistuksista.

Parisuhdeväkivallasta tuomittava rangaistus asetetaan rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatetta soveltamalla pahoinpitelyn rangaistusasteikolle oikeudenmukaisessa suhteessa. Myös tässä arvioinnissa on mahdollista ottaa rangaistusta ankaroittavasti huomioon uhrin haavoittuvuuteen liittyviä tekijöitä. Lisäksi lainvalmistelutöissä on tuotu esiin mahdollisuus huomioida rangaistusta ankaroittavasti myös valta-aseman hyväksikäyttö taikka teon kohdistaminen alisteisessa asemassa olevaan uhuriin. Lisäksi rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate on mittaamisperusteineen avoin. Lainsäätäjät on katsonut, ettei mittaamisperusteita voida luetella tyhjentävästi lainsäädäntötasolla, ja se on siten jättänyt tuomioistuimille vapauksia mittaamisharkinnan suorittamiseksi. Harkintavaltansa puitteissa korkein oikeus onkin jo melko vakiintuneesti katsonut teon lähisuhdeväkivaltaluonteen olevan rangaistusta yleisperiaatteen välityksellä ankaroittava seikka.

Tutkielmassa kansallisten säännösten arvioinnin keskeiseksi mittapuuksi on otettu Istanbulin sopimus ja sen rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset. Istanbulin sopimuksen 45 artiklan mukaisesti ruumiillisesta väkivallasta on voitava määrätä tehokkaat, oikeasuhteiset ja varoittavat seuraamukset niiden vakavuuden mukaan. Lisäksi 46 artiklassa säädetään raskauttavista seikoista, jotka on voitava ottaa huomioon raskauttavasti määritettäessä rangaistusta ruumiillisesta väkivallasta. Näihin seikkoihin kuuluvat muun muassa teon luonne parisuhdeväkivaltana, tekojen toistuvuus, uhrin haavoittuvuus sekä rikoksen tekeminen lapsen läsnä ollessa. Osa raskauttavista seikoista sisältyy osin pahoinpitelyn kvalifointiperusteisiin sekä koventamisperusteisiin. Muotoilut eivät ole yhteneviä, joten puutteitakin näiden osalta ilmenee. Erityisesti edellä mainitut seikat eivät kuitenkaan ilmene nimenomaisesti rikoslaisissa rangaistusta ankaroittavina seikkoina. Tästä huolimatta raskauttavien seikkojen ei ole katsottu edellyttävän lainsäädäntömuutoksia Suomessa.

Viime käden ratkaisuna Istanbulin sopimuksen 46 artiklan raskauttavien seikkojen soveltamiseen on lainsäätäjän toimesta pidetty rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatetta ja siitä ilmenevää tuomioistuimen harkintavaltaa. Korkein oikeus on huomionnut yleisperiaatteen

välityksellä rangaistusta ankaroittavasti raskauttavista seikoista nimenomaisesti teon parisuhdeväkivaltaaluonteen sekä uhrin haavoittuvuuden. Korkein oikeus on siten huomioinut raskauttavista seikoista ne, jotka ovat olleet helposti perusteltavissa jo olemassa olevien kansallisten käytänteiden kautta. Tämänhetkinen ratkaisukäytäntö ei siten vielä vakuuta, että kaikki raskauttavat seikat tulisivat huomioiduiksi yleisperiaatteen kautta rangaistusarvoa korottavasti. On kuitenkin syytä todeta, että parisuhdeväkivallan näkökulmasta jo se on merkittävää, että teon luonne perhe- ja lähisuhdeväkivaltana on huomioitavissa rangaistusta ankaroittavasti. Onhan kaikki parisuhdeväkivalta myös perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa.

Raskauttavat seikat jäävät rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen välityksellä huomioituina melko näkymättömiin. Vaihtoehtoisia ratkaisuja raskauttavien seikkojen huomioimiseksi ovat niiden lisääminen joko koventamisperusteisiin tai pahoinpitelyn kvalifiointiperusteisiin. Ainakin joidenkin seikkojen osalta ratkaisu voisi olla myös uudenlaisen rikostunnusmerkistön lisääminen rikoslakiin. Tähän mallina voisi toimia esimerkiksi Ruotsin naisrauharikos, joka huomioi tehokkaasti parisuhdeväkivallan toistuvuutta. Rikoslakiin nimenomaisesti lisättyinä raskauttavat seikat voisivat tehokkaammin viestiä tuomitsevaa suhtautumista parisuhdeväkivaltaan sekä yleisemmin naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Perinteinen rikosoikeustiede suhtautuu kuitenkin hyvin kielteisesti rikoslain käyttämiseen yhteiskunnallisen viestinnän välineenä – ainakin kun on kyse naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Raskauttavien seikkojen jäädessä rikoslain kirjaimen ulkopuolelle, on varmistuttava siitä, että raskauttavat seikat voidaan varmuudella ottaa huomioon avoimen mittaamisharkinnan kautta. Lisäksi on syytä seurata, että parisuhdeväkivallasta mitataan oikeasuhtaiset rangaistukset suhteessa muihin pahoinpitelyrikoksiin.